

Vanhemmuus 2000-luvun suomalaisessa
omaelämäkerrallisessa sarjakuvassa

Turun yliopisto
Humanistinen tiedekunta
Kulttuurihistoria
Historian, kulttuurin
ja taiteiden tutkimuksen laitos
Pro gradu -tutkielma
Paula Hautala
Toukokuu 2014

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin Originality Check -järjestelmällä

TURUN YLIOPISTO
Humanistinen tiedekunta
Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

HAUTALA PAULA: Vanhemmuus 2000-luvun suomalaisessa
omaelämäkerrallisessa sarjakuvassa

Pro gradu –tutkielma, 80 s., 12 liites.

Kulttuurihistoria

Toukokuu 2014

Vanhemmuudesta käytiin vilkasta yhteiskunnallista keskustelua 1990-luvulla ja 2000-luvun alussa. Tämä tutkielma käsittelee sitä, miten ja millaisena vanhemmuus esitetään suomalaisessa omaelämäkerrallisessa sarjakuvassa 2000-luvulla. Keskityn neljän sarjakuvataiteilijan kertomukseen, jotka ovat Ville Rannan *Isi on vähän väsynyt* (2005), Anne Muhosen kaksiosainen *Sydänääniä* (2007/2008) ja *Jokeltelua* (2009), Karri Laitisen *Kafkan tutti – Kaikki ei ole unta mitä yöllä näkee.* (2008) ja Katja Tukiaisen *Rusina* (2008). Tutkimusaineistoni sarjakuvissa kuvataan vanhemmaksi tuloa ja lapsen saamista, tuoreen ydinperheen elämää ja arkea, sekä niitä tuntemuksia, joita muutos vanhemmassa saa aikaan. Näissä sarjakuvissa vanhemmuus rakentuu pääasiassa kodin piirissä ydinperheen – äidin, isän ja lapsen – välisessä vuorovaikutuksessa. Ensimmäisessä käsittelyluvussa keskityn siihen, miten aineistoni sarjakuvat aloittavat kertomuksen vanhemmuudesta, ja milloin vanhemmuus kertomuksissa oikeastaan alkaa.

Sarjakuvissa omaa vanhemmuutta suhteutetaan ympärillä oleviin toisiin vanhempiin. Merkityksellisiä toisia vanhempia kertomuksissa olivat paitsi päähenkilön omat, myös puolison vanhemmat ja erilaiset ystäväperheet. Jos ”merkityksellisiä toisia” oli vähemmän, nousi tarinassa tärkeälle sijalle vanhemman kokema yksinäisyys.

Albumeissa nousee esiin teemoja, joita käsiteltiin samaan aikaan julkisessa vanhemmuuskeskustelussa, kuten esimerkiksi kysymykset vanhemmuuden arjen, kodin, työn ja näiden yhdistämisestä. Sarjakuvissa työ merkitsee sekä perheenjäsenten kesken jaettavia kotitöitä, puhetta niin sanotuista miesten ja naisten töistä, että perheen toimeentulosta huolehtimista ja taiteilijana työskentelyä. Erityisesti miesten albumeissa isän työskentely ja huoli perheen toimeentulosta nousi keskeiseksi osaksi kertomusta. Naisten albumeissa äidin työntekoa käsitellään vain jos sillä on suora yhteys lapseen ja äitiyteen.

Sukupuolitetun vanhemmuuden teema kulkee läpi tutkimukseni, ja viimeisessä käsittelyluvussa nostan sen vielä erityisen huomion kohteeksi. Kaikissa tutkimusaineistoni sarjakuvissa on kyse jonkinlaisesta identiteettien uudelleenmuotoutumisprosessista. Naisten kertomukset jäsentyvät korostetusti lapsen syntymää edeltävään ja seuraavaan aikaan. Naisten albumit äitiyden omakuvina ovat huomiota herättävän ”puhtoisia”; miesten albumeissa puoliso äitinä kuvataan moniulotteisemmin.

Asiasanat: vanhemmuus, isyys, äitiys, omaelämäkerrallinen sarjakuva, 2000-luku

Vanhemmuus 2000-luvun suomalaisessa omaelämäkerrallisessa sarjakuvassa

1. Johdanto	1
2. Miten kertomus aloitetaan ja koska vanhemmuus alkaa?	13
3. Merkityksellinen lähipiiri	24
3.1. Omat vanhemmat ja sukupolvien perintö	24
3.2. Ystävät vertaistukena	31
4. Vanhemman monet työt	36
4.1. Kodin arki	36
4.2. Luova taiteilija	48
5. Sukupuolitettu vanhemmuus	55
5.1. Biologinen yhteiskunnallinen äitiys	56
5.2. Isän miehekäs valinta	63
6. Lopuksi: Miten kertomus saadaan päätökseen?	73

Lähdeluettelo

Kuvaliitteet

1. Johdanto

Olen kiinnostunut vanhemmuudesta 2000-luvun suomalaisessa omaelämäkerrallisessa sarjakuvassa. Tutkielmassani tarkastelen sitä, miten ja millaisena vanhemmuus esitetään suomalaisessa omaelämäkerrallisessa sarjakuvassa 2000-luvulla. Tutkimukseni keskittyy erityisesti neljään sarjakuvakertomukseen. Käsittelen neljän suomalaisen sarjakuvataiteilijan – kahden miehen ja kahden naisen – kertomusta vanhemmuudesta ja isäksi tai äidiksi tulemisesta. Nämä julkaistut sarjakuvateokset ovat Ville Rannan *Isi on vähän väsynyt* (2005), Anne Muhosen kaksiosainen *Sydänääniä* (2007/2008) ja *Jokeltelua* (2009), Karri Laitisen *Kafkan tutti – Kaikki ei ole unta mitä yöllä näkee* (2008) ja Katja Tukiaisen *Rusina* (2008).

Tutkimuskysymykseni koskee sitä, mitä ja millä tavalla taiteilijat kertovat vanhemmuudestaan, ja mitä eroja miesten ja naisten, isien ja äitien, kertomuksissa on. Hahmotan vanhemmuutta sellaisena kuin se lähteissä ilmenee. Olen kiinnostunut siitä, mistä sarjakuvataiteilijat kertovat tarinoissaan vanhemmuudesta. Lähestyn aihetta aineistolähtöisesti, ja esitykseni perustuu sarjakuvista nouseville tematisoinneille. Tutkimukseni ensimmäisessä käsittelyluvussa keskityn siihen, miten aineistoni sarjakuvat aloittavat kertomuksen vanhemmuudesta, ja milloin kertomusten kuvaama vanhemmuus oikeastaan alkaa. Toisessa käsittelyluvussa huomioni siirtyy perheen lähipiiriin. Keitä ovat vanhempien kertomuksissa esiintyvät merkitykselliset toiset vanhemmat - äitien ja isien omat vanhemmat tai vertaistukena toimivat ystävät? Tämän jälkeen pureudun vanhemmuuden arjen, kodin, työn ja näiden yhdistämiseen liittyviin kysymyksiin. Sukupuolitettun vanhemmuuden teema kulkee läpi tutkimukseni, ja viimeisessä käsittelyluvussa nostan sen vielä tarkemman huomion kohteeksi. Tämä on mielestäni perusteltua, sillä kertomukset refleктоivat itse sitä.

Olen siis kiinnostunut siitä, minkälaisia piirteitä vanhemmuudesta sarjakuvataiteilijat tuovat esiin. Tutkimuskysymykseni jakaantuvat osakysymyksiin. Miten he kertovat omasta vanhemmuudestaan? Mitä ovat ne

teemat, jotka nousevat esiin sarjakuviin kirjoitetusta vanhemmuudesta? Miten taiteilijat esittävät itsensä suhteessa toisiin? Millaisia merkityksiä taiteilijan työ saa osana vanhemmuuskertomusta? Millä tavalla vanhemmuutta käsitellään sukupuolitettuna ilmiönä? Tulevatko samat piirteet esiin isillä ja äideillä, ja missä määrin? Mikä näissä kertomuksissa on samaa, mikä erilaista, ja miten tätä voi selittää? Mikä jätetään kertomuksen ulkopuolelle, mistä vaietaan? Mikä on merkittävää näissä sarjakuvatarinoissa vanhemmuudesta?

Ville Rannan *Isi on vähän väsynyt* kertoo tarinan isyyteen kasvamisesta. Päähenkilö Ville on taiteilija, joka tulee isäksi ensimmäistä kertaa. Albumissa Ville kipuilee isyyden ja taiteilijuuden yhdistämisen kanssa. Tarinan aikana tytär sairastuu diabetekseen ja Ville joutuu pohtimaan isyyttään vielä uudestaan lapsen sairauden myötä. Albumin esipuheessa Ville Ranta kertoo sarjakuvan perustuvan hänen omille päiväkirjamerkinnöilleen. Sarjakuva poikkeaa muista tutkimuskohteistani siinä, että *Isi on vähän väsynyt* -albumissa tarina ei etene kronologisesti, vaan esimerkiksi takaumilla on tärkeä osa kerronnassa. Albumi on taiteilijan viides sarjakuvaromaani. Vuonna 1978 syntynyt Ville Ranta on palkittu Suomen sarjakuvaseuran Puupäähatulla vuonna 2009 ja vuonna 2014 sarjakuva-Finlandialla. Ranta tunnetaan myös suomalaisen verkkosarjakuvan edelläkävijänä ja pienkustantamo Asema Kustannuksen perustajana.

Anne Muhosen *Sydänääniä*-albumi keskittyy lapsen odottamiseen ja *Jokeltelu*-albumi kertoo vauva-arjesta kotona. Albumien sarjakuvat ovat yhden sivun ja yhden kuvan mittaisia kertomuksia, joissa ihmetellään perhe-elämän kummallisuuksia. Muhosen kertomuksen päähenkilöitä ei ole nimetty, jonka vuoksi käytän heistä erisnimenomaisesti nimityksiä Äiti ja Isä. Itse kertomuksessa omaelämäkerrallisuutta ei tuoda yhtä vahvasti esille kuin Rannan tai Laitisen albumeissa. Omaelämäkerrallisuus on kuitenkin läsnä esimerkiksi albumien viimeisille sivuille painetuissa lapsen kädenjäljissä, ja Muhonen on itse todennut kertomusten syntyneen oman arjen inspiroimina.¹ Muhosen kaksiosaisen kertomuksen albumit julkaistiin ensin omakustanteina ja myöhemmin

¹ Vistilä 2008, 109–110.

täydennettyinä versioina kaupalliselta kustantajalta. Ennen vanhemmuusaiheisia sarjakuvia Muhonen on tehnyt Ada-nimisen nuoren naisen elämästä kertovia sarjakuvia. Vuonna 1979 syntynyt Anne Muhonen on valmistunut kuvataiteilijaksi Taidekoulu Maasta vuonna 2002, ja opiskellut sarjakuvaa Katja Tukiaisen ja Katariina Koskivaaran opastuksella vuosina 2002-2003.

Karri Laitisen *Kafkan tutti – Kaikki ei ole unta mitä yöllä näkee* kertoo hauskoja kaskuja isän elämästä ja arkipäiväisistä tilanteista. Sarjakuvat ovat eri mittaisia ja ne edustavat perinteistä strippisarjakuvaa. Albumissa käsitellään esikoisen ensimmäisiä elinvuosia, sekä perheen toisen lapsen odotusta ja syntymää. Albumin lopussa esitellään taiteilija lyhyesti, ja kerrotaan että albumin sarjakuvat on valikoitu tekijän sarjakuvapäiväkirjasta. Vuonna 1967 syntynyt Karri Laitinen opettaa sarjakuvaa Oriveden kansanopistolla. Hän on valmistunut Taiteen maisteriksi Taideteollisesta korkeakoulusta vuonna 2002. Laitinen on myös ollut sarjakuva-Finlandia ehdokkaana vuonna 2009.

Katja Tukiaisen *Rusina* on kertomus Katjan ja Matin esikoisen odottamisesta ja syntymästä. Albumissa keskitytään erityisesti äidin ja imeväisikäisen suhteen kehittymiseen. Albumin sarjakuvat ovat sivunmittaisia, ja ne sisältävät päiväkirjamaisia elementtejä. Albumin jokaisella sivulla on kaunokirjoituksella tehty otsikkomainen lyhyt kirjoitus, joka kiteyttää sarjakuvan idean. Sarjakuvalliset elementit on sijoitettu lauseen keskelle, ikään kuin päiväkirjan sisään. Ennen albumin julkaisua Tukiainen on myös pitänyt kuvataidenäyttelyn, jonka teemana oli äitiys ja imetys. Vuonna 1969 syntynyt kuvataiteilija Tukiainen on valmistunut Kuvataiteiden maisteriksi Kuvataideakatemiasta vuonna 2009 ja Taiteiden maisteriksi Taideteollisessa korkeakoulusta vuonna 1996. Katja Tukiainen on palkittu Suomen sarjakuvaseuran Puupäähätulla vuonna 2003, Muotoilun valtionpalkinnolla vuonna 2007 ja Suomen taideyhdistyksen William Thuring –palkinnolla vuonna 2011.

Valitsin nämä teokset tarkasteluni kohteeksi koska vuosina 2005-2009 julkaistut albumit ovat paitsi hyvin saman ikäisiä, edustavat ne mielestäni hyvin omaelämäkerrallisen vanhemmuussarjakuvan kenttää Suomessa. Samanikäistä

vanhemmuudesta kertovaa sarjakuvaa ovat tehneet muutkin kuin nämä neljä taiteilijaa, mutta niitä ei ole julkaistu kustannettuina albumeina. Kiinnostavaa on myös se ettei vastaavan tyyppisiä sarjakuvia ole juurikaan julkaistu ennen tai jälkeen valitun tutkimusajankohdan.

Sarjakuvalle on tieteellisen tutkimuksen parissa annettu useita määritelmiä.² Juha Herkmanin mielestä sarjakuvan keskeisin piirre on sen kerronnallisuus, eli tarinan esittäminen sarjallisesti kuvien ja sanojen avulla. Tämä erottaa sen muusta karikatyyrikuvien perinteestä kuten pilakuvista. Yleisistä määreistä huolimatta sarjakuva muotoutuu aina omanlaiseksi kokonaisuudeksi, jossa tarinan kerrontatavat, kuvien ja sanojen esiintyminen ja suhde toisiinsa sekä sarjakuvan julkaisumuodot vaihtelevat. Sarjakuva määrittyy siis tapauskohtaisesti.³ Albumi on kirjan muotoon toimitettu joukko sarjakuvia, jotka kansien välissä muodostuvat omaksi kokonaisuudekseen.

Kulttuurisena tekstinä myös sarjakuvat muodostuvat aina suhteessa johonkin aikaan, paikkaan, sosiaaliseen tilaan ja kulttuuriseen kontekstiin.⁴ Lähtökohtani on, että kaiken kertomisen tapaan on omasta itsestäänkin kirjoittaminen kulttuuristen merkitysten rakentamista ja rakentumista. Kulttuurihistorian näkökulmasta katsottuna kulttuuri ei ole vain tapoja tai kulttuurituotteita, vaan syvällisempiä merkityksiä jatkuvasti luova maailma. Yksikään elämäkerrallinen teksti ei ole tapahtuneen suoraa dokumentointia vaan jatkuvaa kokemuksen tulkintaa ja uudelleen tulkintaa.⁵ Tarkastelen sarjakuvakertomuksia omaelämäkerrallisina rakennelmina; ne ovat vanhemmuuden omakuvia, itserepresentaatioita, joihin kirjoittautuu kulttuurissa jaettu kertomisen keinoja ja jotka ammentavat kulttuurisesta aihe- ja kokemusvarannosta. Kohdistan huomioni kerrottuun vanhemmuuteen; en siis tutki ensisijassa sitä, minkälaista on olla isä tai äiti, vaan sitä, miten isät ja äidit vanhemmuutensa esittävät.

Ajatuksen kerrotusta vanhemmuudesta olen johtanut Ilana Aallon käyttämästä

² Ks. esim. Waugh 1947, 14; Manninen 1995, 9.

³ Herkman 1998, 21-22.

⁴ Herkman 1998, 10-11.

⁵ Bruner 1987, 11-12.

käsitteestä ”kerrottu isyys”. Aalto ymmärtää kerrotun isyyden monellakin tavalla. Ensisijaisesti hän viittaa sillä siihen, että tutkimuksen kohteena on isyyden kertominen, ei suoranaisesti eletty, todellinen isyys. Toiseksi, kerrottu isyys merkitsee hänelle subjektin moninkertaistumista itsestä kerrottaessa: nykyinen minä kertoo tarinan menneestä minästä, jolloin hän tulee luoneeksi kolmannen, kerrotun minuuden.⁶ Kolmanneksi, kerrotulla isyydellä voi viitata siihen kertomukseen, jonka tutkija kertoo työssään, sillä myös historiantutkimuksen voi nähdä kertomusten tuottamisena.⁷

Vanhemmuudesta käytiin vilkasta yhteiskunnallista keskustelua 1990-luvulla ja 2000-luvun alussa. Äideistä ja isistä puhuttiin kirjallisuudessa, lehtien palstoilla, eduskunnassa, tutkimuksessa, kuvataiteissa. Äitien omaelämäkerrallista kirjallisuutta 2000-luvulla tutkinut Suvi Valtanen pitää perhesuhdeaihetta ja sen omaelämäkerrallista käsittelytapaa nimenomaan juuri vuosituhannen vaihteen ilmiönä. 1990-luvulla ja 2000-luvulla lukuisat kirjailijat alkoivat kirjoittaa äitiydestään tai isyydestään omaelämäkerrallisesti ja autofiktiivisesti. Tätä voi Valtasen mielestä pitää omana ilmiönä omaelämäkerrallisen buumin sisällä.⁸ Omakin tutkimukseni liittyy tähän laajenevaan keskusteluun vanhemmuudesta. Näen aineistoni sarjakuvat puheenvuoroina julkisuudessa käydyssä yhteiskunnallisessa keskustelussa vanhemmuudesta. Ne kommentoivat toisiaan jo ilman minua ja tutkimustani.⁹ Tutkimukseni tarkoitus on kartoittaa, mitä ne yhdessä sanovat. Näen tutkimukseni myös osana tätä suurempaa keskustelua.

Aineistoni sarjakuvat julkaistiin vuosina 2005–2009. Suomalaista sarjakuvakenttää esittelevä kirjallisuus puhuu 2000-luvun alusta ”kultakautena” kotimaisen sarjakuvan historiassa.¹⁰ Sarjakuvan tekijöiden koulutus ja

⁶ Aalto 2001, 3. Ks. myös Vilkkonen 1997, 76–78.

⁷ Aalto 2001, 3. Ks. myös Carr 1986, 7–17.

⁸ Valtanen 2005, 6–7.

⁹ Esimerkiksi Katja Tukiainen teoksessa esipuheen virkaa tekee Laitisen piirtämä sarjakuva taiteilijoiden välisestä puhelinkeskustelusta. Myöskin Anne Muhosen *Sydänääniä* (2007) vaikuttaisi ainakin nimensä puolesta kommentoivan Satu Itkosen vuonna 2003 julkaistua *Sydänääniä. Äiti ja lapsi suomalaisessa taiteessa* -teosta. Katja Tukiainen *Rusina* julkaistiin vuoden 2008 aikana myös Ruotsissa nimellä *Russinet*. Ville Rannan *Isi on vähän väsynyt* on käännetty ranskaksi (Papa est un peu fatigué, 2006).

¹⁰ Hänninen 2004, 7–8.

kansainvälisyys oli lisääntynyt,¹¹ ja suomalaista sarjakuvaa käännettiin monille kielille.¹² Kaiken kaikkiaan sarjakuvaa tehtiin, julkaistiin ja luettiin Suomessa huomattavasti aiempaa enemmän. Sarjakuva oli aikoinaan leimattu massa- ja lasten kulttuuriksi, mikä vaikutti pitkään negatiivisesti sen kulttuuriseen arvoon.¹³ Suomessa oli 1980-luvulla tullut ensimmäisen kerran markkinoille tietoisesti aikuisyleisölle suunnattujen sarjakuvien joukko.¹⁴ 2000-luvulla suuret painotalot ottivat sarjakuvan entistä vakavammin. Myös muut julkaisukeinot monipuolistuivat, ja esimerkiksi omakustannealbumit, jotka perinteisesti oli mielletty sarjakuvaharrastajien tuotannoksi, tulivat tärkeiksi myös sarjakuvan ammattilaisille. Kirjojen painamisesta oli tullut edullisempaa, ja monet omakustanteet näyttivät yhtä laadukkailta kuin suurten kustantajien albumit.¹⁵ Esimerkiksi Anne Muhosen *Sydänääniä*- ja *Jokeltelua*-albumit olivat alun perin omakustanteita, jotka ilmestyivät myöhemmin uusina laitoksina kaupalliselta kustantajalta.

Kirjallisuudessa oli 1990-luvulla ja 2000-luvun alussa meneillään eräänlainen omaelämäkertabuumi.¹⁶ Omaelämäkerrallisen sarjakuvan yleistymisen lajityyppinä ajoittuu Suomessa samaan ajankohtaan. Suomessa arkitodellisuutta kuvaavat sarjakuvat olivat 1980-luvun puolenvälin tietämällä pienimuotoisia kokeiluja omakustanteissa ja sarjakuvaseurojen lehdissä, mutta varsinaisesta lajityypistä ei vielä voinut puhua.¹⁷ Vuonna 1999 Harto Hänninen kirjoitti Kiasman suomalaista sarjakuvaa nykytaiteena esittelevän julkaisun esipuheessa, että sarjakuvan rooli oli viimeisen 20 vuoden aikana muuttunut ja että ”nykysarjakuva voi kertoa arkisia ihmissuhdetarinoita tai villin absurdeja fantasioita ilman minkäänlaista underground-leimaa.”¹⁸ Reima Mäkisen mukaan 2000-luvulla innovatiivista autobiografista sarjakuvaa tehtiin erityisesti internetiin.¹⁹ Ville Ranta on yksi suomalaisen verkkosarjakuvan pioneereista. Hän julkaisi otteita

¹¹ Vistilä 2008, 7–10.

¹² Hänninen 2004, 7–8.

¹³ Herkman 1998, 10–11.

¹⁴ Herkman 1998, 23, 226.

¹⁵ Vistilä 2008, 105–110.

¹⁶ Valtanen 2005, 2.

¹⁷ Mäkinen 2007, 40.

¹⁸ Hänninen 1999, 9.

¹⁹ Mäkinen 2007, 40.

luonnoskirjoistaan netissä vuosia ennen ensimmäisiä suomalaisia sarjakuvablogeja.²⁰ Monet internetissä uransa aloittaneet tekijät ponnistivat netistä paperijulkaisujen puolelle – Suomessa ja kansainvälisestikin.²¹

Kansainvälisesti omaelämäkerrallisen sarjakuvan syntymä lajityyppinä on vaikea ajoittaa tai paikallistaa. Omaelämäkerrallisen sarjakuvan taustalla on usein nähty niin sanottu reportaasisarjakuva, joka on yksi ”todellisuussarjakuvan” laji. Nämä taiteilijoiden tekemät kuvareportaasit saivat alkunsa 1950-luvulla Yhdysvalloissa, jossa piirtäjä tai maalari saatettiin lähettää yksin tai toimittajan kanssa matkaan, ja reissussa syntyneitä kuvia käytettiin artikkelin kuvituksessa.²² Esimerkkinä suomalaisesta reportaasisarjakuvasta käytetään usein Katja Tukiaisen vuonna 2002 ilmestynyttä *Postia Intiasta* albumia, joka oli Tukiaisen ensimmäinen päiväkirjamainen sarjakuvateos. Albumi koostuu sivunmittaisista kertomuksista – ne ovat lyhyitä huomioita ympäröivästä maailmasta, vähin tekstein ja kuvin toimivia arkisia välähdyksiä. Tukiaisen vuonna 2008 ilmestynyt *Rusina* jatkaa *Postia Intiasta* -albumin päiväkirjamaista kerrontaa.²³ Vanhemmuussarjakuvat voi mielestäni nähdä yleisemminkin osana reportaasisarjakuvan perinnettä. Tässä yhteydessä vanhemmuudesta tulee matka, kehityskertomus, jolla on alku ja loppu. Niissä matkataan sisäiseen todellisuuteen yhtä paljon kuin ympäröivään maailmaan.

Karri Laitisen albumin takakannen esittelyn mukaan kyseessä on ”kokoelma tuokiokuvia” tekijänsä sarjakuvapäiväkirjasta. Kaikki tutkimusaineistoni sarjakuvat on toimitettu ja julkaistu; ne on suunnattu lukevalle yleisölle. Kun päiväkirjat toimitetaan ja julkaistaan, sisällytetään niihin Tero Norkolan mukaan minimaalisen vähän päiväkirjamaisuutta. Hänen mukaansa päiväkirjojen taipumus pitkäveteytyteen ja toistavuuteen vähentää niiden kirjallista arvoa.²⁴ Itse en ehkä olisi noin jyrkkä, mutta on totta, että suomalaisten pienlehtiä julkaisevien sarjakuvantekijöiden omaelämäkerrallisuutta ja niin sanottua ”maito happanee” -

²⁰ Laitinen 2008b, 11–16.

²¹ Mäkinen 2007, 36.

²² Mäkinen 2007, 38, 40.

²³ Muhonen 2008, 165–170.

²⁴ Norkola 1996, 45–46.

genreä on kritisoitu juuri tästä.²⁵ Editoimalla ”vaikeasti lähestyttävä ja epäkaupallinen” teksti muokataan loogiseksi kokonaisuudeksi.²⁶ Yhtä onnistunutta sarjakuvasivua kohti Katja Tukiainen kertoo tekevänsä kymmenestä kahteenkymmeneen sivua muistiinpanoja ja raakaa työtä.²⁷ Ville Ranta kommentoi albuminsa editointiprosessia sen esipuheessa näin:

Isi on muokannut tämän kirjan yli tuhannesta sivusta merkintöjä, [--] merkintöjä, jotka isi teki omaksi huvikseen ja mielensä kevennykseksi noin puolentoista vuoden aikana. Lopputuloksena on kertomus, joka ei anna tekijänsä [--] todellisesta elämästä sen kattavampaa kuvaa kuin kertomukset yleensäkin.²⁸

Tutkimusaineistoni sarjakuvat eivät siis ole yksiselitteisesti päiväkirjoja, mutta eivät ne ole myöskään puhdasta fiktiota sanan perinteisessä merkityksessä. Vain historiankirjoituksen on ajateltu sitoutuvan todistettavissa olevaan dokumentointiin; tämä sitoumus ei yllä fiktion.²⁹

Kertomusten tutkimuksessa erotetaan tavallisesti se mitä kerrotaan ja miten kerrotaan.³⁰ Dorrieth Cohnin mielestä ero historiankirjoittamisen ja fiktion välillä on suhteellinen. Hän ehdottaa historiankirjoituksen käyttöön kolmitasoista mallia, joissa tarinan ja kerronnan lisäksi huomioidaan myös referenssi.³¹ Samaa mallia voi soveltaa muuhunkin ei-fiktiivisen kirjallisuuteen. Fiktiivisen ja ei-fiktiivisen problematiikkaa on pohdittu myös elokuvantutkimuksen piirissä. Työvälineitä omaelämäkerrallisen sarjakuvan tarkasteluun voisikin etsiä dokumentaarisuuden tutkimuksen parista.³² Sekä omaelämäkerrallisen sarjakuvan että dokumenttielokuvan kohdalla kyse on tekijöiden luovasta työskentelystä, ja kuten elokuvantekijällä, myös sarjakuvataiteilijalla on jäsentynyt suhde todellisuuteen. Tekijät pyrkivät jollain valitsemallaan tavalla visuaalisesti dokumentoimaan todellisuutta.³³ Aineistossani tietoinen pyrkimys dokumentoimiseen tulee ilmi

²⁵ Laitinen 2008b, 11–16.

²⁶ Valtanen 2005, 25.

²⁷ Muhonen 2008, 168–169.

²⁸ Ranta 2005, [5].

²⁹ Cohn 2006, 134.

³⁰ Cohn 2006, 132. Miten jakoa käytetty erityisesti sarjakuvan yhteydessä ks. Herkman 1998, 114.

³¹ Cohn 2006, 133.

³² Kts. Esim. Nichols 2010.

³³ Sedergren & Kippola 2009, 21.

esimerkiksi Ville Rannan albumin reunahuomautuksessa, jossa kerrotaan Ainolla tässä kuvassa olevan ”väärä asu, oikea seur. sivulla”.³⁴ Kolmanneksi voidaan sanoa sekä dokumenttielokuvan että omaelämäkerrallisen sarjakuvan suhteesta todellisuuteen, että kulttuuriartefaktilla – oli kyse sitten elokuvasta tai sarjakuvasta – on luonnollisesti myös oma suhteensa todellisuuteen.³⁵

Vanhemmuus, isyys ja äitiys, ovat niitä osatekijöitä, joilla sukupuolia määritellään. Ymmärrän mieheyden, naiseuden, isyyden, äitiyden ja vanhemmuuden olevan historiallisesti ja kulttuurisesti tuotettuja konstruktioita, sosiaalisten sukupuolten historiallisia rakenteita. Näin ollen yksikään näistä käsitteistä ei ole kaikille kaikkialla yhtäläistä, vaan niitä on olemassa useita, ja niiden keskinäiset suhteet ovat hierarkkisia. Isyys ja äitiys ovat sukupuolittuneita käsitteitä, joita tuotetaan sukupuolten välisissä suhteissa, paitsi puhuttaessa myös tekoina.³⁶ Tutkimukseni on sukupuolihistoriaa, sillä omalta osaltaan se pureutuu sukupuolten tuottamiseen ja niihin yhteiskunnallisiin suhteisiin, joissa sukupuoli-identiteettejä toteutetaan. Välillä tuntuu siltä kuin vanhemmuuskeskustelussa ja -tutkimuksessa olisi pitkään kuljettu kahta rinnakkaista polkua, kun isyyttä ja äitiyttä on tarkasteltu toisistaan erillisinä ilmiöinä.³⁷ Tutkielmassani haluan kuroa näitä ”polkuja” yhteen, ja tarkastella isien ja äitien – miesten ja naisten – kertomuksia rinnakkain. Mielestäni eron lisäksi on tärkeä tarkastella myös sitä, mikä on yhteistä.

Omaelämäkerralliset teokset voi nähdä kirjoittajan elämän muutos- tai kriisikohdan kirjoitukseksi. Suvi Valtasen mukaan käännekohta mahdollistaa omaelämäkertojan näkökulman, josta elämä on jäsennettävissä kokonaisena.³⁸ Näen oman aineistoni albumit paitsi kertomuksina isän tai äidin elämästä myös ja ennen kaikkea kertomuksina kyseisen roolin omaksumisesta; tutkimusaineistoni sarjakuvat sijoittuvat nimenomaan kertojan esikoisen varhaislapsuuteen. Haastatteluissa Katja Tukiainen on sanonut, että hänelle maalaaminen on tapa jäsentää ajattelua ja todellisuutta. Tukiainen valitsee välineekseen sarjakuvan, kun

³⁴ Ranta 2005, [119].

³⁵ Sedergren & Kippola 2009, 22.

³⁶ Ks. esim. Hearn 1999.

³⁷ Esim. *Isäkirja* (2004) ja Eeva Jokisen *Väsynyt äiti* (1996).

³⁸ Valtanen 2005, 9. Ks. myös Kosonen 2000, 33, 126.

haluaa kertoa verbaalisesti määriteltävissä olevaa konkreettisempaa tarinaa. Maalaustaiteessa hän taas jättää merkityksiä paljon vapaammin määriteltäviksi.³⁹ 2000-luvun sarjakuvaa esittelevä kirjallisuus mainitsee usein arkisissa kuvakertomuksissa näkyvän niiden jonkinasteisen terapeuttisuuden tekijöilleen.⁴⁰ Omaelämäkerrankirjoittajat ajattelevat elämäänsä kertomuksena, erittelevät itseään kertomuksellisesti ja muotoilevat kaiken aikaa elämäänsä kuviksi ja virkkeiksi. Vaikka näin ei olisikaan kirjoittajan arjessa, kirjoitusprosessissa elämästä muotoutuu kertomus, jonka konventiot rajoittavat sitä, mitä siitä voidaan kertoa.⁴¹

Kertomus on nähty inhimilliseksi tavaksi hahmottaa maailmaa. Ihmiset rakentavat kertomuksia lähes kaikista itselleen merkityksellisistä asioista. Myös yksittäisen kuvan katsoja tapaa rakentaa mielessään kertomuksen (miten kuvan tilanteeseen on jouduttu, mitä kuvassa tapahtuu, mitä sen jälkeen voisi seurata).⁴² Omaelämäkerrallisessa kirjoittamisessa kirjoittajan rooli korostuu. Hän on se, joka rajaa mukaan tulevan ja pois jäävän. Kertoja valitsee aina kokonaisuuden kannalta olennaiset säilytettävät elementit ja muokkaa siten käsitystä menneestä.⁴³ Omaelämäkerralliset vanhemmuuskertomukset voi historian tutkimuksen lähteenä Aallon mielestä rinnastaa muistitietoon. Muistaminen – kuten kertominenkin – on kulttuurisidonnainen prosessi. Ihminen muistaa sen, mitä hänen kulttuurissaan pidetään tärkeänä ja muistamisen arvoisena, ja myös muistamisen tavat ovat yhteisöllisiä.⁴⁴ Sarjakuvaa on käytetty muistitiedon tallentamiseen yksittäisissä projekteissa, esimerkiksi Lahdessa Evakkolapset-yhdistyksen sarjakuvatyoöpajassa. Työryhmän mielestä sarjakuva on toimiva väline muistitiedon keräämiseen ennen kaikkea siksi, että muistomme ovat kuvallisia.⁴⁵ Joskus muistot kiinnittyvät tilanteeseen, joka kerrottuna konkretisoituu vain lyhyinä lauseina tai tokaisuina.

³⁹ Muhonen 2008, 166–167. Äitiysaiheesta Tukiainen piti taidenäyttelyn (maalauksia) vuosia ennen kuin sai työstettyä tarinansa kokonaiseksi sarjakuvaksi. Ks. esim. Valjakka 2007.

⁴⁰ Laitinen 2008b, 17–18; Jaukkuri 1999, 7. 2000-luvun alussa sarjakuvaa käytettiin jonkin verran myös taideterapian välineenä. Ks. esim. Anja Kuhalammen ja Eija Mäkelän toimittama *”Ai tuntuks siust sellaselt” – sarjakuva evakkomuistojen tallentajana.* (2007)

⁴¹ Valtanen 2005, 52.

⁴² Herkman 1998, 49; Hietala 1993, 81–86.

⁴³ Mäkinen 2007, 43–44.

⁴⁴ Aalto 2001, 16. Ks. myös Ollila 1993b, 57.

⁴⁵ Karisto 2007, 9–10.

Yksittäisinä elementteinä, suullisesti esitettynä tai paperille kirjoitettuna olennaisin muistosta ei ehkä välity.⁴⁶

Työni kannalta voisi pitää ongelmallisena sitä, että aineistoni edustaa niin läheistä menneisyyttä, ettei siitä ole vielä olemassa historiallista tutkimustietoa. Saman tyyppisten ongelmien kanssa paini vuonna 2001 Aalto kulttuurihistorian pro gradu -tutkielmansa kanssa, joka käsitteli muutosta ja jatkuvuutta kahden sukupolven miesten isyyskertomuksissa 1990-luvulla. Aalto jatkoi aihepiirin parissa väitöskirjassaan *Isyyden aika. Historia, sukupuoli ja valta 1990-luvun isyyskeskusteluissa* (2012). Käyttämässämme käsitteellistyksissä ja ongelmanasetteluissa on paljon samaa, ja yhteistä on myös ajatus siitä, että myös lähimenneisyys tulee voida ottaa kulttuurihistoriallisen tarkastelun kohteeksi. Yksi keskeinen ero tutkimuksissamme on se, että Aallon tutkimuksessa huomio kiinnittyy ensisijaisesti sukupuoleen isyyskertomuksissa, omassani vanhemmuuteen sukupuolitettuna ilmiönä.

Vanhemmuustutkimus on usein ollut yhteiskunta-sosiaalitieteellistä. Perinteinen sarjakuvatutkimus puolestaan pohjaa usein joko kirjallisuuden- tai viestinnäntutkimukselle. Tähän tutkimukseen sovellan tutkimuskirjallisuutta myös taidehistorian ja visuaalisen kulttuurin tutkimuksen puolelta, koska mielestäni näillä näkökulmilla on paljon annettavaa kulttuurihistorialliselle sarjakuvatutkimukselle.

Vanhemmuuden kulttuurin muutoksia sarjakuvien avulla on tutkinut esimerkiksi yhdysvaltalainen Ralp Larossa. Sarjakuvat on nähty hyvänä aineistona erityisesti kulttuurissa pitkällä aikavälillä tapahtuneiden muutosten seurantaan.⁴⁷ Sarjakuvan ilmaisukielen ja esitysmuodon vuoksi asiat esitetään niissä usein samanaikaisesti sekä liioitellen että yksinkertaistaen.⁴⁸ Sarjakuvailmaisun vahvuus on nimenomaan siinä, että sen avulla voidaan esittää monimutkaisia asioita nopeasti ja pelkistetyksi muutamien keskeisten piirteiden kautta.⁴⁹ Hahmojen

⁴⁶ Mäkinen 2007, 43.

⁴⁷ Larossa 2000, 377.

⁴⁸ Herkman 1998, 12–13, 127.

⁴⁹ McCloud 1994, 31–46.

stereotyyppisyys ei liity ainoastaan sarjakuvan kieleen, vaan aina myös laajempiin kulttuurisiin merkitysjärjestelmiin.⁵⁰ Larossan tutkimus keskittyi nimenomaan ”huumorisarjakuviin”, koska erityisesti niissä on ajateltu paljastuvan kulttuurissa vallitsevia arvostelmia ja ennakkoluuloja.⁵¹ Sarjakuvan kuvasto reagoi nopeasti ajan muutoksiin – sen on pakko, sillä sekä sarjakuvan että huumorin ymmärrettävyys perustuu sille. Larossa oli kiinnostunut vanhemmuuden kulttuurissa vuosikymmenten saatossa tapahtuneista muutoksista, ja hänen tutkimuksensa edustaa hyvin perinteistä sanomalehtisarjakuvan tutkimusta. Tutkimusaineistona albumeina ilmestyneet sarjakuvat eroavat luonteeltaan sanomalehtien sivuilla ilmestyneistä sukulaisistaan juuri julkaisumuotonsa vuoksi. Niillä on erilainen suhde paitsi aikaan (albumissa kertomuksen kaikki sarjakuvat ilmestyvät yhdessä) myös eri tavalla valikoituneempaan lukijakuntaan. Siksi tässä tutkimuksessa on kyse siitä, millaisin kuvin vanhemmuudesta ja vanhemmuuden kulttuurista kerrotaan tiettyinä aikoina.

⁵⁰ Herkman 1998, 129.

⁵¹ Larossa 2000, 378.

2. Miten kertomus aloitetaan ja koska vanhemmuus alkaa?

Tutkimuksessani tarkastelen vanhemmuuskertomuksia vanhemmuuden omakuvina. Vaikka kyseessä on neljän taiteilijan itsenäiset ja ainutlaatuiset teokset, on kertomuksilla paljon yhteistä. Tietyt elementit vanhempien sarjakuvakertomuksissa toistuvat. Omaelämäkertoja tutkineen Anni Vilkon mukaan jotkut teemat toistuvat useissa eri elämänvaiheissa, kun toiset taas ovat sidotumpia tiettyihin elämänvaiheisiin. Omaelämäkertoissa jotkut aiheet ovat sellaisia, että niistä kertovat lähes kaikki, ja toiset taas sellaisia, että ne jäävät helposti pois kertomuksesta, paitsi jos niihin liittyy jotain ongelmallista.⁵² Äitien omaelämäkerrallista kaunokirjallisuutta tutkineen Suvi Valtasen mielestä vanhemmuudesta ja erityisesti äitiydestä puhuttaessa ovat esille nousevat teemat pitkälti samoja; lehdissä, kirjallisuudessa ja arkisissa keskusteluissa puidaan samoja aiheita väsymyksestä imettämiseen. Keskustelun foorumilla tai yhteydellä ei Valtasen mielestä näytä olevan mainittavaa eroa.⁵³

Millainen on kertomus vanhemmuudesta 2000-luvulla? Mikä kertomuksia yhdistää, ja minkälaisista osasista kertomuskokonaisuus rakentuu? Tässä osiossa keskityn siihen, miten sarjakuva-albumit kertovat vanhemmuuden alkuhetkestä – miten taiteilijat aloittavat sarjakuvansa vanhemmuudesta ja miten vanhemmuus sarjakuvissa alkaa.

Katja Tukiaisen kertomus alkaa *Aiemmin, aika paljon aiemmin* -sarjakuvalla, jossa mies ja nainen katsovat yhdessä televisiota. Seuraavaksi he katsovat toisiaan. Mies tavoittelee kaukosäädintä ehkä sulkeakseen television, ja nainen katsoo vinosti alas. Viimeisessä kuvassa mies ja nainen suutelevat.⁵⁴ Sarjakuva saattaa viitata siihen konkreettiseen hetkeen, jossa lapsi saa alkunsa. Ehkä sitäkin enemmän epämääräinen ajanmääre ("Aiemmin, aika paljon aiemmin") alleviivaa näiden kertomusten perusehtoa, että ilman miehen ja naisen suhdetta, ensimmäistä suudelmaa, ei olisi lasta tai vanhemmuutta, josta kertoa. Tukiainen on ainoa, joka aloittaa sarjakuvansa ajasta ennen lasta ja raskautta. Kaikissa tutkimukseni

⁵² Vilko 1998, 29.

⁵³ Valtanen 2005, 6.

⁵⁴ Tukiainen 2008, [3].

kohteena olevissa albumeissa perheet ovat muodostuneet heteroseksuaalisen parisuhteen ympärille.

Anne Muhosen *Sydänääniä*-albumin otsikkosivulla, kertomuksen ensimmäisessä kuvassa, lapsi potkii aamiaista nauttivan Äidin kohdussa.⁵⁵ Pyöreästä vatsakummusta voi päätellä, että raskaus on jo edennyt kohtuullisen pitkälle. Ajallisesti Muhosen kertomus alkaa siis myöhemmin kuin Tukiaisen kertomus. Kertomukset isien esikoisista alkavat vielä tätäkin myöhäisemmästä ajasta. Karri Laitisen Heta-tyttö on jo leikki-ikäinen, noin puolitoistavuotias albumin alussa.⁵⁶ Laitisen toisen lapsen odottaminen näkyy albumissa vain sivulauseissa ja puolison mahan pyöristymisenä, etenkin raskauden loppupuolella.⁵⁷ Perheen esikoisen Hetan elämä ennen albumin alkuhetkeä on tiivistetty yhden sivun sarjakuvaksi tarinan alkupuolelle.⁵⁸ Siinä esikoisen odotus ja ensimmäiset elinkuukaudet käydään läpi nopeasti muutaman välähdyksenomaisen kuvan sarjalla. Myös suomalaisten isien omaelämäkerrallisia tekstejä tutkineen Aallon aineistossa isät kertoivat raskausajasta niukasti. Heidän kertomuksissa raskausajan kuvaus on ohimenevää ja hajanaista, ja miehet paljastavat odotuksen tuomia tunteita lyhyesti ja niukasti.⁵⁹ Tässä Laitisen sarjakuva muistuttaa kirjallisia isyyskertomuksia.

Ennen vanhemmuutta, lasta ja raskauttakin on ensimmäisenä aina epäily. Tukiaisen albumissa Katja tuntee kummallisen nipistyksen kohdun kohdalla kesken joogaharjoituksen,⁶⁰ ja päätyy hankkimaan raskaustestin saadakseen varmistuksen epäilykselleen. Laitisen sarjakuvassa *Testi* Kati ja Karri istuvat olohuoneessa. Silmännähdessä jännittynyt Kati kysyy Karrilta: ”Jännittääkö?” Sohvalta lueskeleva Karri kysyy poissaolevasti: ”Hmm ... mikä?” Kati jatkaa: ”No et sä kuunnellut yhtään? Voisin tehdä kohta sen raskaustestin...” Sarjakuvassa Kati tuntuu ottavan testin teon paljon vakavammin kuin Karri. Lopulta Kati poistuu sohvalta ja huikkaa hetken kuluttua jostain ruudun ulkopuolelta: ”Saa onnitella!”

⁵⁵ Muhonen 2007, [1].

⁵⁶ Laitinen 2008, 8.

⁵⁷ Ks. esim. Laitinen 2008, 105, 114.

⁵⁸ Laitinen 2008, 8. Ks. liite 1.

⁵⁹ Aalto 2001, 63.

⁶⁰ Tukiainen 2008, [4].

Testinteon hetki on alkupiste, ensimmäisten onnittelujen paikka.⁶¹

Äiti saa tietää raskaudesta ensimmäisenä. Yleisesti kai ajatellaan, että isän kuuluisi olla seuraavana vuorossa, ainakin Tukiaisen *266 päivää aiemmin* -sarjakuvasta päätellen, jossa lapsen isä Matti pahoittaa mielensä, kun selviää, että Katjan farmaseutti-veli oli saanut kuulla positiivisesta tuloksesta ennen häntä.⁶² Nykyaikaiset raskaustestit ovat muuttaneet suhdettamme raskaudesta ”tietämiseen”. Niiden avulla tiedon raskaudesta voi saada ennen kuin varsinaiset fyysiset oireet ilmestyvät. Aluksi odottaminen on pelkkää abstraktia tietoa, fyysisesti mikään ei välttämättä vielä ole ehtinyt muuttua. Tätä kuvaa myös Tukiaisen sarjakuva *265 päivää aiemmin [--] herään kahtena kappaleena*. Siinä edellisenä päivänä positiivisen raskaustestin tehneen Katjan ensimmäinen ajatus aamulla herätessään on, että nyt tässä on kaksi eikä yksi.⁶³ Muutos on perustavanlaatuinen; kaikki on tavallista, mutta kaikki on toisin.

Jokaisessa aineistoni sarjakuvassa, jossa odotusaika on otettu osaksi kertomusta, luetaan erilaisia vanhemmuus- ja raskausoppaita.⁶⁴ Albumeissa oppaita lukevat sekä isät että äidit. Tukiaisen sarjakuvassa *248 päivää aiemmin [--] hedelmöittyneestä munasolusta tulee henkilö* Katja lukee opaskirjaa, jossa esitellään sikiön eri kehitysvaiheita. ”Sentin mittainen.”, Katja pohtii itsekseen, ja mittaa sormien väliä. Seuraavaksi Katja halaa vatsaansa ja sanoo: ”Oma Rusinani.”⁶⁵ Hetki, jolloin vanhempi ajattelee lapsen ensi kertaa ihmisenä, on niin merkityksellinen, että päivä on kirjoitettu muistiin.

Anne Muhosen *Jokeltelua* -albumin ensimmäisessä kuvassa Isä sanoo sairaalakaapuun pukeutuneen Äidin sylissä nukkuvalla lapselle: ”Mehän jo tunnetaankin. Mutta kiva vihdoon nähdä sut.”⁶⁶ Vanhemmilleen lapsi on persoona jo ennen syntymäänsä. Lapsen liitetään usein jo odotusaikana lukuisia aikuisten ominaisuuksia. Esimerkiksi yhdessä Anne Muhosen sarjakuvassa Äiti syö omega-3-

⁶¹ Laitinen 2008, 50.

⁶² Tukiainen 2008, [4].

⁶³ *265 päivää aiemmin [--] herään kahtena kappaleena*. Tukiainen 2008, [5].

⁶⁴ Muhonen 2007, [5, 11, 12]; Laitinen 2008, 66; Tukiainen, 2008, [9].

⁶⁵ Tukiainen 2008, [9]. Myös Anne Muhosen albumissa arvioidaan lapsen kokoa. Muhonen 2007, [12].

⁶⁶ Muhonen 2009, [3].

tabletteja, jotta ”vauvasta tulis fiksu”, ja kun vatsasta hetken kuluttua alkaa potkinta tokaisee hän: ”No niin heti oppi morsettamaan.”⁶⁷ Opaskirjojen ja tutkimusten lisäksi myös nykYTEknologia tekee lapsesta todellisemman vanhemmille entistä aikaisemmassa vaiheessa.⁶⁸ Laitisen sarjakuvassa *Vakavissaan* Kati ja Karri ovat kahdestaan ravintolassa, jossa he katselevat tuoretta ultraäänikuvaa, ja arvuuttelevat tulevan lapsen sukupuolta.⁶⁹ Tukiaisen sarjakuvassa *216 päivää aiemmin [-] kuulen sydämen joka on minussa muttei minun*. Katja kuulee neuvolassa lapsensa sydänäännet ensimmäistä kertaa, ja liikuttuu kyyneliin.⁷⁰ Muhonen vaikutti lapsensa sydänäänistä jopa siinä määrin, että on nimennyt albuminsa niiden mukaan.⁷¹

Lapsen ultraäänikuvan näkeminen saattaa tehdä raskauden miehelle todellisemmaksi kuin pelkkä tieto raskaudesta.⁷² Omin silmin näkeminen saa lapsen olemassaolon tuntumaan konkreettisemmalta. Riitta Turusen mukaan ultraäänitutkimuksen käyttöönotto on muuttanut asetelmaa äidin ja sikiön välillä. Ennen 1960-lukua odottavan naisen tuntemuksilla sikiön liikkeistä oli ollut tärkeä merkitys raskauden seurannassa. Sittemmin, ultraäänikuvan aikakaudella, sikiö ikään kuin syntyy ja saa hahmon jo ultraäänikuvassa. Äidin tuntemukset jäävät toissijaisiksi.⁷³ Vaikka Ilana Aallon tutkimissa isien omaelämäkerrallisissa teksteissä mainintoja raskausajasta on vähän, on muutamassa kertomuksessa kuvattu isän keskeisenä raskauskokemuksena juuri ultraäänitutkimukseen osallistuminen.⁷⁴

Etenkin raskauden alkuvaiheessa vanhemmuus esitetään albumeissa suhteellisen abstraktina kokemuksena. Uuden ihmisen tiedostaminen ja tunne siitä, ettei ole

⁶⁷ Muhonen 2007, [3].

⁶⁸ Teknologiaa käytetään sarjakuvissa myös tiedonhaun välineenä virallisten opaskirjojen rinnalla. Sarjakuvassa *53 päivää aiemmin [-] löytyy jotain josta en ole kuullutkaan* Katja etsii tietoa internetistä. Tukiainen 2008, [23].

⁶⁹ Laitinen 2008, 80.

⁷⁰ Tukiainen 2008, [11]. Tukiainen palaa sydänäänien pariin uudestaan sarjakuvassa *20 päivää aiemmin*, jossa Katja ei voi vastustaa haluaan kuunnella lapsen sydänääniä vain huvin vuoksi. Tukiainen 2008, [26].

⁷¹ Myös tässä sarjakuvassa kuunnellaan lapsen sydänääniä. Muhonen 2007, [17].

⁷² Kaila-Behm 1997, 104.

⁷³ Turunen 1996, 62-63.

⁷⁴ Aalto 2001, 63.

yksin voimistuu äitien albumeissa raskauden edetessä. Anne Muhosen *Sydänääniä*-albumissa Isä on lähdössä illalla ulos: ”Mä tulen sitten joskus myöhemmin. Kait sä pärjää sen aikaa yksin?” Yöpukuinen Äiti vastaa vain: ”Joo joo.” Vauva potkaisee, ja Äiti jatkaa: ”Totta, enhän mä ole yksin.”⁷⁵ Raskaana oleva ei voi olla yksin. Lapsen potkujen ja liikkeiden myötä siitä tulee todellisempi äidille aikaisemmin kuin isälle. Tätä epäselvyyttä kuvaa myös Muhosen sarjakuva, jossa Äiti esittelee Isälle jalkojaan: ”Et sä huomaa, kun nää on ajanut tän sääret?” Isä tyytyy vain ihmettelemään jatkuvaa me-puhetta: ”Milloinkohan tota symbioosiajattelua pitäis ajatella skitsofreenisyytenä?”⁷⁶

Tutkijat Eija Sevón ja Jouko Huttunen kirjoittavat nuorten parien vanhemmaksi tuloa käsittelevässä artikkelissaan, kuinka raskauden ruumiillisuus, se että lapsen ensimmäinen koti on naisen ruumis, merkityksellistää raskausajan eri tavoin miehelle ja naiselle. Kun äiti kiinnittää huomiota raskauden aikana muuttuvaan ruumiiseensa, on tuleva äiti samalla yhteydessä syntymättömään vauvaansa. Naiselle kosketus lapseen on hyvin varhaisesta vaiheesta lähtien ruumiillinen, miehelle se on koettavissa vain naisen kautta.⁷⁷ Isälle odottaminen säilyy biologisista syistä abstraktimpana huomattavasti pidempään kuin äidillä. Raskauden edetessä, kun potkut tuntuvat jo mahan ulkopuolelle, lapsesta tulee hiljalleen yhä todellisempi myös isälle. Esimerkiksi Muhosen *Sydänääniä*-albumissa on sarjakuva, jossa vanhemmat ovat jo sängyssä, mutteivät malta käydä nukkumaan koska seuraavat yhdessä lapsen innokasta potkimista.⁷⁸ Isäkin pääsee viimein osalliseksi odotuksesta. Isän rooli näyttää olevan odotuksen aikana vaikea, määrittymättömämpi ja hakevan muotoaan. Ehkä isän rooli ennen lapsen syntymää on hankalampi ymmärtää myös miehelle itselleen? Tätä epävarmuutta käsittelee myös Anne Muhosen sarjakuva, jossa Isä tulee humalassa kotiin keskellä yötä. Raskaana oleva Äiti mököttää vieressä kun Isä haluaa vessanpyttyä ja sanoo: ”Nyt minäkin totisesti ymmärrän sen ’Me ollaan raskaana.’”⁷⁹

⁷⁵ Muhonen 2007, [7].

⁷⁶ Muhonen 2007, [38].

⁷⁷ Sevón & Huttunen 2004, 141.

⁷⁸ Muhonen 2007, [16].

⁷⁹ Muhonen 2007, [8].

Suomessa neuvolalaitos on osa odottajan arkea. Valtasen aineistossa neuvolat ja niiden terveydenhuoltohenkilöstö pääsivät mukaan teoksiin ikään kuin niistä kirjoittamista ei voisi jättää tekemättä.⁸⁰ Tutkimissani sarjakuvissa neuvolalaitoksen rooli ei ole yhtä hallitseva. Muhosen kertomuksessa Äiti ja Isä osallistuvat yhdessä synnytysvalmennukseen,⁸¹ Tukiaisen albumissa Katja käy neuvolassa kerran odotusaikana,⁸² ja Muhosen albumissa lapsen syntymän jälkeen on yksi sarjakuva äitiysneuvolakäynnistä.⁸³ Tutkija Hilikka Helstin mukaan Äitiysneuvolatoiminnalla, joka säädettiin lailla koskemaan jokaista Suomen kuntaa vuonna 1944, pyrittiin valistaman naisia moderneista lasten- ja kodinhoidon opeista. Samalla vastaavat kansanomaiset tavat haluttiin hävittää. Synnytysten osalta tavoitteena oli saada kaikki äidit turvautumaan koulutettuun kättilöön tai synnyttämään sairaalassa.⁸⁴ Neuvola on kuitenkin vain yksi vanhemmuuteen valmistautumisen muoto muiden rinnalla. Tukiaisen albumissa Katja käy muun muassa mammajoogassa,⁸⁵ ja vieraillee aktiivisyntyttäjien kokouksessa.⁸⁶

Yksi odottamisen keskeisiä piirteitä, joita aineistoni sarjakuvat kommentoivat, on laskettu aika ja sen odottaminen. Lääketiede ja arvioinnin menetelmät ovat kehittyneet, ja ”oikea päivä” tiedetään kohtuullisen tarkasti. Albumeissa ammattilaisen arvioon luotetaan. Lasketusta ajasta tulee ”maaginen päivä”, numero jota toistetaan kuin mantraa, vaikka kyse on kuitenkin arviosta. Päivä kerrotaan ystäville ja sukulaisille, ja odottavien ajatukset pyörivät lasketun ajan lähestymisen ympärillä. Laitisen albumissa sarjakuva perheen toisen lapsen syntymästä alkaa öisestä puhelinsoitosta: ”Lapsivesi tuli. Ala pakata.” Hetkeä aikaisemmin herätetty Karri vetää housuja jalkaan ja kummastelee: ”Mutta laskettuun aikaanhan oli vielä kaksi viikkoa?”⁸⁷ Muhosen ja Tukiaisen albumeissa lapsi syntyy ”yliaikaan”, ja molemmilla on sarjakuva, jossa äiti on tuskastunut

⁸⁰ Valtanen 2005, 60.

⁸¹ Muhonen 2007, [32].

⁸² Tukiainen 2008, [11]. Lapsen syntymän jälkeen Katja puhuu puhelimessa ”ammattilaisen” kanssa, ja vie Rusinan rokotettavaksi. Tukiainen 2008, [53-54].

⁸³ Muhonen 2009, [15].

⁸⁴ Helsti 2000, 283.

⁸⁵ Tukiainen 2008, [25, 28].

⁸⁶ Tukiainen 2008, [14].

⁸⁷ Laitinen 2008, 117.

kaiken aikaa sateleviin uteleeviin tekstiviesteihin: ”Joko?”⁸⁸

Lasketun ajan lähestyessä perheissä pakataan sairaalakassi.⁸⁹ Aineistoni sarjakuvissa synnytys tapahtuu sairaalassa, eikä sen asemaa kyseenalaistettu.⁹⁰ Sairaalaan lähtö on etenkin Tukiaisen ja Muhosen sarjakuvissa juhlallinen tilanne. Erityisen paljon symboliikkaa ja tunnetta kiteytyy eteiseen, kun kodin ovesta astutaan nyt viimeisen kerran kahdestaan, ilman lasta.⁹¹ Anne Muhosen *Sydänääniä*-albumin viimeisessä varsinaisessa sarjakuvassa Isä ja Äiti ovat asunnon ulko-ovella lähdössä synnytyssairaalaan. Äiti nostaa perheen kissan syliinsä hyvästiksi ja sanoo: ”Mutta ajattele Lilli, seuraavan kerran kun nähdään, me ollaan ihan eri ihmisiä – me ollaan äiti ja isä!”⁹²

Anne Muhosen tarinan seuraava osa, *Jokeltelua*-albumi, alkaa kuvalla, jossa vanhemmat tervehtivät vastasyntyntä sairaalassa. Itse synnytys on jätetty kokonaan pois Muhosen kertomuksesta. Tukiaisen ja Laitisen albumeissa synnytys on kuitenkin tärkeällä sijalla. Molemmissa synnytykselle on varattu useampia sivuja. Tukiaisen albumissa synnytyksen eteneminen on kuvattu yksityiskohtaisen tarkasti tunti tunnilta, ja minuutti minuutilta.⁹³ Katjan synnytys alkaa aikaisin aamulla kevyillä supistuksilla, joita Katja luulee aluksi vatsanväännteiksi. Hän herättää Matin, ja pariskunta ryhtyy yhdessä kellon kanssa seuraamaan supistusten voimistumista ja synnytyksen etenemistä.⁹⁴ Aluksi ei ole kiirettä, vaan

⁸⁸ Muhonen 2007, [41]; Tukiainen 2008, [27].

⁸⁹ Muhonen 2007, [39]; Tukiainen 2008, [31].

⁹⁰ Tukiainen vierailee aktiivisyntyttäjien kokouksessa kuuntelemassa muiden kokemuksista, ja siellä muut mainitsevat kotisyntymisen vaihtoehtona. Tukiainen 2008, [14].

⁹¹ Tukiainen 2008, [31]; Muhonen 2007, [42 - 43]. Laitisella sairaalaan lähtöön ei liity erityistä symboliikkaa, mutta toisaalta albumissa kuvataan toisen lapsen, ei perheen esikoisen syntymää. Laitinen 2008, 117.

⁹² Muhonen 2007, [42 - 43].

⁹³ Tukiainen 2008, [30-42]. Sarjakuvan kerronta muistuttaa ruotsalaisen Joanna Rubin Drangerin *Alltid redo att dö för mitt barn* -sarjakuva-albumin hetkittäin etenevää synnytykertomusta. Rubin Dranger 2008, [24-25]. Myös internet on pullollaan toinen toistaan yksityiskohtaisempia, julkisia synnytykertomuksia, joissa kerrotaan yksityiskohtaisesti siitä mitä ja millaista kivunlievitystä synnytyksen aikana käytettiin ja mihin aikaan. Myös apuvälineet ja sairaalan mittalaitteet tuloksineen kuvaillaan tarkasti. Jopa vessakäynnit saatetaan mainita minuutilleen. Etenkin ensisyntyttäjille muiden kertomukset saattavat olla tärkeitä synnytykseen valmistautumisen apuvälineitä. Tutkimissani sarjakuvissa Katja etsii tietoa verkosta, kun oli jotain mistä ei ollut kuullut aikaisemmin. Tukiainen 2008, [23].

⁹⁴ Tukiainen 2008, [33].

vanhemmat ehtivät hoitaa arkisia askareita ja syödä aamupalaa.⁹⁵ Sairaalaan siirrytään rauhassa omalla autolla⁹⁶ tai taksilla⁹⁷.

Sairaalassa henkilökunta ottaa synnyttäjät vastaan. Katja on valmistautunut synnytykseen huolella. Jo synnytyslaitokselle saapuessaan hänellä on selkeä kuva ”synnytysperiaatteistaan”.⁹⁸ Lopulta sairaalan henkilökunnan kokemukseen ja ammattitaitoon kuitenkin luotetaan.⁹⁹ Sairaala on sarjakuvissa läsnä erityisesti miljöönä, sairaalakalusteina ja -kaapuina, hoitohenkilökuntana, laitteina ja apuvälineinä, ”ammattilaispuheena”. Kerronta albumeissa keskittyy vanhemman omaan kokemukseen. Synnyttäjän oma käsitys tapahtumien kulusta saattaa paikoitellen olla hyvinkin sekava. Tapahtumia vierestä seuraavalla puolisoilla voi olla selkeämpi kokonaiskuva synnytyksestä kuin äidillä. Esimerkiksi Tukiaisen *7,5 tuntia aiemmin yhtäkkiä* -sarjakuvassa Katjalle selviää vasta jälkikäteen mistä hoitajien hätäntyminen hetkeä aikaisemmin johtui, kun Matti kertoo Rusinan sydänäänien olleen poissa.¹⁰⁰

Isän kannalta sairaalasyntytysten yleistymisen tarkoitti hänen jättämistään synnytystapahtuman ulkopuolelle, sillä sairaaloihin isiä huolittiin vasta 1970-luvulta lähtien, ja niin sanotut perhesynnytykset, eli sellaiset joissa isä on mukana yleistyivät 1980-luvulla.¹⁰¹ Tukiaisen albumissa Matti on mukana synnytyksessä heti ensimmäisistä supistuksista alkaen. Matti seisoo vieressä koko synnytyksen ajan, hän juttelee ja pitää kädestä. Synnytyksen edetessä isä ajautuu koko ajan kauemmas äidistä, syrjään ruudun reunalle. Fyysisen välimatkan sijaan se kuvaa ehkä pikemminkin henkistä etäisyyttä. Lopulta isä peittyä – sananmukaisesti – kokonaan äidin ja hoitajan puheen alle.¹⁰² Tutkijat Eija Sevón ja Jouko Huttunen painottavat, kuinka vanhemmuuden sukupuolittumisen näkökulmasta äidit ja isät ovat täysin eri kategorioissa synnytyssairaalan käytännöissä. Isät ovat kyllä tervetulleita hoitamaan vauvaa, mutta toisaalta kukaan ei isän perään kysele, jos

⁹⁵ Tukiainen 2008, [30]; Laitinen 2008, 117.

⁹⁶ Laitinen 2008, 118.

⁹⁷ Tukiainen 2008, [31].

⁹⁸ Tukiainen 2008, [39].

⁹⁹ Tukiainen 2008, [41].

¹⁰⁰ Tukiainen 2008, [36].

¹⁰¹ Aalto 2001, 66.

¹⁰² Tukiainen 2008, [35]. Ks. liite 2.

häntä ei sairaalassa näy. Synnytysvaiheessa nainen äitinä on vastuussa vanhemmuudesta, mies isänä avustaa.¹⁰³

Albumien synnytyskuvauksissa isän rooli on siis olla äidin apulainen, statisti ja juoksupoika. Isä tekee mitä käsketään, mitä vain mikä saattaisi äidin oloa helpottaa, esimerkiksi laittaa rentoutus-cd:n päälle, kun puudutus loppuu ja äidin kivut taas kasvavat.¹⁰⁴ Tutkija Arja Kaila-Behmin mukaan suomalaisen terveydenhuollon ja median yleisimmin tarjoama isän malli on ollut synnytyksessä äidin tukihenkilönä toimiva isä.¹⁰⁵ Toisaalta lopulta isä voi tehdä melko vähän. Tutkimissani albumeissa avuttomuuden tunne näkyy puolisoitten kasvoilla etenkin äidin synnytyskipujen voimistuessa.¹⁰⁶ Katja Tukiaisen albumi tuo esille naisen näkökulman puolison läsnäoloon synnytyksessä. Karri Laitisen kertomus perheen toisen lapsen syntymästä avaa enemmän miehen näkökulmaa synnytykseen. Isän rooli itsessään ei muutu merkittävästi, mutta kerronnan painotukset kyllä. Isä esimerkiksi ei tunne kipuja itse, vaan näkee sen puolison olemuksesta ja kasvoilta. Laitisen kertomuksessa Katin hahmo muuttuu synnytyksen edetessä ruutu ruudulta muodottomammaksi, tärisevämmäksi ja irvistävämmäksi.¹⁰⁷ Kun synnytyksen aika koittaa, Karri saa tehtäväkseen hakea kättilön paikalle. Iso osa Laitisen synnytyskertomuksesta kuvaa Karrin epätoivoista harhailua sairaalan käytävillä.¹⁰⁸ Vaikka kyse on elämän tärkeimmistä hetkistä, päättyy sarjakuvaan se mikä kokijalle jää terävimpänä mieleen. Synnytyksen yksityiskohdat jäävät Karrille etäisemmiksi kuin esimerkiksi ensimmäinen silmäys vastasyntyneestä tai pienokaisen napanuoran katkaiseminen.¹⁰⁹ Näitä kuvauksia voidaan verrata Ilana Aallon tutkimiin isyyskertomuksiin, joissa miehet tuovat synnytyksestä esille korostetusti oman kokemuksensa.¹¹⁰ Aalto on taipuvainen uskomaan, että miehet kokevat usein varsinaisen isyyden alkavan vasta lapsen syntymästä, vaikka

¹⁰³ Sevón & Huttunen 2004, 149–150.

¹⁰⁴ Tukiainen 2008, [37].

¹⁰⁵ Kaila-Behm 1997, 70.

¹⁰⁶ Tukiainen 2008, [38]; Laitinen 2008, 118.

¹⁰⁷ Laitinen 2008, 118. Ks. liite 3. Laitisen tavalla kuvata synnytyskipuja äidin hahmon ja kirjaimien muodon vaihteluilla on kiinnostava yhteys ruotsalaisen Joanna Rubin Drangerin albumin synnytykseen. Rubin Dranger 2008, [26–38].

¹⁰⁸ Laitinen 2008, 118–119.

¹⁰⁹ Laitinen 2008, 120.

¹¹⁰ Aalto 2001, 73.

valmistautumista isyyteen olisi tapahtunut jo odotusaikana.¹¹¹

Ensimmäinen sarjakuva lapsesta päättyy Tukiaisella ja Laitisella molemmilla äidin syliin.¹¹² Molempien kuvissa äidin hymy tuntuu täyttävän koko maailman, ja ihmeellinen sädekehä ympäröi äitiä ja lasta.¹¹³ Ydinperhe – äiti, isä ja lapsi – on viimein koossa. Tavallisesti aineistoni sarjakuvissa tarina rakentuu ydinperheen välisen dialogin kautta – perheenjäsenistä puhumassa toisilleen. Kertomuksen tärkeimmät henkilöt ovat isä, äiti ja lapsi, ja vanhemmuus näyttäytyy pääasiassa perheen sisäisenä asiana. Suomessa ydinperhe ihanteena alkoi saada sijaa sivistyneistön piirissä 1800-luvun puolivälissä. Se oli ennen kaikkea pienen vaikutusvaltaisen eliitin projekti, jolla pyrittiin rakentamaan kansallisvaltiota. Tässä projektissa perhe nähtiin yhteiskunnan perussoluna. Aiemmin vastuu kasvatuksesta jakautui molempien vanhempien kesken, ja lain mukaan isä oli lasten holhooja. Ydinperheajattelussa äidin asemaa kasvattajana alettiin korostaa. Nainen nostettiin perheen ja kodin keskiöön, kun mies taas vieraantui perheen ytimestä, ja menetti samalla osan entisestä johtajuudestaan.¹¹⁴ Ydinperheideologia oli vahvimmillaan 1900-luvun alkupuoliskolla, jolloin sekä keskiluokkaisissa että työläisperheissä ihanteena pidettiin sitä, että isä hankkii perheen elannon ja äidin tehtävänä oli hoitaa kotia ja kasvattaa lapset.¹¹⁵

Muhosen, Tukiaisen ja Laitisen kertomuksissa tapahtumat esitetään suurin piirtein kronologisessa järjestyksessä. Kiinnostava poikkeus kronologisesta esittämisestä on Ville Rannan albumi, joka koostuu eripituisista osioista, joiden välillä aikaa on saattanut kulua pidempiäkin jaksoja. Kertomus alkaa luonnoskirjamaisella kohtaauksella, jossa perhe on yhdessä uimarannalla.¹¹⁶ Fiinu-tyttären ikää on vaikea arvioida, mutta poninhännälle yltävistä hiuksista voisi päätellä ajallisesti tyttären olevan vanhempi kuin muualla albumissa. Nuorimmillaan tytär esitetään sarjakuvassa, jossa Ville jää vanhempainvapaalle ja Aino-puoliso jatkaa

¹¹¹ Aalto 2001, 66. Samansuuntaisia päätelmiä myös Kaila-Behm 1997, 86; Hagström 1999, 162–163.

¹¹² Laitinen 2008, 120. Tukiainen 2008, [42].

¹¹³ Kertomus on valmis vasta Madonnan kuvassa.

¹¹⁴ Ollila 1993a, 60; Häggmann 1994, 193–195.

¹¹⁵ Ollila 1993a, 60; Markkola 1994, 229–232.

¹¹⁶ Ranta 2005, [5–11].

opintojaan.¹¹⁷ Raskausaika, synnytys ja lapsen ensimmäiset elinkuukaudet on jätetty pois albumista. Rannan kertomuksessa Villen oma vanhemmuus alkaa toden teolla vasta, kun isä jää tyttären kanssa kahden.

Mahdollinen selitys sille, miksi Ville Rannan kertomus eroaa rakenteeltaan muista tutkimusaineistoni sarjakuvista voisi liittyä vanhemmuuden kokemukseen. Rannan tapauksessa perheen esikoistytär sairastuu diabetekseen albumiprojektin aikana. Perheen erityistilanne vaikutti kertomuksen sisältöihin, ja varmasti myös siihen millaista järjestystä kerronta noudattaa. Villen tarina on kaksinkertainen kasvukertomus, ensin siitä kuinka tulla isäksi ja sitten siitä kuinka isyys ja isän elämä muuttuu lapsen sairauden myötä.

Vanhemmuudesta kerrotaan niin kuin kulttuurissa siitä on tapana kertoa. Tutkimusaineistoni sarjakuvilla on paljon yhteistä, ja ne käyttävät samankaltaisia elementtejä. Esimerkiksi niissä albumeissa, joissa lapsen odotus ja synnytys on otettu mukaan kertomukseen, rakentuvat ne toisiaan muistuttavista palasista. Tutkimuksessa on esitetty, että miehet kokevat vanhemmuuden alkavan naisia myöhemmin, ja omat havaintoni tukevat tätä väitettä. Tutkimusaineistoni naisten kertomukset alkavat ajasta ennen lapsen syntymää. Jo pelkkä tieto siitä, että lapsi on tuloillaan, saattaa olla riittävä kertomuksen aloittamiselle, ja raskausajan kuvaus on keskeisemmällä sijalla nimenomaan naisten kertomuksissa. Tutkimusaineistoni miesten kertomukset alkavat vasta kun esikoinen on selvästi vanhempi, käytännössä vasta silloin kun lapsi pärjää jonkin aikaa ilman äitiään ja isä jää lapsen kanssa kahden, ja isä pääsee muodostamaan henkilökohtaisen suhteen lapseen.

Seuraavassa luvussa paneudun siihen, miten vanhemmuuden on ajateltu rakentuvan suhteessa ympäröiviin muihin vanhempiin, merkityksellisiin toisiin ja keitä nämä merkitykselliset toiset ovat.

¹¹⁷ Ranta 2005, [80].

3. Merkityksellinen lähipiiri

Tutkimukseni kohteena olevissa albumeissa vanhemmuus rakentuu pääasiassa ydinperheen sisäisissä suhteissa. Oikeastaan perheen piiriin kuulumattomia henkilöitä on tarinoissa huomattavan vähän. Itse kertomuksissa heillä on kuitenkin hyvin tärkeä rooli. Heidän kauttaan, ja heille antamiensa merkitysten avulla vanhemmat pohtivat ja kuvaavat omaa vanhemmuuttaan. Tässä luvussa paneudun merkityksellisiin toisiin, joiden kautta vanhemmuus kertomuksissa osaltaan rakentuu.

3.1. Omat vanhemmat ja sukupolvien perintö

Katja Tukiaisen albumissa ensimmäinen ihminen, jonka Rusina syntymänsä jälkeen näkee on äiti.¹¹⁸ Kun Rusina avaa silmänsä seuraavan kerran, näkee hän omien vanhempien lisäksi myös isovanhempansa.¹¹⁹

Teoksessaan *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen* Peter L. Berger ja Thomas Luckmann esittelevät ajatuksen ”merkityksellisistä toisista”¹²⁰ eritellessään yhteiskunnan rakentumista subjektiivisena todellisuutena. Heidän mukaansa jokainen yksilö syntyy objektiiviseen yhteiskuntarakenteeseen, jossa hän sitten kohtaa sosiaalistamisestaan vastaavat merkitykselliset toiset. Ensimmäiset tällaiset ihmiset ovat tavallisesti lapsen vanhemmat. Lapsi ei pelkästään omaksu toisten rooleja ja asenteita, vaan myös heidän maailmansa. Bergerin ja Luckmannin mukaan identiteetti voidaan määritellä paikantumiseksi tiettyyn objektiiviseen maailmaan.¹²¹ Ensimmäisessä sosiaalisaation vaiheessa todellisuus koetaan väistämättömäksi ja sisäistetään sellaisena. Sekundaarisosialisaatio on institutionaalisten tai instituutioperustaisten ”osamaailmojen” sisäistämistä, se on roolispesifin tiedon hankkimista.¹²² Ensimmäinen käsitys vanhemmuudesta

¹¹⁸ Tukiainen 2008, [43].

¹¹⁹ Tukiainen 2008, [44].

¹²⁰ Engl. significant others.

¹²¹ Berger & Luckmann 1995, 149–151.

¹²² Berger & Luckmann 1995, 157–159.

saadaan jo lapsuudessa, ja seuraavan kerran omaa suhdetta kyseiseen ilmiöön puntaroidaan kun lasten saaminen ja vanhemman roolin omaksuminen tulee ajankohtaiseksi. Tarkasteluni kohteina olleissa albumeissa lapsen isovanhemmat (tekijän omat ja hänen puolisonsa vanhemmat) esiintyvät ajoittain. Usein he jäävät vain maininnan tasolle, eikä aina ole yksiselitteisen selvää kumman vanhemmista on kyse.¹²³ Omassa aineistossani vain Anne Muhosen kertomuksessa ei ketään yksiselitteisesti nimetä tai osoiteta lapsen isovanhemmaksi.

Bergerin ja Luckmannin mukaan todellisuutta ylläpitäviä sosiaalisia ilmiöitä tarkasteltaessa voidaan tehdä ero merkityksellisten toisten ja vähemmän tärkeiden toisten välille. Useimmat yksilön jokapäiväisessä elämässä kohtaamista toisista vahvistavat hänen subjektiivista todellisuuttaan, ja siksi olisikin virheellistä olettaa vain merkityksellisten toisten ylläpitävän subjektiivista todellisuutta. Merkityksellisillä toisilla on kuitenkin keskeinen asema todellisuuden ylläpidon hierarkiassa. Yksilön elämän merkitykselliset toiset kantavat pääasiallisesti vastuun hänen subjektiivisen identiteettinsä säilymisestä. Vähemmän merkitykselliset toiset toimivat ikään kuin säestävänä kuorona. Satunnaisten tuttavuuksien toiminnan täytyy saavuttaa tietty intensiteetti yltääkseen merkityksellisten toisten toimia vastaavaan painoarvoon. Bergerin ja Luckmannin mielestä tärkein todellisuutta ylläpitävä mekanismi on keskustelu. Yksilön jokapäiväisessä elämässä juuri keskustelu ylläpitää, muuntaa ja rakentaa uudelleen hänen subjektiivista identiteettiään.¹²⁴

Yhteiskunta- ja sosiaalitieteissä tehdyssä vanhemmuustutkimuksessa ”merkityksellisiä toisia” on tutkinut muun muassa Eeva Jokinen. Suomalaisten äitien kirjoituksia lukiessaan Jokinen huomasi, että äidit pohtivat omaa äitinä olemistaan suhteessa ”merkitseviin toisiin” äiteihin, lähinnä omaan äitiin, mutta myös muihin läheisiin äiteihin.¹²⁵ Naiskirjoittajien omaelämäkerroille on pidetty tyypillisenä kerrontatapaa, jossa tarinan subjekti esitetään relationaalisesti,

¹²³ Tukiaisen sarjakuvissa isovanhemmat ovat läsnä, mutta kaikissa tilanteissa ei välttämättä erikseen mainita, että keskustelua käydään lapsen isovanhempien kanssa, sillä albumissa isovanhemmat esiintyvät tavallisesti etunimillään, ja on lukijan tarkkaavaisuudesta kiinni, huomaako hän sukulaissuhteen aikaisempien sarjakuvien perusteella.

¹²⁴ Berger & Luckmann 1995, 169–172.

¹²⁵ Jokinen 1996, 43.

suhteissa tärkeisiin toisiin ihmisiin. Nancy K. Miller on ehdottanut, että myös miesten tekstejä pitäisi tarkastella relationaalisuuden näkökulmasta eli sillä ajatuksella, että subjekti muotoutuu suhteessa yhteisöön ja muihin.¹²⁶ Aallon tutkimissa teksteissä kertojan oma isä oli keskeinen hahmo.¹²⁷ Aalto arvelee, että käsite ”isä” assosioituu miesten mielissä ensisijaisesti omaan isään, ei itseen.¹²⁸ Myös sarjakuvissa omien vanhempien edessä vanhemmat ovat jälleen lapsia, ja oman vanhemman ohjeisiin suhtaudutaan eri tavalla kuin vaikka puolison. Karri Laitisen *Ennakkoperintö*-sarjakuvassa koko perhe on kyläilemässä Karrin vanhempien luona. Kahvipöydässä Karrin äiti huomauttaa Karrin ihottumasta, jota on ollut muillakin perheenjäsenillä. Kun Kati, Heta ja Karri lähtevät kotiin päin, nurisee Kati Karrille: ”Mä olen pyytänyt sua menemään lääkäriin uusimaan resepti, mutta et ole mennyt. Heti kun äitis ja veljes vähän vihjailee, olet mielin kielin menossa. Oot säkin aika äijä!”¹²⁹ Myös Ville Rannan albumissa Ville huomaa käyttäytyvänsä eri tavalla isänsä seurassa. Sarjakuvassa Ville on vierailulla isänsä luona ja kirjoittaa siellä päiväkirjaansa: ”En viitsi tuoda esiin mitään isyyden ongelmia oman isäni edessä. Hänellä on viisi lasta, joista vanhimman ja nuorimman ero on 17 vuotta.”¹³⁰

Valtasen aineistossa lapsen saaminen palauttaa äidin mieleen muistoja tämän omasta lapsuudesta.¹³¹ Myös Aallon tutkimuksessa isät vertasivat isänä olemistaan oman isänsä toimiin.¹³² Tutkimissani sarjakuvissa tällaista pohdintaa on vähemmän, tai ainakaan se ei ole yhtä eksplisiittistä kuin Aallon tai Valtasen aineistossa. Aineistossani vanhempien kertomukset ovat tiukasti kiinni kertomuksen nykyhetkessä ja kertojan aikuisuudessa, eikä takaumia vanhempien omaan lapsuuteen ole.

Sarjakuvien kertomuksissa isovanhemmat jakavat innokkaasti tietouttaan tuoreille vanhemmille. Esimerkiksi Laitisen *Oi äitien äiti* -sarjakuvassa Karri

¹²⁶ Miller 1994, 1–6. Yksi Millerin tarkastelemista miesten omaelämäkerrallista teksteistä oli Art Spiegelmanin sarjakuva *Maus*. Miller 1994, 6–9.

¹²⁷ Aalto 2001, 53.

¹²⁸ Aalto 2001, 25.

¹²⁹ Laitinen 2008, 57.

¹³⁰ Ranta 2005, [75].

¹³¹ Valtanen 2005, 84.

¹³² Aalto 2001, 48.

katselee valokuvia oman äitinsä kanssa. Äiti epäilee, että: "Kyllä se taitaa olla teille poika tulossa.[--] Näkeehän sen miten Katilla on peppu pyörästynyt..."¹³³ Tukiaisen *16 päivää aiemmin [--] on laskettu aika* -sarjakuvassa synnytystä malttamattomasti odottavan Katjan äiti rauhoittelee tyttärtään kertomalla omista ja oman äitinsä synnytykskokemuksista: "Niin Mumme kertoi. Että ei meidän suvussa supistele."¹³⁴

Osa isovanhempien ohjeista liittyy suoraan lasten kasvattamiseen. Ville Rannan albumissa Villen isä ihailee kuinka "Fiinupa meni helpolla nukkumaan". Isä intoutuu muistelemaan Villen ja tämän sisarusten lapsuutta. "Olkaa onnellisia että teillä on noin helppoa. Aleksi ei nukkunut ennen kuin minä lähdin ajamaan tipparellulla pitkin soratietä [--] ... ja kun olin ajanut koko illan ja vein sen kotiin ja panin sänkyyn, se heräsi ja alkoi huutaa."¹³⁵

Tukiaisen ja Rannan albumeissa isovanhemmat ovat usein läsnä konkreettisenä lastenhoitoapuna. Tukiaisen *390 päivää myöhemmin arki sujuu ja sillä on suuri arvo, sekä 391 päivää myöhemmin [--] ja 392 päivää myöhemmin [--] maailmassa on paljon kolmansiä persoonia* -sarjakuvissa isovanhemmat hoitavat vuorollaan Rusinaa, jotta Katja saa pestä pyykkiä, työskennellä piirustuspöydän ääressä, käydä suihkussa tai jotta Katja ja Matti saavat hetken viettää aikaa ihan kahdestaan.¹³⁶ Myös Rannan albumissa isovanhemmat ovat tervetullut apu pienen lapsen perheessä. Kun Ainon vanhemmat tulevat kylään, pääsevät Aino ja Ville viettämään aikaa kahden kesken.¹³⁷

Kun Rusina on vasta noin yhdeksän kuukauden ikäinen, lähtevät Katja ja Matti Intiaan opettamaan Maailman sarjakuvat ry:n ihmisoikeussarjakuvakurssille. Koko perheen yhteinen työmatkan tuskin olisi järjestynyt ilman omistautunutta isoäitiä, sillä Katjan äiti lähtee matkalle mukaan lastenhoitoavuksi.¹³⁸ Intian matkasta

¹³³ Laitinen 2008, 95.

¹³⁴ Tukiainen 2008, [27].

¹³⁵ Ranta 2005, [75].

¹³⁶ Tukiainen 2008, [84–85].

¹³⁷ Ranta 2005, [55–56].

¹³⁸ Tukiainen 2008, [60–74]. Maailman sarjakuvat ry on yhdistys, joka tekee eri kulttuurien sarjakuvia tunnetuksi Suomessa, lisää sarjakuvapiirtäjien kansainvälisiä kontakteja sekä edistää sarjakuvan hyötykäyttöä kansainvälisyyskasvatuksessa, kehityshankkeissa ja kulttuurien välisessä kommunikoinnissa. Yhdistyksen tärkeintä toimintaa ovat suomalaisin opettajin Aasiassa ja Afrikassa paikallisten kansalaisjärjestöjen kanssa järjestetyt työpajat sarjakuvan hyöty- ja

kertovissa sarjakuvissa Rusina ja isoäiti ovat kuvissa mukana kaiken aikaa, myös luokkahuoneessa opetustilanteissa,¹³⁹ ja myös silloin kun se tarinan kannalta ei ehkä olisi välttämätöntä.¹⁴⁰ Matkan ajan Katjan äiti esiintyy perheen mukana yhtä itsestään selvänä joukon jäsenenä kuin Matti ja Rusina. Vasta kun Matti ja Katja keskustelevat Rusinan sairastumisesta, on perhe kuvattu ilman isoäitiä.¹⁴¹

Karri Laitisen albumissa isovanhemmat eivät ole samalla tavalla konkreettinen lastenhoitoapu kuin Rannan ja Tukiaisen albumeissa. Isovanhemmat esiintyvät kyllä usein albumin sivuilla. Esimerkiksi sarjakuvassa, jossa Kati ja Karri eivät vielä ei ole valmiita kertomaan tulevasta perheelisäyksestä,¹⁴² tai sarjakuvassa jossa lopulta ”uutisesta” kerrotaan.¹⁴³ Yhdessäkään Laitisen sarjakuvassa ei kuitenkaan käy ilmi, että lapset olisivat olleet isovanhemmilla hoidossa, jotta vanhemmat saisivat hoitaa muita asioita.

Oman isänsä luona vieraillessaan Ville pohtii huomattavasti enemmän omaan isyyteensä liittyviä asioita.¹⁴⁴ Viinilasin äärellä isä aprikoi ääneen ja Ville kuuntelee: ”Moneskohan suvivirsi sitä tänä vuonna tuli kuunneltua... -86 ensimmäinen eli... 17. Huhhuh.” ”Joskus sitä miettii, että 25 vuotta on tullut hoidettua lapsia...” ”Aagh” Milloin minulla on aikaa itselle?!” ”Toisaalta... Mitä se **oma aika** oikeastaan edes on...” ”Ei sellaista oikeasti edes ole...”. Ville arvelee, että isä on vain unohtanut.¹⁴⁵

Aallon mukaan elämänvaihe ja aikakausi, jossa lapsia hankitaan, muovaavat tapaa, jolla isyydestä kerrotaan.¹⁴⁶ Hänen aineistossaan nuorempien kirjoittajien kertomuksissa oma isä ei nouse samalla tavalla tarinaa hallitsevaksi hahmoksi kuin vanhempien sukupolvien teksteissä.¹⁴⁷ Omassa aineistossani kertomukset vanhempien omista vanhemmista voi mielestäni nähdä myös esimerkkinä

kampanjakäytön edistämiseksi. Jokinen 2002, 19.

¹³⁹ Tukiainen 2008, [63, 65].

¹⁴⁰ Tukiainen 2008, [64].

¹⁴¹ Tukiainen 2008, [70,72].

¹⁴² Laitinen 2008, 59.

¹⁴³ Laitinen 2008, 77.

¹⁴⁴ Ranta 2005, [75–79].

¹⁴⁵ Ranta 2005, [78].

¹⁴⁶ Aalto 2012, 237.

¹⁴⁷ Aalto 2001, 130–131.

aikaisemman sukupolven isistä ja äideistä, sekä siitä miten vanhemmuuden ajatellaan muuttuneen sitten vanhempien lapsuuden. Ne dokumentoivat vanhemmuudessa tapahtunutta muutosta.

Ilana Aallon mukaan isyydestä puhuttaessa viitataan usein siihen, että isyyden muodoissa on viime vuosikymmeninä tapahtunut muutoksia.¹⁴⁸ Isyyden muuttumisen taustalla on nähty toisen maailmansodan jälkeinen murroskausi, jonka aikana naisten koulutustaso nousi, he siirtyivät aiempaa vaativampiin tehtäviin työelämässä ja yleinen tasa-arvotietoisuus lisääntyi.¹⁴⁹ Tässä muutoksessa syntyneitä isyyttä Jouko Huttunen on kutsunut avustavaksi isyydeksi. Isää alettiin ajatella eräänlaisena äidin apulaisena ja lisäresurssina kodin- ja lastenhoitoon: isä kyllä auttaa äitiä lastenhoidossa, jos äiti vain osaa pyytää.¹⁵⁰

Kun Rannan albumissa Ville perheineen on vierailulla Villen isän luona, tarkkailee poika isänsä puuhia. Villen isä kastelee kukkia ("Olipa hyvä että muistin kastella nämä..." "Olisi tullut Tarjalla sanomista..."), ja kattolistan laittamistakin Villen isä pitää "hyvänä juttuna", sillä "Tarja on siihen patistanut jo kauan". Villeä huvittaa isän siivous- ja järjestelyinto äitipuolen poissa ollessa, ja hän vitsailee siitä Ainolle. Ainon reaktio ("Huomaavaista!") ei ole sitä, mitä Ville oli odottanut.¹⁵¹ Isän toiminta ilmeisesti eroaa siitä, mihin Ville itse on isältään tottunut: hääraaminen oli poikkeuksellista ja epätavanomaista.

Vaikka ennen teollistumista vastuu lasten kasvattamisesta kuului molemmille vanhemmille, oli lasten hoitaminen perheiden sisäisessä työnjaossa kuulunut naisille. Myös modernia ydinperhettä määrittäneen perheideologian mukaan hoiva oli naisten työtä. 1960-luvulla naisliikkeet vaativat hoivan tuomista osaksi miestenkin elämään ja miesten elättäjäaseman purkamista.¹⁵² 1980-luvun lopulla ajatus kiteytyi uuden isän käsitteeseen. Uudella isällä tarkoitetaan miestä, joka pyrkii tietoisesti lapsilleen läheisempään isyyteen. Tällöin vanhemmuus nähdään

¹⁴⁸ Aalto 2012, 72–75.

¹⁴⁹ Kolehmainen 2004, 90.

¹⁵⁰ Huttunen 1999, 181–183.

¹⁵¹ Ranta 2005, [79].

¹⁵² Aalto 2001, 77.

hoivatyönä, joka tulisi puolittaa isän ja äidin kesken. Vielä 1990-luvun lopussa monen tutkijan mielestä uusi isyys oli lähinnä vain tulevaisuudenvisio ja moderni miesnäkökulma, ei käytännön isyyden laji, jota miehet oikeasti toteuttaisivat.¹⁵³

Tutkimuksissa käytetty käsite ”uusi isyys” näkyy Rannan albumin sarjakuvassa, jossa Ville kuvittelee kiivaan keskustelun kadulla kohtaamansa vanhemman miehen kanssa. Kohtauksessa tuntematon mieshenkilö saa aikaisempien sukupolvien isien edustajan epäkiitollisen roolin.¹⁵⁴ Ville kertoo olevansa väsynyt, nuori koti-isä, joka ei jaksaa rakastaa kumppaniaan ja inhoaa elämäänsä. Villen vuodatukselle ei ole tulla loppua:

Selviän kyllä lapsen kanssa hyvin, mutta ikävöin itseäni [--] En halua olla post-moderni isä joka ottaa perinteisen naisen paikan kotona! [--] Sinulla ei varmaan edes ole lapsia! Ja vaikka olisikin, et ole hoitanut niitä koska olet vanha mies eikä teidän ole tarvinnut!¹⁵⁵

Vanhemmuuden tutkijat ovat esittäneet, että omat vanhemmat ovat keskeisessä roolissa siinä miten seuraava sukupolvi oman vanhemmuutensa ymmärtää. Aallon mukaan juuri oma isä oli nostettu erityisen tärkeään asemaan isien kirjoituksissa. Useimmissa tutkimusaineistoni sarjakuvissa isovanhemmat ovat osa kertomusta, mutta eri merkityksissä tekijästä riippuen. Isovanhemmat saattavat olla konkreettinen lastenhoitoapu tai keskustelukumppani vaikeiden asioiden äärellä. Vain Anne Muhosen albumissa ketään ei erityisesti osoitettu lapsen isovanhemmaksi. Niissä albumeissa, joissa isovanhemmat esiintyvät, jakavat he innokkaasti elämäkokemuksen tuomia ohjeita ja neuvoja siitä, miten asiat tehtiin ennen. Tekijän omat vanhemmat näyttävät olevan kertomuksissa osoittamassa paitsi jatkuvuutta myös muutosta. Heidän kauttaan hahmottuu kuva vanhemmuuden muutoksista sitten päähenkilöiden oman lapsuuden.

¹⁵³ Huttunen 1999, 185–186.

¹⁵⁴ Ranta 2005, [53 –54].

¹⁵⁵ Ranta 2005, [54].

3.2. Ystävät vertaistukena

Vanhempien omien vanhempien lisäksi tutkimissani albumeissa esiintyy myös muita isiä ja äitejä. Sellaisia, jotka ovat vanhempia samaan aikaan ja jotka jakavat saman aikakausikokemuksen kuin kertojavanhemmat. Tässä alaluvussa ryhdyn tarkastelemaan heitä.

Anne Muhosen albumeissa Äiti tarkkailee toisinaan muita äitejä kuin verraten itseään ympärillään oleviin. Esimerkiksi *Sydänääniä*-albumissa raskaana oleva äiti seisoo bussipysäkillä. Vieressä seisoo toinen äiti kiukuttelevan lapsen kanssa. Molempien lapset potkivat – toinen kohdussa, toinen kadulla. Äidit katsovat toisiaan kohtaloonsa alistuneesti. Molempien katse tuntuu kysyvän: ”Tällaista se sitten on?”¹⁵⁶ Sarjakuva saa jatkoa *Jokeltelua*-albumissa. Siinä Äiti seisoo taas bussipysäkillä, nyt lapsi sylissään, selvästi aiempaa huojentuneempana ja silminnähden tyytyväisenä. Vieressä seisoo vieras raskaana oleva nainen, joka hymyilee potkuille vatsassaan.¹⁵⁷

Valtasen mukaan 2000-luvun omaelämäkerrallisessa kirjallisuudessa äitikertojat pohtivat ja representoivat suhdettaan omaan äitiinsä, mutta myös muihin läheisiin äiteihin.¹⁵⁸ Isä- ja äitiystävät ovat tärkeä osa omaa vanhemmuuskertomusta erityisesti Katja Tukiaisen ja Karri Laitisen albumeissa. Niissä perheet vierailevat toisten perheiden luona, ja ystävien lisäksi myös ystävien lapset saavat tilaa kertomuksessa. Usein lapset ovat päässeet osaksi kertomusta jollain hauskalla sanomisellaan.¹⁵⁹ Myös Laitisen albumissa lasten – omien ja muiden – hassutuksia on paljon.

Yhteyttä ystäviin pidetään vierailujen lisäksi puhelimen tai internetin välityksellä. Laitisen *Avovaimon sisko soittaa* -sarjakuvassa Karri puhuu puhelimesta

¹⁵⁶ Muhonen 2008, [4].

¹⁵⁷ Muhonen 2009, [27].

¹⁵⁸ Valtanen 2005, 84.

¹⁵⁹ Esimerkiksi Katja Tukiaisen albumissa odottavan äidin maha saa pienen tytön huomion 59 päivää aiemmin [-] *Anni huomaa*. -sarjakuvassa, jossa Katja on vierailulla ystäväperheen luona. Katjalle tarjotaan lisää ruokaa, mutta kertoo olevansa jo ”aivan täynnä”. Silloin pikkuinen Anni-tyttö huomaa Katjan pyöreän vatsan ja tekee yllättyneenä innostuneen havainnon: ”Oi, niin oletkin!” Tukiaisen 2008, [22].

kotisohvalla, ja kertaa puhelun jälkeen sen keskeisen sisällön vieressä istuvalle Katille.¹⁶⁰ Laitisen sarjakuvissa keskustelukumppani näkyy puhelimesta kuuluvana puheena. Katja Tukiaisen albumissa myös ystävä puhelun toisessa päässä saattaa saada hahmon ja muodon. *49 päivää myöhemmin [--] Sonja laittaa handsfreen. Tosiystävä!* –sarjakuvassa Katja on huolestunut ”palautumisestaan” synnytyksen jälkeen ja soittaa ystävälleen, joka peilin avulla tarkastaa ”omat paikkansa”. ”Kyllä se palautuminen voi kestää aika kauankin! [--] Minullahan on synnytyksestä jo kaksi vuotta. Älä vielä sure!”, ystävä lohduttaa.¹⁶¹ Vaikka kyse on keskustelusta, jota käydään puhelimen välityksellä, saa ystävä kertomuksessa kuvallisen hahmon. Näin ystävä on konkreettisesti läsnä osana kertomusta ja vanhemman elämän arkea.

Katja Tukiaisen ja Karri Laitisen kertomuksissa on molemmilla ainakin yksi ystävä, jonka kanssa kertomuksen keskushenkilö pohtii enemmän vanhemmuuteen liittyviä tunteja. Ystävä on molemmilla sellainen, joka on samaan aikaan samanlaisessa elämäntilanteessa ja jonka kanssa kohdataan arjessa. Katja Tukiaisen albumissa tällainen äidin arjessa kiinteästi mukana oleva ystävä on lina, joka tavataan albumissa useaan otteeseen. Esimerkiksi *300 päivää myöhemmin [--] on vaikea kuvitella jaksavansa ilman toisia väsyneitä* -sarjakuvassa väsynyt Katja herkistyy vakuutusmainoksen äärellä ja soittaa samanlaisessa tilanteessa olevalle ystävälle, ”toiselle väsyneelle” koti-äidille.¹⁶² Myös Karri Laitisen albumissa on tällainen ”vertaistukihenkilö”, isän isäystävä, joka vierailee albumissa säännöllisesti. Sarjakuvissa Karri ja Gisle puuhailevat yhdessä lasten kanssa, käyvät uimahallissa ja leikkivät rakennuspalikoilla.¹⁶³ Toisen isän kanssa Karri pääsee keskustelemaan ja pohtimaan isyyteen liittyviä asioita. Miehet puhuvat paljon myös kodin ja asumisen järjestämisestä, kuten polttopuiden kulutuksesta.¹⁶⁴ Toisinaan Gisle ja Karri esiintyvät albumissa myös kahdestaan, ilman perheitä. *Erossa naisista* –sarjakuvassa hyväntuuliset Gisle ja Karri istuvat saunan lauteilla. ”Kohta naiset lähtevät konserttiin. Saadaan olla välillä erossa liian

¹⁶⁰ Laitinen 2008, 64.

¹⁶¹ Tukiainen 2008, [51].

¹⁶² Tukiainen 2008, [77].

¹⁶³ Laitinen 2008, 66, 77.

¹⁶⁴ Laitinen 2008, 28.

tiivästä parisuhteesta”, Gisle juttelee. Miesten ilmeet vakavoituvat nopeasti, kun Karri jatkaa: ”Ja viettää ilta yhdessä ihan vaan lasten ja koirien kanssa.”¹⁶⁵ Laitisen albumissa Karri esiintyy ystäviensä kanssa myös ilman puolisoa ja perhettä. *Ystävän ero* -sarjakuvassa Karri syö päivällistä ystävänsä kanssa,¹⁶⁶ ja *Uutinen*-sarjakuvassa Karri on ”pitkästä aikaa kaljalla”.¹⁶⁷ Vanhemmuuskertomuksen osaksi ovat päätyneet sellaiset ystävien väliset keskustelut, joissa Karrin tai ystävän perhetilanne on tavalla tai toisella tullut esille.

Anne Muhosen kertomuksessa toisia äitejä on hyvin vähän. Äitiystävien kaipuu tulee ilmi Muhosen *Jokeltelua*-albumin, sarjakuvassa, jossa Äiti lähestyy leikkipuistossa arasti toisten äitien sulkeutunutta ja tymeää rinkiä. Hiekkäämpäri kädessään Äiti kysyy varovasti: ”Ootteks meijänki kaa?...”¹⁶⁸ Vaikka Anne Muhosen kertomuksessa toisia äitejä ja isiä on vähän, on *Jokeltelua*-albumissa jonkin verran sellaisia sarjakuvia, joissa tuoreiden vanhempien ja heidän ystäviensä maailmat eivät aina täysin kohtaa. Monet pienen lapsen perheessä tavalliset asiat eivät muiden mielestä tunnu yhtä arkipäiväisiltä. Esimerkiksi erilaiset vaipanvaihtoon liittyvät sankaritarinat saattavat viedä päivällisvieraiden ruokahalun,¹⁶⁹ tai lapsen avoin imettäminen saa muut vaivaantumaan.¹⁷⁰ Lapsiperheen arjessa kaikenlaiset ruumiineritteet ovat arkipäiväisiä. Muhosen albumissa on sarjakuva, jossa Isä ja Äiti istuvat yhdessä sohvalla ja kertaavat päivän tapahtumia. ”Tänään tuli sellainen niskapaska, että meinas kädet loppua kesken!”, Äiti selostaa. ”Oliko hiekka paljonkin? Poika söi nimittäin eilen hiekkalaatikolla aika satsin!”, Isä jatkaa keskustelua. Äiti kääntää murheellisen katseensa alas: ”Ennen me osattiin puhua kahdestaan muutakin kuin paskaa...” Isä siirtyy lähemmäs, silittää Äidin hiuksia ja lohduttaa: ”Kyllä me opitaan vielä uudestaankin.”¹⁷¹ Puheenaiheet säilyvät samoina päivästä toiseen myös muiden albumeissa. Rannan kertomuksessa Ville tapaa ystäviään vain kerran. Sarjakuvassa Finu lähtee hoitoon isovanhemmille, ja

¹⁶⁵ Laitinen 2008, 94.

¹⁶⁶ Laitinen 2008, 44.

¹⁶⁷ *Uutinen*-sarjakuvassa Karri antaa ystävälle sarjakuvapäiväkirjansa luettavaksi, ja ystävä saa sitä kautta selville tulevasta ”perheenisäyksestä”. Laitinen 2008, 77.

¹⁶⁸ Muhonen 2009, [13].

¹⁶⁹ Muhonen 2009, [7].

¹⁷⁰ Muhonen 2009, [9].

¹⁷¹ Muhonen 2009, [35].

Ville ja Aino pääsevät yhdessä ystävien juhliin.¹⁷² Juhlissa Ville vaihtaa kuulumisia ja huomaa, ettei “ole yli vuoteen puhunut bileissä ja kadulla muusta kuin ajanpuutteesta...”¹⁷³ Villeä näyttää lohduttavan havainto siitä, ettei Ainokaan puhu juuri muusta kuin Fiinun sairaudesta.¹⁷⁴

Rannan albumissa Ville on isyytensä kanssa huomattavan yksin. Kertomuksessa ei ole muita isiä Villen oman ja puolison isän lisäksi. Kun Ville puhuu puhelimesta, liittyy se aina joko lapseen tai työhön.¹⁷⁵ Kerran Ville kirjoittaa sähköpostia entiselle vaimolleen, kun tuntee itsensä masentuneeksi, ja on itsekin ihmeissään: “Höh, miksi juuri hänelle?”.¹⁷⁶ Rannan kertomuksessa Villen omaa isyyttään koskevat pohdinnat sijoittuvat pääasiassa tämän yksinäisiin hetkiin, ja ne ilmaistaan tavallisesti päiväkirjamerkintöinä sarjakuvan hahmojen ja tapahtumien ympärillä. Päiväkirjamerkinnät toimivat eräänlaisena “kommenttiraitana”, joka selittää isän tunteja tapahtumien taustalla, kertomuksen marginaalissa.¹⁷⁷

Äitien omaelämäkerrallisia tekstejä tutkineen Eeva Jokisen aineistossa selvin kotona väsymisen tilanneyhteys oli yksin ja ilman toista aikuista oleminen.¹⁷⁸ Jokinen painottaa, ettei yksinäisyys ole ikävystymistä tai virikkeiden puutetta, ”seurankipeyttä” tai sitä että aika kuluisi liian hitaasti.¹⁷⁹ Rannan albumissa Ville kuvailee väsymistään samaan tapaan kuin Jokisen väsyneet äidit, jotka eivät reflektoineet erikseen väsymystään juuri lainkaan, vaan väsyminen liitettiin tiettyihin arkisiin toimiin, sattumiin ja tuntemuksiin.¹⁸⁰ Juha Siltala on miesten omaelämäkertoja tutkiessaan todennut työn yhteyden ahdistukseen. Hänen mukaansa miehille työ on keino sitoa ahdistusta.¹⁸¹ Tällainen työn suhde ahdistukseen ilmenee myös koti-isä Villen tarinassa. Ville ei ehdi piirtää, ja tuntee

¹⁷² Ranta 2005, [123–129].

¹⁷³ Ranta 2005, [126].

¹⁷⁴ Ranta 2005, [126].

¹⁷⁵ Ranta 2005, [127, 131, 134].

¹⁷⁶ Ranta 2005, [68].

¹⁷⁷ Usein synkkiin mietteisiin painuneen tai muussa yhteydessä isyyttään pohtivan Villen kanssa samaan kuvaan on usein piirretty viinilasi tai oluttuoppi. Tämä on kiinnostava yksityiskohta, johon tässä tutkimuksessa en voi syvemmin paneutua. Mainittakoon kuitenkin, että myös Aallon tutkimissa kertomuksissa moni isä sivuaa alkoholin käyttöään. Aalto 2012, 126.

¹⁷⁸ Jokinen 1996, 40.

¹⁷⁹ Jokinen 1996, 37.

¹⁸⁰ Jokinen 1996, 41–42.

¹⁸¹ Siltala 1994, 149–151.

itsensä sitä masentuneemmaksi, mitä pidempään edellisestä työskentelyrupeamasta on kulunut.

Sarjakuvissa isä- ja äitiystävät ovat osalla tärkeä osa kertomusta. Ystävien kanssa jaetaan vanhemmuuden arjen kokemus. Jos kertojan lähipiiristä tällaista vertaistukea ei löydy, tulee kertomuksen osaksi äiti-ystävien kaipuu ja yksinäisyys, tai päiväkirja itse saa puuttuvan kuuntelijan roolin. Yksinäisyys ja arjessa väsyminen ei ole sidottu sukupuoleen, isyyteen tai äitiyteen yleensä, vaan saattaa olla osa kumman tahansa kertomusta. Kaiken kaikkiaan merkityksellisten toisten rooli kertomuksissa vaihtelee paljon. Ainakaan omien vanhempien tai ystävien kuvaamisen suhteen nämä kertomukset eivät ole erityisen sukupuolittuneita.

4. Vanhemman monet työt

Yhteiskunnallisessa keskustelussa (ja tutkimuksessa) puhe vanhemmuudesta on tavattu yhdistää yksityisen ja julkisen elämänpiirien kohtaamisalueille. Huomio on usein ollut perheen sisäisessä työnjaossa: kotitöissä ja niiden jakamisessa, vanhempainvapaiden käytössä, ja työn ja perhe-elämän yhdistämisessä. Tässä luvussa keskityn siihen miten sarjakuvissa koti ja työ kohtaavat. Tarkastelen miten albumeissa vanhemmuutta toteutetaan julkisen ja yksityisen piireissä. Minkälaisia merkityksiä koti ja työ albumeissa saavat, ja minkälainen rooli niillä on vanhemmuuden kannalta, sekä miten sarjakuvat liittyvät ajankohtaiseen keskusteluun vanhemmuudesta ja työn tekemisestä.

4.1. Kodin arki

Muhosen, Tukiaisen ja Laitisen albumeissa äiti jää lapsen kanssa kotiin, kun isä isyysloman jälkeen palaa töihin. Albumeissa ei ole pohdintaa, keskustelua tai perusteluja sille miksi näin toimitaan, vaan ratkaisu vaikuttaa itsestään selvältä. Tutkija Johanna Lammi-Taskulan mukaan suomalainen perhevapaajärjestelmä onkin rakentunut sille olettamukselle, että vauvan ensimmäisten elinkuukausien aikana äidillä on ensisijainen vastuu lapsen hoidosta ja isää tarvitaan perheessä lähinnä äidin auttajana. Vanhempainvapaajärjestelmä mahdollistaa jaetun hoitovastuun alkamisen vauvan ollessa noin kolmen kuukauden ikäinen.¹⁸²

Albumeissa isien töihin paluusta ei tehdä numeroa, ja usein se jää vain maininnan tasolle. Anne Muhosen *Jokeltelua*-albumissa Äiti puhuu sylissänsä olevalle pienokaiselle: "Nyt kun isi lähti takaisin töihin ollaan päivät ihan keskenään."¹⁸³ Laitisen albumissa Karrin isyysloma tulee ilmi kahdessa sarjakuvassa – ja niissäkin vain ohimennen. *Työlista*-sarjakuvassa Karri kokoaa listaa tehtävistä töistä isyysloman ajalle pian perheen toisen lapsen syntymän jälkeen. Nimettömäksi

¹⁸² Suomalaiseen vanhempainvapaajärjestelmään kuuluu 105 arkipäivän äitiysvapaa, joka on varattu vain äidille. Isyysvapaa tarkoittaa isälle osoitettuja 1-3 viikkoa äidin vapaan aikana. Lammi-Taskula 2004, 170.

¹⁸³ Muhonen 2009, [12].

jäävä henkilö kysyy: “Et kai sä vaan työlistaa tee? [--] Herra jumala! Sä olet samanlainen kuin meidän Vesa. Sillä kun alkaa loma niin se tekee listan mitä kaikkea sen pitää tehdä. [--] Sulla alkoi tänään isyysloma, hei!” Karri puolustautuu toteamalla, että laittoi “ykköskohtaan alleviivattuna että perhe”. Epäilijä saa viimeisen sanan ruudun reunassa: “Montako minuuttia sille on varattu?”¹⁸⁴ Seuraavan kerran Karrin isyysloma mainitaan vasta *Viimeinen päivä isyyslomaa* -sarjakuvan nimessä.¹⁸⁵ Nimestään huolimatta itse sarjakuva käsittelee lähinnä esikoisen ensimmäistä mustasukkaisuuskohtausta, eikä sisällä sen kummemmin omakohtaista pohdintaa isyysloman päättymisen tiimoilta.

Rannan albumi on ainoa, jossa isä jää kotiin vanhempainvapaalle ilman äitiä – kahdesti.¹⁸⁶ Ensimmäinen vuorokausi yksin vanhempainlomalla on Rannan albumissa ansainnut jopa oman sarjakuvansa.¹⁸⁷ Rannan albumissa Ville pohtii isyyttä ja kotivanhemmuutta huomattavasti enemmän kuin vanhemmat muissa albumeissa.

Vanhempainvapaat sijoittuvat työ- ja perhe-elämän risteyskohtaan. Suomalaista ja ruotsalaista perhevapaiden ympäriltä käytyä keskustelua tutkinut Ulla Lehtonen huomauttaa, että vaikka naisten työllisyys on noussut Pohjoismaissa lähes yhtä korkealle tasolle kuin miesten, ovat naiset edelleen päävastuussa kodin- ja lastenhoidosta.¹⁸⁸ Kotityökeskusteluun otetaan kantaa myös albumeissa. Esimerkiksi Rannan albumissa vanhemmat pyrkivät jakamaan kotityöt ja lastenhoitovastuun arjessaan tasapuolisesti. Ville tuntee kuitenkin jatkuvasti syyllisyyttä tunteesta, että Aino tekee häntä enemmän.¹⁸⁹

Naisiin kohdistuvaan kaksoistaakaan on kiinnitetty huomiota työn ja perheen edistämistä koskevassa tutkimuksessa. Säännöllisen palkkatyön lisäksi naiset tekevät usein myös suurimman osan kotitöistä ja lastenhoidosta.¹⁹⁰ Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa kaksoistaakan syntyä on selitetty kodin

¹⁸⁴ Laitinen 2008, 122.

¹⁸⁵ Laitinen 2008, 125.

¹⁸⁶ Ranta 2005, [51–94, 105–143].

¹⁸⁷ Ranta 2005, [80–94].

¹⁸⁸ Lehtonen 2012, 1.

¹⁸⁹ Ranta 2005, [33, 45, 54, 67].

¹⁹⁰ Salmi 2004, 6.

piirissä tehdyllä jaolla naisiseen yksityiseen ja miehiseen julkiseen. Tämän jaottelun seurauksena kodin piirissä tehdyn työn on perinteisesti nähty olevan naisten vastuulla. Tutkimuksessa on esitetty miesten vanhempainvapaita tekijäksi, joka edistäisi naisten kaksoistaakan ongelman ratkaisua.¹⁹¹ Kotityöt ja niiden jako on merkittävä osa lapsiperheen arkea, ja ehkä siksikin ne saavat tilaa vanhemmuuskertomuksissa. Myös Aallon tutkimissa isyyskertomuksissa koti oli läsnä nimenomaan kotona tehtävän työn kautta.¹⁹² Usein tässä yhteydessä tuotiin esille puhe isän ja äidin rooleista. Aallon tutkimuksessa isien konkreettisen toiminnan kuvausten kirjo oli kuitenkin huomattavan laaja: isät tekivät synnyttämistä ja imettämistä lukuun ottamatta suunnilleen kaikkea, mitä äitienkin voisi kuvitella tekevän.¹⁹³ Tutkimissani sarjakuva-albumeissa molempia vanhempia kuvataan lastenhoito- ja kodinhoitotehtävissä. Siitä huolimatta pinttynyt käsitys miesten ja naisten kotitöistä näkyy albumeissa.

Muhosen albumissa Isä laittaa kaikki perheen ruuat, mistä tunnutaan väännettävän vitsiä ihan kyllästymiseen asti. Esimerkiksi kun raskaana oleva Äiti on ostanut Isälle lahjaksi keittokirjan, rypistää tämä kulmiaan ja huomauttaa: ”Eikö sun tulevana äiti-ihmisenä, pitäis jo itekin opetella ruoanlaittoa?”¹⁹⁴ Myöhemmin lapsen synnyttyä Äiti siteeraa opaskirjaa keittiössä hääraavalle Isälle: ”Lapsen kehitykselle on hyväksi nähdä ei-perinteisiä sukupuolirooleja.’ [--] On siis vain hyvä etten osaa tehdä ruokaa!”¹⁹⁵

Laitisen albumissa kotityöt ja niiden tekeminen tulevat ilmi kahdella tavalla. Toisaalta niitä tehdään muiden tapahtumien ohessa, Karri saattaa imuroida tai laittaa ruokaa perheelleen.¹⁹⁶ Näitä kotitöitä tekevät albumissa molemmat vanhemmat. Myös lapsen kanssa vanhemmat esiintyvät albumin sivuilla tasapuolisesti, yhdessä ja erikseen. Oman erityisryhmänsä muodostavat Laitisen albumissa sarjakuvat tekemättömistä kotitöistä, erilaisista ”korjaamattomista

¹⁹¹ Lehtonen 2012, 16.

¹⁹² Aalto 2001, 120.

¹⁹³ Aalto 2012, 124–127.

¹⁹⁴ Muhonen 2007, [18].

¹⁹⁵ Muhonen 2009, [36].

¹⁹⁶ Laitinen 2008, 12, 25, 41.

kohteista” ympäri taloa.¹⁹⁷ Usein kyseessä on niin sanotut perinteiset miesten työt, kuten rakentaminen. Laitinen asuu perheineen “satavuotiaassa puutalovanhuksessa”,¹⁹⁸ jonka remontoiminen on perheen yhteinen harrastus. Kodin rakennus- ja huoltotoimenpiteet saavat kohtuullisen paljon tilaa Laitisen kertomuksessa: Karri sulattaa putkia, vaihtaa sulakkeita, pilkkoo halkoja, rakentaa kuistia.¹⁹⁹ Laitisen kertomuksessa kodin laittaminen on tärkeä osa Karrin isyyttä. *Rakennusmies on tullut tekemään töitä* -sarjakuvassa Karri intoutuu rakennuspuuhien keskellä kuvittelemaan millaista elämää rakenteilla olevalla verannalla joskus tulevaisuudessa eletään. Rakennusmies keskittyy työntekoon eikä intoudu mukaan Karrin kuvitelmiin, sillä hänellä ei ole henkilökohtaista suhdetta käsillä olevaan urakkaan. Sarjakuvassa ulkopuolinen palkollinen ei rakenna kuten Karri perheelleen ja tulevaisuudelleen.²⁰⁰

Aallon tutkimissa isyyskertomuksissa kodin hankkimisesta ja ylläpitämisestä kirjoitettaessa saatetaan puhua esimerkiksi kodin tilavuudesta ja tarpeesta muuttaa isompaan asuntoon perheen kasvun myötä. Isä saattaa kuvata asunnon ominaisuuksia ja rahanmenoa, jonka sen hankkiminen aiheuttaa. Aallon tutkimissa teksteissä miehet puhuvat kodista asuntona ja riittävänä tilana. Koti on sitä mitä hyvien vanhempien pitäisi kyetä tarjoamaan lapsilleen. Oletetaan, että lapsi tarvitsee tilaa ja että tämän tilan tarjoaminen on hyvää isyyttä. Isyys näyttäytyy pääsääntöisesti talouden turvaamisena ja asumisen järjestämisenä, ja perinteiset naisten työt, kuten lastenhoito, rakentavat kertomusta Aallon tutkimissa teksteissä vain vähäisessä määrin.²⁰¹

Laitisen albumissa koti ja siitä huolehtiminen ovat muutamissa tilanteissa perheen merkittäviä. Siinä missä Tukiaisen albumissa lapsi on jokaisessa sarjakuvassa läsnä, joko konkreettisesti puheenaiheissa tai väsymyksen merkitsemällä poissaololla, Laitisen sarjakuvissa talo, rakennustyömaa tai halkopinot toimivat merkkeinä isyyden “suorittamisesta”. Miesten omaelämäkertoja tutkinut

¹⁹⁷ Esim. Laitinen 2008, 24, 41. Näihin kohteisiin palataan kertomuksessa pitkin albumia, kun jokin kohteista valmistuu. Laitinen 2008, 55.

¹⁹⁸ Laitinen 2008, 128.

¹⁹⁹ Laitinen 2008, 30, 31, 33, 96, 99, 100, 101.

²⁰⁰ Laitinen 2008, 99.

²⁰¹ Aalto 2001, 110–111, 130.

Christoffer Tigerstedtin mukaan miehet ja naiset ymmärtävät kotityöt eri tavalla. Tigerstedt uskoo, että miehelle kotityöt ovat suorituksia ja projekteja.²⁰² Anni Vilkkon on tarkastellut 1990-luvun alussa eläkeikäisten suomalaisten miesten ja naisten elämäkertojen esityksiä kodista. Hänen mukaansa miesten kertomuksissa koti näyttäytyi asumisen järjestämisen kysymyksenä, jossa korostuivat asunnon hankkimisen ja asumiskelpoisuuden näkökannat.²⁰³ Aallon tutkimuksessa tämä kodin esittämisen aspekti näyttää periytyvän isiltä pojille. Isien kertomuksissa kodin ”rakentamisesta” puhuttiin suorituksen diskurssin kautta yhtenä kunnollisen mieheyden määreenä.²⁰⁴ Myös Rannan albumissa isä rakentaa. Sarjakuvassa Ville on kiivennyt katolle kiinnittämään listalautaa. Päiväkirjaan hän kirjoittaa: ”Tunnen itseni kunnolliseksi isäksi. Isät haluavat olla katolla ja suojella perhettä. Listalaudan kiinnittäminen ei ole varsinaisesti suojelemista, mutta ainakin saa olla katolla [--].”²⁰⁵

Anni Vilkon tutkimissa miesten omaelämäkerroissa kotiin liittyvistä asioista kirjoitetaan määrällisesti huomattavasti vähemmän kuin naisten omaelämäkerroissa. Hänen mukaansa kotipuhe eroaa myös laadullisesti siten, että naiset kohdistavat huomionsa kotien sisätiloihin ja tapahtumiin kotona, ja miehet sen sijaan puhuvat asunnon järjestämisestä, rakennusten ulkonäöstä ja pihapiiristä.²⁰⁶ Ainakin Laitisen kertomuksen kohdalla tämä Vilkon huomio tuntuisi pitävän edelleen paikkaansa. Laitisen albumissa Karri kuvataan usein pihatöissä, puhdistamassa autoa lumesta ja etenkin kävelyllä koiran kanssa.²⁰⁷ Laitisen albumissa koira liittyy näennäisesti yksin, omiaan miettivän Karrin kodin piiriin, sillä paikalla on perheenjäsen, ja hän on suorittamassa ”kotityötä”. Kodin ulkopuolinen tila tulee näin sen osaksi, kun siellä on toimittamassa kotiin liittyviä asioita.

Rannan albumissa Ville on lämmittämässä saunaa äitinsä luona. Halkoja hakatessaan hän pohtii perheellisen arjen tapahtumia. Päiväkirjaansa Ville

²⁰² Tigerstedt 1994, 71–72, 75–76.

²⁰³ Vilkkon 1998, 30.

²⁰⁴ Aalto 2001, 112.

²⁰⁵ Ranta 2005, [77].

²⁰⁶ Vilkkon 1998, 30–31, 68.

²⁰⁷ Laitinen 2008, 18, 20, 21, 26, 32, 55, 77, 82.

kirjoittaa: ”Aina kun ajattelen perheellisyyden hyviä puolia, ajattelen että minulle sattuu asioita. [--] Seuraava ajatus on, ettei minulle tapahdu enemmän kuin lapsettomille, eikä lapsettomien kokemukset ole sen viihteellisempiä. Ainoa ero on se, että minulle tapahtuu koko ajan samaa”. Sarjakuvan kuvissa Ville nostaa Fiinua ilmaan ja kysyy ”Onko kakka housussa? [--] Vaihtaako isi vaipan?”²⁰⁸ Jani Kolehmainen mukaan osallistuva isyys tuo miehen elämän täyteen lapsiin liittyviä rutiininomaisia ja toistuvia toimia. Se on toimintaa, josta on vaikea rakentaa sellaisia projekteja, jotka joskus tulisivat valmiiksi.²⁰⁹

Lapsiperheen arjen toistosta kertoo myös Katja Tukiaisen sarjakuva *460 461 462 463 ... päivät kotona kulkevat omaa herttaista rataansa ja [--] aivot kulkevat uskollisesti perässä*. Siinä Katjan ja Rusinan päivällä kotona on omat rutiininsa, jotka toistuvat samanlaisina päivästä toiseen. Katjan ja Rusinan tavallinen päivä alkaa, kun Matti lähtee töihin. Sitten Katja ja Rusina leikkivät, Rusina syö ja menee päiväunille. Kun Rusina on päiväunilla, ehtii Katja työskennellä piirustuspöydän ääressä. Päiväunien jälkeen Rusina ruokailee taas, ja sitten Katja ja Rusina lähtevät ulkoilemaan Katjan ystävän Iinan kanssa, joka on myös vanhempainvapaalla lapsensa kanssa.²¹⁰ Sarjakuvan nimi viittaa toistoon: päivät ovat toistensa kaltaisia, koostuvat samanlaisista osasista, ja sulautuvat toisiinsa. Vaikka Katjan päivät ovat samanlaisia, ei toistoa esitetä ahdistavana vaan ”herttaisena”.

Ville Rannan sarjakuva *Villestä vanhempainvapaalla* rakentuu samanlaisille elementeille kuin Katja Tukiaisen sarjakuva: puolison lähdettyä Ville valmistaa Fiinulle aamiaista, leikkii lapsen kanssa ja laittaa tyttären päiväunille. Lapsen unien aikana Ville syö itse aamiaista, hoitaa työasioita ja piirtää työpöydän ääressä. Kun Fiinu herää, tarvitsee lapsi jo uudestaan ruokaa ja kuivan vaipan.²¹¹ Samantyyppisistä elementeistä huolimatta ovat Tukiaisen ja Rannan sarjakuvien yleistunnelmat hyvin erilaiset. Katjan päivä on ”herttainen” ja rauhallinen, Villen kiireinen ja sekasortoinen. Varsinaisten puhe- ja ajatuskuplien lisäksi Villen tunnot tulevat ilmi päiväkirjamerkinnoissa, jotka täyttävät sivujen laidat:

²⁰⁸ Ranta 2005, [77]. Ks. liite 4.

²⁰⁹ Kolehmainen 2004, 97.

²¹⁰ Tukiainen 2008, [88].

²¹¹ Ranta 2005, [87–90]. Ks. liite 5.

Olen kuullut monelta ihmiseltä jo saman viisauden. Lapsenhoidosta ja lapsen kanssa olemisesta voi todella nauttia ja se voi olla elämän parasta aikaa, jos vain osaat keskittyä yksinomaan siihen ja unohdat kaiken muun. 'Ei se ole kuin lyhyt hetki elämässä, joten anna sille kaikki, ja sitten myöhemmin voit taas keskittyä piirtämiseen', noin minulle sanotaan. Tuo kaikki on totta, mutta mikä neuvo auttaisi siihen, että minä en voi olla piirtämättä muutamaa päivää pidempään? Jos olisin, masentuisin ja tuntisin itseni turhaksi. Ainakin aikaisemmin on aina käynyt niin. Mutta persoonan voimakas jakautuminenkin ahdistaa usein.²¹²

Tukiaisen sarjakuvassa Katja on kävelyllä ystävänsä Linan kanssa. Hyväntuuliset äidit työntävät lastenrattaita ja juttelevat katkonaisesti. Sarjakuvassa äitien aivot "kulkevat uskollisesti perässä", Katjan ja Linan ajatukset poukkoilevat eikä keskusteleminen ole onnistuakseen. Tällä ei kuitenkaan ole väliä, sillä molempien "aivot" kulkevat talutushihnassa perässä, ja lastenrattaita työntävät äidit jotka ovat samassa tilassa ja tilanteessa.²¹³

Taidehistorioitsija Tutta Palinin mukaan länsimaiselle ajattelulle ominainen mieli/ruumis-dualismi on sukupuolispesifi: mies on hierarkkisissa vastakkainasetteluissa saanut edustaa ensisijaistettuja mielen, kulttuurin, järjen, tietoisuuden ja teorian ulottuvuuksia, kun taas ruumis, luonto, tunne, materia ja käytäntö on liitetty naiseen. Palin tähdentää, että silloinkin kun dualismia ei ole tulkittu näin jyrkästi, nainen on yleensä nähty anatomiastaan huomattavasti miestä riippuvaisempana, ja naisen ja miehen ruumiillisuutta on arvoitettu eri tavoin. Palinin mukaan naiseuden biologisointi on tapahtunut ennen muuta uusintamiseen, reproduktioon, samastamalla siinä missä luova produktiivisuus on nähty miehen "luontaisena" alueena.²¹⁴ Aineistoni kannalta tämä on kiinnostavaa, sillä juuri miesten albumeissa on sarjakuvia, joissa isä kokee ongelmalliseksi sen ettei voi keskittyä piirtämiseen. Naisten albumeissa asetelma saattaa jopa olla päinvastainen. *390 päivää myöhemmin Helsingissä [--] arki sujuu ja sillä on suuri arvo* -sarjakuvassa Katja työskentelee tehokkaasti – ripustaa pyykkiä ja piirtää – sillä aikaa kun Rusina on Tuula-mummin kanssa pitkällä kävelyllä. "Neljä tuntia on puolet kahdeksasta!" Katja on vakuuttunut, että suorituskyky on imettävällä

²¹² Ranta 2005, [90].

²¹³ Tukiainen 2008, [88]. Siis sananmukaisesti talutushihnassa, ks. liite 6.

²¹⁴ Palin 1996, 226.

naaraalla kaksinkertainen. ”Eikä tämä ihmisen imetyshormoonierityskään hullumpi juttu ole! Hurjasti ideoita ja ihanan raukea olo.” Katja miettii vielä olisiko oksitosiinia (imetyshormoonia) mahdollista saada myöhemmin apteekista.²¹⁵ Äitiyden biologisuudesta ja naisen ruumiista on sekä luovan ja taiteellisen että muunkin työnteon kannalta Katjalle siis pikemminkin hyötyä kuin haittaa.²¹⁶ Eeva Jokisen aineistossa oli naisia, jotka kokivat pelkän äitiyden ahdistavana. Myös Valtasen aineistossa äiti saattoi ”janota omaa rauhaa ja onnistumisen tunnetta”, äitien kädet ikävöivät ”töitä, joita ne osaavat tehdä”.²¹⁷ Oman aineistoni naisten kertomuksissa ei vanhemmuuteen liittyviä negatiivisia tunteita tuoda julki, ja vain isien albumeissa on sarjakuvia siitä, kun vanhemmalla ei ole riittävästi aikaa piirtää.

Eeva Jokisen aineistossa äitien hyvää oloa järkytti uhkaava epäjärjestys. Jokinen muistuttaa, että se mitä pidetään puhtaana, siistinä ja valoisana vaihtelee kulttuureittain.²¹⁸ Rannan kertomuksessa Ville kutsuu väsymystään ”pimeydeksi”. Sarjakuvassa jaksamattomuuden tunteen kanssa kamppaileva Ville kirjoittaa päiväkirjaansa:

”Hyvä tuuleni oli kestänyt korkeintaan kaksi tuntia, ja olin jo kuvitellut voittavani ’pimeyden’. Nyt ajattelin taas kirkkaasti ja analyttisesti:”
”Jotkut väittävät, että lapsenhoito on kiinnosta[va]a, hienoa ja jopa hauskaa puuhaa.” ”Paskat” ”Ei se ole suurta ja merkityksellistä, ’vaikka raskasta.’” ”Minä vertaisin lapsenhoitoa raskaaseen ja yksipuoliseen työhön. Ehkä liukuhihnatyöhön tai sotilaan työhön. Väsyttävää perustarpeiden hoitamisesta, stressaavat työajat, huono palkka, epäkiitollista, yksipuolista... Sitä tämä on.” ”Näiden asioiden myöntäminen ei ole pimeyden etsimistä, vaan sen tunnustamista.”²¹⁹

Kotona olevat isät kohtaavat samoja kysymyksiä kuin kotona olevat äidit: vanhempia mietityttää kotiin jäämisen yhteiskunnallinen aliarvostus.²²⁰ Aallon tutkimissa kirjoituksissa omaa päätöstä suhteutetaan erityisesti palkkatyöntekoon, ja rivien välistä voi koti-isien kirjoituksista lukea kysymyksen: olenko vähemmän

²¹⁵ Tukiainen 2008, [78].

²¹⁶ Samansuuntaisia ajatuksia äitiyden työnteon- ja elämänlaatua nostattavasta vaikutuksesta myös ruotsalaisen Joanna Rubin Drangerin albumissa. Rubin Dranger 2008, [50–81].

²¹⁷ Valtanen 2005, 75.

²¹⁸ Jokinen 1996, 95.

²¹⁹ Ranta 2005, [73].

²²⁰ Tigerstedt 1994, 83–84.

mies, jos jään pois julkisesta elämänpiiristä?²²¹

Oman aineistoni ainoa koti-isä Ville tekee albumissa ”töitä kuin zombi”.²²² Sarjakuvassa tytär on jo päiväkodissa, mutta lapsen öisen heräilyn ja yökastelun valvottama Ville paiskii päivät töitä silmät ristissä ja on murtua työtaakan alle. Myös Anne Muhosen albumissa on zombi-viittaus. Muhosen sarjakuvassa Äiti istuu yön pimentämässä makuuhuoneessa huutava lapsi sylissään ja kuuntelee happamana Isän kuorsausta. Aamiaispöydässä Isä keskittyy kahvikuppiinsa ja valittelee väsymystä, kun Äiti huolehtii lapsen aamupuuron syömisestä. Seuraavalla sivulla Äidin silmät seisovat päässä, kuola valuu ja hän kävelee yöpuvussa hiukset sekaisin mekaanisesti, ympäristöön reagoimatta. Lattialla on lapsen leluja hajallaan. Vieressä Isä istuu alassuin käännetyin lelulaatikon päällä lapsi sylissään ja sanoo: ”Kato, sieltä se tulee: Mombie!”²²³ Anne Muhosen väsymyksestä kertovissa sarjakuvissa Äidin hiuksista voi seurata äidin henkisen tilan kehittymistä: mitä väsyneemmäksi äiti käy, sitä sotkuisempi on äidin kampa. Hiusten ohella sekaisin on myös koti: latioilla on leluja ja pöydillä muruja.²²⁴

Rannan albumissa uudemman kerran koti-isänä itsensä löytävä Ville pohtii masennuksen ja kodin välistä suhdetta arkiaskareiden lomassa:

Kyse ei ole asenteesta! [--] Aluksi masennuin ajattelemalla, ettei koti-isyydellä ole mitään merkitystä. Sitten toivuin ajattelemalla, että millään muulla ei ole. [--] Minun on lakattava säälimästä/ylistämästä itseäni ja toisaalta tuomitsemasta itseäni. [--] Elämässä täytyy olla jo muitakin kuin tapoja selvitä. [--] Täytyy olla selkeitä eksistentiaalisia kysymyksiä. [--] Enkö halua olla lapseni kanssa? [--] Haluan! Nautin siitä. [--] En selviäisi ilman. [--] Enkö pidä siivoamisesta ja muusta kotityöstä? En tietenkään, mutta ei se voi elämää pilata.²²⁵

Teemu Rantanen, joka on tutkinut kotityön ja maskuliinisuuden yhteensovittamista lehtikirjoittelussa, katsoo, että arjesta, hoivasta tai isyydestä kertomista voi käyttää itsekeskeiseen pohdintaan, jossa vastavuoroisuus ei tule

²²¹ Aalto 2012, 119–123; Aalto 2001, 121.

²²² Ranta 2005, [48].

²²³ Muhonen 2009, [18–20].

²²⁴ Muhonen 2009, [21]. Ks. liite 8.

²²⁵ Ranta 2005, [136–138].

esille. Rantasen mukaan monien miesten puhe omasta isyydestä kääntyy hoivasta ja arjesta puhumisen sijaan oman minuuden tarkasteluksi. Isyys näyttäytyy itsekeskeisenä toimintana, joka saa eksistentiaalisen arvopohdinnan piirteitä. Rantasen tutkimuksessa puhe isyydestä ei ole me-muotoista puhetta jaetusta vanhemmuudesta tai lapsen tarpeista, vaan tärkeintä on itsensä löytäminen arjen kautta. Identiteetin tasolla tällainen puhe korostaa miehen yksilöllistä subjektiutta.²²⁶ Myös Christoffer Tigerstedtin mukaan suomalaisten miesten omaelämäkertojen kuva isyydestä on itsekeskeinen: puheella lapsista tarkennetaan kuvaa omasta minästä.²²⁷ Omassa tutkimusaineistossani nämä väitteet näyttäisivät pitävän paikkaansa ainakin Ville Rannan albumin kohdalla.

Molemmat vanhemmat tarvitsevat ”omaa aikaa”, ja siitä on puhetta kaikissa tarkastelemissani albumeissa. Katja Tukiainen *212 päivää myöhemmin* -sarjakuvassa, Katja käy ensimmäisen kerran työhuoneella synnytyksen jälkeen. Ennen lähtöä Katja suukottaa Matin sylissä istuvaa Rusinaa ja vannottaa: ”olkaa varovaisia! Äiti tulee pian takaisin!”. Vaikka Katja oli jo ehtinyt kaivata omaa aikaa ja takaisin työnsä pariin, ei hän työhuoneelle päästyään osakaan keskittyä työntekoon vaan kaipaa kotiin Rusinan luo.²²⁸ Ville Rannan albumissa sama kohta toistuu, nyt isän näkökulmasta, sarjakuvassa Villen ensimmäisestä päivästä vanhempainvapaalla. Aino on lähdössä luennolle, hän seisoo eteisessä kengät jalassa ja laukku olalla, Ville keskittyy syöttämään sitterissä istuvaa Fiinua. Ainon kasvoilla on epäröivä ilme: ”No niin... Kai te pärjätte...” Ainon poistuttua Ville juttelee tyttärelleen: ”No niin.. Miltä tuntuu jäädä kahdestaan isin kanssa? [--] Ei miltään? [--] Ei pitäisi minustakaan. Koska Aino palaa kolmen tunnin päästä.”²²⁹

Myös Anne Muhosen albumissa on sarjakuva huolestuneen näköisestä Äidistä, joka napittaa takkia eteisessä. ”Pärjättekö te varmasti jos käyn nopeasti ulkona tuulettumassa?”, hän kysyy lasta sylissään pitelevältä Isältä.²³⁰ Yhdessäkään albumissa ei kyseenalaista sitä pärjääkö äiti yksin lapsensa kanssa. Suurempi

²²⁶ Rantanen 1998, 26–30.

²²⁷ Tigerstedt 1994, 79.

²²⁸ Tukiainen 2008, [57].

²²⁹ Ranta 2005, [83].

²³⁰ Muhonen 2009, [29].

ongelma kertomuksissa tuntuu olevan äidin pärjääminen yksin ilman lasta. Muhosen sarjakuvassa kodin ulkopuolelle ”tuulettumaan” päässyt Äiti murehtii: ”Pärjääköhän minä? Ensimmäistä kertaa ihan yksin puoleentoista vuoteen...”²³¹

Ulla Lehtonen on tutkinut eduskunnassa 2000-luvulla käytyjä perhevapaiden ympäriltä käytyjä keskusteluita. Hän nostaa esiin puheenvuoroja, joissa ollaan huolissaan siitä, että isät eivät viihdy kotona ilman äitiä tai että nuoret isät eivät ehkä uskalla jäädä kahden kotiin pienen vauvan kanssa ilman lapsen äitiä.²³² Lehtonen huomauttaa, että tällainen ajattelu kutistaa isän aseman hoitoavustajaksi, ja rajaa myös äidin liikkumatilaa, jos äidin on oltava jatkuvasti tukemassa isää lapsen hoidossa.²³³

Katjan vanhempainvapaa päättyy sarjakuvassa *519 päivää myöhemmin [--] on ensimmäinen hoitopäivä. Kuka hoitaisi äitiä.* Sarjakuvassa Katja vie Rusinan hoitoon ensimmäistä kertaa. ”Minä menen nyt töihin, mutta pidän puhelimen päällä koko ajan..” Katja vakuuttaa hoitotädille kyöneleet silmissään. Rusina jää pihalle hoitotädin syliin leikkimään muiden lasten kanssa, ja Katja poistuu kyöneleet valuen, puhelinta toisessa kädessä puristaen ja sanoo itselleen: ”Nyt pitäisi sitten tehdä töitä. Sydän kurkussa.”²³⁴

Aallon mielestä on erityistä, etteivät hänen aineistossaan edes pienten lasten isät juurikaan kerro miten työssäkäynti ja lastenhoito on perheissä sovitettu yhteen. Sen, ettei aihe nouse kirjoituksissa esiin, Aalto tulkitsee johtuvan siitä, etteivät kirjoittajat koe työelämän ja perheen ristiriitaisia velvoitteita ongelmallisiksi. ”Joko perheissä ei ole tällaisia ongelmia tai ainakaan ne eivät koske miehiä”, Aalto tiivistää.²³⁵ Laitisen albumin sarjakuva Hetan ensimmäisestä hoitopäivästä on kiinnostavalla tavalla erilainen kuin Tukiainen. Ensimmäiseen hoitopäivään ei ainakaan Karrin puolelta liity erityistä tunnelatausta. Sarjakuvan ensimmäisessä ruudussa Karri on keittiössä laittamassa ruokaa kun Heta ja Kati tulevat ulkoa sisälle. Pilkkomisen lomassa Karri huikkaa olkansa yli ohimennen ovea kohti:

²³¹ Muhonen 2009, [29].

²³² Lehtonen 2012, 31.

²³³ Lehtonen 2012, 79.

²³⁴ Tukiainen 2008, [89].

²³⁵ Aalto 2001, 122.

“Mites Hetan ensimmäinen hoitopäivä sujui?” Kun ulkovaatteista kuorittu Heta juoksee kädet ojossa Karrin luo ja vaatii isän huomiota, kääntyy Karri lapsen puoleen ja kysyy: “Olikos hoitotäti kiva?”²³⁶ Tämän enempää päivähoitoaihetta ei käsitellä. Karrille lapsesta eroaminen päivisin on normaalia, onhan hän käynyt töissä kodin ulkopuolella tähänkin asti. Jo albumin toisessa sarjakuvassa käy ilmi, että isän “tavallisena päivänä” Karri saapuu töistä kotiin puolison ja tyttären luo.²³⁷

Kun lapsi on syntynyt, jäävät äidit lapsen kanssa kotiin ja isät palaavat töihin; vain yhdessä tutkimusaineistossani sarjakuvassa isä jää kotiin. Kotitöitä ja lapsenhoitoa tekevät molemmat vanhemmat albumeissa, ja kertomuksissa on paljon sarjakuvia lapsiperheen arjesta. Miesten kertomuksissa niin sanotut perinteiset miesten työt, kuten esimerkiksi rakentaminen, kuuluvat keskeisesti kertomukseen. Arki lapsen kanssa kotona näyttäytyy samankaltaisista osasista huolimatta hyvin erilaisena isän ja äidin kertomuksissa. Sekä miesten että naisten kertomuksissa esitetään huoli siitä miten isä pärjää yksin lapsen kanssa, mutta kukaan ei ole huolissaan siitä kuinka äiti selviää.

²³⁶ Laitinen 2008, 25. Ks. liite 7.

²³⁷ Laitinen 2008, 4.

4.2. Luova taiteilija

Albumi on sarjakuvataiteilijan työn tulos. Jos työskentely sujuu ongelmattomasti, siitä ei ehkä synny merkintää tai sen mainitseminen ei tunnu tärkeältä. Sen sijaan kertomuksiin sisältyy kaikilla sarjakuvia, joissa vanhemman työskentely ei syystä tai toisesta tunnu onnistuvan. Anne Muhosen *Sydänääniä*-albumissa Äiti piirtää pöydän ääressä innottoman näköisenä: "Äh, pitäisi saada tämä valmiiksi." Lapsi potkaisee ja saa Äidin hymyilemään vatsalleen: "Ai, mitä? Tauko? No, lyhyt sitten!"²³⁸ Katja Tukiaisen albumissa on muutamia sarjakuvia odotusajalta, joissa Katja työskentelee työhuoneellaan. Sarjakuvat, kuten *251 päivää aiemmin [--] kuoriutuvat pelot. Etuajassa.*²³⁹ tai *249 päivää aiemmin herään [--] sekä nukahdan aamupahoinvointiin*²⁴⁰, kertovat kuitenkin itse työntekoa enemmän äidin huolista ja raskauspahoinvoinnista. Myös Karri Laitisen albumissa on sarjakuvia, joissa Karrin työskentely keskeytyy. *Tauko*-sarjakuvassa Heta istuu tietokoneella istuvan Karrin sylissä ja hellii peiton nurkalla molempien neniä.²⁴¹ Laitisen albumissa on mukana kuitenkin myös sellaisia sarjakuvia, joissa keskeytys ei varsinaisesti liity perhe-elämään. Esimerkiksi *Fasaanit*-sarjakuvassa työhuoneen ikkunan ulkopuolella kylpevä fasaani poikasineen vie isän huomion piirtämisestä.²⁴²

Merja Heikkinen selvitti 1990-luvun lopussa sarjakuvan ammattilaisten työtilannetta. Sarjakuva oli tutkimuksen toteuttamisen aikaan suhteellisen uusi tulokas, sillä säännöllisemmän kulttuuripoliittisen tuen piiriin sarjakuva oli tullut vasta 1990-luvulla, ja sarjakuvantekijöiden ammattilaisten järjestö oli perustettu vuonna 1995.²⁴³ Heikkisen mukaan sarjakuvataiteilijoiden toimeentulolle tyypillistä oli tasapainoilu useiden eri tulonlähteiden välillä. Hän luonnehti sarjakuvantekijöiden toimeentuloa monille taideammateille tyypillisillä piirteillä: ryhmän sisäiset tuloerot ovat suuria ja keskimääräinen tulotaso alhainen; varsinaisesta taideammattista saadut tulot muodostavat yleensä vain osan

²³⁸ Muhonen 2007, [13].

²³⁹ Tukiainen 2008, [7].

²⁴⁰ Tukiainen 2008, [8].

²⁴¹ Laitinen 2008, 68.

²⁴² Laitinen 2008, 85.

²⁴³ Heikkinen 1998, 52.

taiteilijan toimeentulosta, ja apurahoitus on monille tärkeää taloudellisessa kokonaistilanteessa.²⁴⁴

Ehkä tästäkin syystä kaikissa tarkastelemissani albumeissa päähenkilöt työskentelevät opettajina ainakin silloin tällöin. Eniten opettamiseen liittyviä sarjakuvia on Oriveden ja Kymenlaakson opistoissa opettavalla Karri Laitisella.²⁴⁵ Laitisen albumissa opettamiseen liittyvät sarjakuvat mukailevat muun albumin linjaa. Ne ovat pieniä hauskoja keskusteluja, kaskuja päivän tapahtumista. Ne ovat lystikkäitä kohtauksia isän elämästä, mutta itse perhe-elämän kanssa niillä ei välttämättä ole suoraa yhteyttä.²⁴⁶ Laitisen albumissa Karri esiintyy usein opetustilanteessa.²⁴⁷ Albumissa isä on myös opettaja, ja työn tekeminen on osa isän arkea. Oppilaiden kanssa hän ei puhu perheeseen liittyvistä asioista. Ero on suuri, jos Laitisen sarjakuvia vertaa aineistoni naisten albumeihin. Anne Muhosen kertomukseen sisältyy yksi opettamiseen liittyvä sarjakuva. Siinä Äiti opettaa sarjakuvan piirtämistä lapsiryhmälle, joka valittaa ja kiukuttelee. Äiti yrittää hillitä itsensä, ja toistelee mielessään kuin mantraa: "Tää on vain työtä... Masuasukki on eri asia... Minä tykkään lapsista..."²⁴⁸ Lapsi on sarjakuvassa läsnä paitsi äidin ajatuksissa myös äidin kohdussa ja näkyy kuvassa pyöristyneenä vatsakumpuna.

Myös niissä Katja Tukiaisen albumin sarjakuvissa, joissa Katja työskentelee, on Rusina aina läsnä – jos ei konkreettisesti, niin silloin Rusinan poissaolosta on seurannut jotain hyvin konkreettista, kuten *308 päivää myöhemmin* -sarjakuvassa, jossa Katja juttelee kollegan kanssa palattuaan opettamaan. Työnteon sijaan sarjakuva keskittyy väsymykseen, liian pitkäksi venyneeseen imetysväliin ja Katjan kotiin unohtamiin liivinsuojuksiin.²⁴⁹ Naisten albumeissa opettaminen tulee osaksi kertomusta vain silloin, kun äidin työnteko liittyy tavalla tai toisella suoraan lapseen. Naisten albumeissa työnteko on myös huomattavasti vähäisemmällä sijalla kuin miesten kertomuksissa. Tämä koskee niin kotitöitä kuin palkkatöitä. Esimerkiksi Anne Muhosen albumeissa sarjakuvataiteilijan työhön ja työntekoon

²⁴⁴ Heikkinen 1998, 71–72.

²⁴⁵ Laitinen 2008, 128.

²⁴⁶ Ks. esim. Laitinen 2008, 22, 23.

²⁴⁷ Ks. esim. Laitinen 2008, 43.

²⁴⁸ Muhonen 2007, [15].

²⁴⁹ Tukiainen 2008, [78].

liittyviä sarjakuvia on kokonaisuudessaan vain neljä.

Moni sarjakuvataiteilija joutuu keräämään ansionsa pieninä murusina maailmalta. Tutkimistani albumeista välittyy kuva siitä, että sarjakuvataiteilijan työtä pidetään yleisesti varsin joustavana. Anne Muhosen kertomuksessa Äidin työasiat tulevat lapsen syntymän jälkeen esille vain kerran. Kyseisessä sarjakuvassa Äiti on lapsen kanssa kotona ja tilanne on kaikin puolin kaoottinen. Sotkuisessa keittiössä Äiti yrittää samaan aikaan sekoittaa yli kiehuvaa puurokattilaa, estää huterasti seisovaa jokeltelevaa pikkuvesseliä pääsemästä käsiksi veitsilaatikkoon, kannatella imuria ja väistellä imurille sähisevää kissaa. Äidin hiukset ovat sekaisin, imurin johto ja letku sotkeutuneet äidin raajojen ympärille ja koko äidin ruumis näyttää venyneen joka suuntaan, äärimilleen. Äiti vastaa puhelimeen imuria kannattelevalla kädellään: ”Nyt kun sä olet äitiyslomalla, niin sähän varmaan ehdit hyvin tehdä meille huomiseksi yhden sarjoksen?”²⁵⁰ Puhekielessä vanhempainvapaasta käytetään ehkä nimitystä ”äitiysloma”, mutta työtä riittää eikä mistään lomailusta ole kyse. Albumeissa ihmisten käsitykset sarjakuvataiteilijan työstä tai koti-vanhemmuudesta eivät aina kohtaa vanhempien arkitodellisuuden kanssa. Rannan albumissa Fiinun sairastumisen jälkeen uudestaan kotiin jäänyt Ville vaihtaa juhlissa kuulumisia ystävän kanssa, joka huomauttaa: ”On sun ammatissa se hieno, että voi joustaa jos tarve tulee...”²⁵¹ ”Niin..”, Ville myöntelee, mutta kokee sen itse kuitenkin enemmän ahdistavana kuin vapauttavana. Koska taiteilijan työ on joustavaa, on taiteilija perheessä se, joka joutuu joustamaan.

Toisaalta Katja Tukiaisen albumissa koko perhe matkustaa paljon vanhempien työn vuoksi. Tämä on mahdollista, sillä Matti ja Katja ovat molemmat kuvataiteilijoita. Albumin lopussa on kartta *Mukavia imetyspaikkoja maailmassa*, johon pienillä lipuilla on merkitty minne kaikkialle perhe on Rusinan ensimmäisten elinvuosien aikana ehtinyt. Läheskään jokaista matkakohdetta ei ole mainittu muualla albumissa. Oikeastaan nämä koko perheen yhdessä tekemät työmatkat tulevat osaksi kertomusta vain, kun jotain poikkeuksellista ja erityisesti

²⁵⁰ Muhonen 2009, [37].

²⁵¹ Ranta 2005, [125].

Rusinaan liittyvää tapahtuu, esimerkiksi kun Rusinan rattaat katoavat lennon aikana eivätkä saavu määränpäähän.²⁵² *Mukavia imetyspaikkoja maailmassa* -kartassa lippuja on 27, joista yhdeksän kotimaassa ja kymmenen Euroopan ulkopuolella. Aivan tavallista tällainen ramppaaminen suomalaisissa lapsiperheissä ei ole, sillä Katja kommentoi perheen matkustustahtia *437 päivää myöhemmin [--] kaikki on hyvin vaikka* -sarjakuvassa, jossa perhe on taas kerran lentoasemalla lähtöselvityksessä. "Ja taas näyttelyreissu. Lastensuojeluviranomaiset ottavat varmaan yhteyttä.", Katja vitsailee mutta vakavalla naamalla.²⁵³ Toisaalta niissä sarjakuvissa, joissa perhe matkustaa, on useimmiten jollain keinolla tehty selväksi, ettei perhe matkusta "huvin vuoksi", vaan että kyse on vanhempien työstä. Vanhemmat eivät reissaa turhaan tai turhamaisuuttaan, vaan ansaitakseen perheen elannon.

Myös Ville Rannan albumissa on sarjakuva, jossa lastensuojeluviranomaiset tulevat esille sivulauseessa. Koti-isä Ville on laittanut puolen vuoden ikäisen tyttärensä lattialle leikkimään ja syventyy sähköpostien lukemiseen. Ville "keskittyy liikaa", eikä huomaa kun tytär puklaa, pissaa ja kakkaa lattialla maatessaan. Kun Ville havahtuu tietokoneen äärestä hän kauhistuu: "Apua! Huostaanottotapaus! Lapsi alasti lattialla kaikissa mahdollisissa ulosteissa!!" "Tämä oli selvä merkki! Koti-isä ei saa tehdä töitä..."²⁵⁴

Tukiaisen albumissa vanhemmuuden ja taiteilijan työn yhdistäminen ei vaikuta hankalalta, oikeastaan päinvastoin. Suurin kontrasti paljastuu Tukiaisen ja Rannan albumeita vertaamalla, sillä Rannan albumissa kertomuksen kulmakiviä ovat nimenomaan Villen ongelmat taiteilijuuden ja vanhemmuuden yhdistämisessä. Rannan albumissa Villen opetustyö tulee ilmi vasta, kun Fiinu sairastuu ja Ville huolestuu perheen toimeentulosta.²⁵⁵ Ville menee tapaamaan sosiaalityöntekijää, jolle hän selvittää perheen taloudellista tilannetta ja siihen johtaneita tapahtumia yksityiskohtaisesti. Sosiaalityöntekijä tunnustaa perheen tilanteen olevan monimutkainen, ja vaikka Ville on lapsen diabeteksen takia määrätty

²⁵² Tukiaisen 2008, [86].

²⁵³ Tukiaisen 2008, [87].

²⁵⁴ Ranta 2005, [84].

²⁵⁵ Ranta 2005, [108].

sairauslomalle, ei Ville ilman muuta ole oikeutettu korvauksiin ansionmenetyksistä. Koska apurahan turvin työskentelevä Ville ei pysty osoittamaan ansionmenetystä kotihoidon ajalta, on sosiaalityöntekijällä neuvot vähissä: "Ainoa neuvoni on, että vaimosi jää paperilla kotihoidon ajaksi kotiin, mutta jatkaa silti opintoja, ei sitä kelalla huomata. Hän saa sairauspäivärahan perusosan opiskelijana..."²⁵⁶ Vilestä tulee näin, pakon edessä vastoin omia toiveitaan, uudemman kerran koti-isä.

Kiinnostava ero tarkastelemieni albumeiden välillä on se, että miesten tekemissä albumeissa on sarjakuvia, joissa huolehditaan perheen toimeentulosta, naisten ei. Karri Laitisen albumissa Karri miettii talon lämmityskustannuksia²⁵⁷ ja Kati huomauttaa pariskunnan yhdessä sopineen kodin printterin käytön säännöstelemisestä, sillä "[v]alokuvat tulevat liian kalliiksi."²⁵⁸ Albumissa Karri on perheen työssäkäyvä vanhempi, perheenelättäjä. Sarjakuvassa *Tulevaisuuden suunnitelmia* perhe istuu autossa, kun Kati alkaa puhua perheen raha-asioista:

Mä olen kyllästynyt siihen, että meillä ei ole normaalien ihmisten tuloja. Kaupankassatkin saa parempaa palkkaa kuin sinä. [--] Sä voisit olla alaasi vastaavassa työssä ihan hyvällä palkalla... [--] Menetkö sä vakituiseen työhön vai pitääkö mun mennä? [--] Kun sun albumi on valmis, sä voisit mennä kunnon töihin.²⁵⁹

Modernin ydinperheen tehtävänjaossa mies sai toimekseen perheen elättämisen ja sen julkisen edustamisen, nainen taas lasten kasvattamisen ja kodin ylläpitämisen.²⁶⁰ Tutkimuksissa on pohdittu isän asemaa perheen elättäjänä runsaasti. Pohjoismaalaista ansaitsija-hoivaajamallia tutkinut Anita Haataja toteaa, että Pohjoismaat olivat ensimmäisiä, jotka haastoivat 1960-luvun lopulla yhden ansaitsijan ideaalimallin.²⁶¹ Elättäjänroolinsa kautta nähty niin sanottu "perinteinen isä" on Jouko Huttusen mukaan sitoutunut perheeseensä ennen kaikkea taloudellisen vastuun kantajana,²⁶² ja Johanna Lammi-Taskula

²⁵⁶ Ranta 2005, [108].

²⁵⁷ Laitinen 2008, 38.

²⁵⁸ Laitinen 2008, 35.

²⁵⁹ Laitinen 2008, 36.

²⁶⁰ Julkunen 1994, 184–185, 197–198; Rantalaiho 1994, 24–25.

²⁶¹ Haataja 2006, 13.

²⁶² Huttunen 1994, 50–51.

huomauttaa, että isyyttä on tarkoitus toteuttaa vain niissä rajoissa, joissa palkkatyö ei häiriinny.²⁶³ Tutkija Raija Julkunen taas toteaa työssäkävyn isän olevan modernin yhteiskunnan peruspilari. Hän mainitsee epävakaat työmarkkinat ja työttömyyden isän elättäjyyttä uhkaaviksi tekijöiksi.²⁶⁴ Tällaiseen vanhemmuuden malliin on sarjakuvataiteilijan epäsäännölliset tulot hankala yhdistää.

Aallon aineistossa ansiotyön ja isyyden suhde kirjoituksen keskeisenä aiheena tulee esille vain muutamassa vanhemman kirjoittajapolven kertomuksessa, nuoremmilla tuskin lainkaan. Aalto otaksuu, että vanhempien kirjoittajien kohdalla selityksiä vaikenemiseen voi löytää elättäjämallin itsestäänselvyydestä, jonka takia työtä ei erikseen tarvitse tuoda esille.²⁶⁵ Toisaalta aiheen puuttumisen nuorempien kirjoittajien teksteistä – erityisesti se, ettei lastenhoidon ja työn ristiriidasta puhuta – voi myös tulkita merkitsevän sitä, etteivät näkemykset mieheydestä juurikaan eroa edellisten sukupolvien näkemyksistä ja että miehelle työ on ensisijaista.²⁶⁶ Mielestäni tutkimusaineistoni miesten albumeissa ilmenevä puhe rahasta ja perheen toimeentulon yleisempi murehtiminen liittyvät juuri ajatukseen isästä perheen elättäjänä. Vaikka perheenelättäjyyttä on tutkimuksessa saatettu pitää väistymässä olevana isyyden muotona, on se ainakin näissä kertomuksissa vahvasti elossa. Rannan albumissa Ville pohtii masennuksensa syitä: ”Olenko aiheuttanut tämä itse problematisoimalla isyyden ja taiteilijuuden suhteen?”²⁶⁷

Kaikissa tutkimissani sarjakuvissa vanhemman työnteko on tavalla tai toisella osa kertomusta. Sarjakuvataiteilijan työn ja vanhemmuuden yhdistämisen helppoudesta tai vaikeudesta ne tarjoavat monta näkemystä. Erityisesti kodin ulkopuolisen työn kuvaamisessa miesten ja naisten albumeiden välillä on suuria eroja. Naisten albumeissa äidin työskentely tulee esille vain silloin, kun sillä on suora yhteys lapseen. Miesten albumeissa töiden tekeminen on huomattavasti suuremmalla sijalla, ja jo isän työllä itsellään voi nähdä yhteyden isänä olemisen

²⁶³ Lammi-Taskula 2007, 33.

²⁶⁴ Julkunen 1995, 97.

²⁶⁵ Aalto 2001, 128.

²⁶⁶ Aalto 2001, 129.

²⁶⁷ Ranta 2005, [68].

kanssa. Albumeissa ajatus perinteisestä perheenelättäjä-isästä näyttää elävän voimakkaana.

Vaikka kodin, kotona tehtävän työn ja ansiotyön kuvauksissa oli paljon yhteistä kaikkien tutkimieni sarjakuvien välillä, oli suhtautumisessa yksityisen ja julkisen piiriin myös selkeitä eroja miesten ja naisten kertomuksissa. Isät ja äidit ovat vanhemmuuskertomuksissaan miehiä ja naisia. Seuraavaksi paneudun tarkemmin sukupuolitettuun vanhemmuuteen.

5. Sukupuolitettu vanhemmuus

Tarkasteluni kohteena olevissa sarjakuvissa vanhemmat ovat ihmishahmoisia: isät ja äidit ovat miehiä ja naisia. Kiinnostava vertailukohta on vuonna 2010 ilmestynyt *Maailma mustavalkoinen* -sarjakuva-albumi, jonka lapsettomuudesta kertovat sarjakuvat julkaistiin alun perin internetissä.²⁶⁸ Aiheensa puolesta *Maailma mustavalkoinen* liittyy samaan, teosten ilmestymisen aikaan ajankohtaiseen vanhemmuuskeskusteluun ja mielestäni se on osa samaa ilmiötä kuin oman tutkimukseni kohteena olevat albumit. Olen rajannut sen tutkimukseni ulkopuolelle osittain juuri siitä syystä, että tarinassa henkilöt on kuvattu ihmisten sijaan pingviineinä.²⁶⁹ *Maailma mustavalkoinen* -albumissa lapsettomuuden kanssa kamppailee pingviinipariskunta. Sarjakuvaa lukiessa ei aina tiedä onko kyseessä isä vai äiti. Vanhemman sukupuolella ei ole merkitystä lapsensa menettäneen suunnattoman surun edessä. Sarjakuvan tutkimuksessa on kiinnitetty huomiota siihen, kuinka eläinhahmoinen esittäminen etäännyttää. Jollain tavalla tarinasta tulee todellisempi, yleisinhimillisempi, kun emme keskity kasvoihin: tarina ei ole enää ”vain tämän ihmisen tarina”, siitä tulee tarina ihmisestä ja ihmisyydestä ylipäätään.²⁷⁰ Eläinhahmo on sukupuoleton. Tässä tutkielmassa tutkimuskohteeksi valikoituneissa albumeissa vanhemmilla on paitsi ihmisen hahmo myös sukupuoli.

Isien ja äitien kertomuksia on tavallisesti tarkasteltu toisistaan erillisinä. Tässä tutkielmassa kysyn, mikä miesten ja naisten kertomuksissa on yhteistä, ja etsin jaettua vanhemmuutta isän ja äidin roolien takaa. Kuitenkin miesten ja naisten kertomuksissa on myös selkeitä eroja. Tässä luvussa huomioni kohdistuu erityisesti sukupuolitettuun vanhemmuuteen ja siihen kuinka vanhempien sukupuolta tuodaan esille kertomuksissa.

²⁶⁸ PGN 2010. PNG-nimimerkillä julkaistu *Maailma mustavalkoinen. Sarjakuvia lapsettomuuden surusta*. Sarjakuva julkaistiin ensin blogin muodossa internetissä. Aihe on rankka ja henkilökohtainen, ja kirjoittaja säilyi nimettömänä vielä senkin jälkeen kun Otava julkaisi teoksen vuonna 2010.

²⁶⁹ PGN 2010.

²⁷⁰ Laitinen 2008b, 17-18.

5.1. Biologinen yhteiskunnallinen äitiys

Eräs albumeissa esille tuotu asia on se, millä tavoilla perheen ulkopuoliset ihmiset suhtautuvat isään ja äitiin ja millä tavoilla iseihin ja äiteihin kohdistettu huomio eroaa toisistaan: miten ympäröivän yhteiskunnan edustajat suhtautuvat iseihin ja äiteihin?

Sekä Anne Muhosen että Katja Tukiaisen albumeissa on sarjakuvia, joissa pienen lapsen viaton kommentointi huvittaa tulevaa äitiä. Muhosen *Sydänääniä*-albumissa äiti kävelee kadulla, kun yllättäen vieras pikkutyttö kääntyy osoittamaan omalle äidilleen: "Äiti kato, miten pullea maha!" Vieras äiti on silminnähden vaivaantunut tyttärensä tungettelevasta käytöksestä, mutta Äiti hymyilee tyytyväisenä ohi kävellessään.²⁷¹ Lasten lisäksi myös aikuiset saattavat kommentoida raskaana olevan äidin vatsan kokoa ja muotoa. *89 päivää aiemmin [-] ihmisillä on mielipide* -sarjakuvassa Katjan vatsa saa huomiota kadulla. Kulmiaan kurtistava Katja ja vatsa pysyvät samoina, mutta vuoronperään ihmiset kummastelevat miten "suuri" tai "pieni se on".²⁷²

Tutkijat Eija Sevón ja Jouko Huttunen toteavat, että vanhemmuuden alkaessa ja lapsen syntyessä naisiin ja miehiin kohdistuvat tasa-arvokeskustelusta huolimatta hyvin erilaiset odotukset.²⁷³ Tutkimuksessa on osoitettu miten ympäröivän yhteiskunnan kiinnostus vanhemmuuskysymyksissä kohdistuu tavallisesti naiseen (tai hänen ruumiiseensa), esimerkiksi raskauden lääketieteellisen kontrollin muodossa.²⁷⁴ Äidin ruumis onkin ensimmäinen asia, johon perheen ulkopuoliset henkilöt albumeissa huomionsa kiinnittävät.

Karri Laitisen sarjakuvassa Kati ja Karri keskustelevat aiheesta nukkumaan mennessään. Kati tiedustelee Karrilta, mitä tämä ajattelee raskauden aiheuttamista muutoksista tulevan äidin vartaloon: "Onko mahtavaa kun mulla alkavat rinnat

²⁷¹ Muhonen 2008, [36].

²⁷² Tukiainen 2008, [19].

²⁷³ Sevón & Huttunen 2004, 145.

²⁷⁴ Aalto 2001, 54; Strandén 1982, 22-24; Manninen 1991, 32-42.

kasvaa taas raskauden takia?” ”Niin ja nännit tummua...”, Karri täydentää Katin lausetta. Pariskunta intoutuu pohtimaan, mitä seuraisi siitä, jos ”miehilläkin muna kasvaisi” [--] ”Ja muuttuisi mustaksi!”. ”Uimahallissa miehet näkisivät kenen vaimo on raskaana ja voisivat onnitella.²⁷⁵ Miehen isyys ei näy päälle päin. Tietyn hetken jälkeen odottava äiti ei voi valita kenelle tulevasta perheenisäyksestä kertoo.

Paikoitellen ulkopuolisten ihmisten äitiin kohdistama huomio saa albumeissa ahdistavia tai tungettelevia piirteitä. *162 päivää aiemmin* [--] *alan käsittää että raskaana oleminen on yhteinen asia* -sarjakuvassa Katja vaihtaa kadulla kuulumisia. Kesken kaiken keskustelukumppani katsoo merkittävästi Katjan vatsaa ja sanoo kovalla äänellä: ”Ja kappas, oletkos lisääntymään päin?” Katja jatkaa matkaansa ja miettii närkästyneenä: ”En edes tiedä tuon ihmisen nimeä.”²⁷⁶ Raskaus ei ole yksityinen asia. Raskauden aikana naisen vartalon ei katsota kuuluvan yksin naiselle. Siitä tulee julkista omaisuutta. Voisi luulla, että synnytyksen jälkeen ulkopuolisten huomio ei enää kohdistuisi äidin vartaloon, mutta näin ei ole. Äidin vartaloa kommentoidaan myös synnytyksen jälkeen. Ystävä saattaa osoittaa äidin vatsaa ja kysyä: ”Jäikö sinne vielä toinen vauva sisälle?”²⁷⁷, tai kommentoida hyväksyvästi kuinka nopeasti äiti on ”päässyt takaisin entisiin mittoihinsa”.²⁷⁸

Muhosen *Sydänääniä*-albumissa Äiti on joutunut kadulla kahden eläkeläisrouvan saartamaksi. Molemmilta puolilta rouvat osoittelevat ja kommentoivat tungettelevasti Äidin vartaloa arvuutellessaan tulevan lapsen sukupuolta. Kaiken keskellä Äiti vaikuttaa ahdistuneelta ja hämmentyneeltä saamastaan huomiosta.²⁷⁹ Aineistoni albumeissa kaikkein kärkkäimmät kommentit tulevat vanhemmilta naisilta, ja heidän arvostelunsa kohdistuu aina äitiin. Tämä äiteihin kohdistuva arvostelu ei suinkaan lopu lapsen synnyttyä. *87 päivää myöhemmin itku jatkuu* [--] *Ekbergin kohdalle* -sarjakuvassa Katja on vienyt Rusinan rokotettavaksi Kallion terveysasemalle. Se kuvaa huutavaa Rusinaa vaunuissa työntävän Katjan matkaa Helsingin halki. Kolmasti vanhempi rouvashenkilö kääntyy paheksuen katsomaan

²⁷⁵ Laitinen 2008, 51.

²⁷⁶ Tukiainen 2008, [12].

²⁷⁷ Tukiainen 2008, [49]. *36 päivää myöhemmin* [--] *Jani ei tiedä että tuoreen äidin vatsanseutua saa kommentoida vain tuore äiti itse. Vatsa on vartalon neekeri.*”

²⁷⁸ Muhonen 2009, [6].

²⁷⁹ Muhonen 2008, [38].

huutavaa lasta vaunuissaan työntävää äitiä.²⁸⁰

Lapsensa kanssa kaupungilla liikkuvaa äitiä moni kokee aiheelliseksi ojentaa ja ohjeistaa. Sen sijaan isät saavat albumeissa osakseen ihailua jo sillä, että viettävät aikaa jälkikasvunsa kanssa. Kun kertomuksissa kuvatut ohikulkijat kommentoivat isän toimintaa, on se yleensä positiivista. Muhosen *Jokeltelua*-albumissa Isä kantaa lasta kantoliinassa, ja sekä nuoret että vanhemmat naiset ihastelevat kovaan ääneen: "Ooiii, se on mies... [-] ...ja se kantaa vauvaa, ooiii..."²⁸¹ Samanlainen ihasteleva "keski-ikäinen nainen" löytyy myös Ville Rannan albumin sarjakuvasta, jossa Ville kävelee kaupungilla Fiinun kanssa. Päiväkirjaansa Ville kirjoittaa: "Eilen tunsin itseni hyväksi isäksi ja ihmiseksi, kun kuljin Fiinun kanssa asioilla kantoliinan kanssa."²⁸²

Tutkimuksessa on tuotu esille, että äitiys ymmärretään pohjoismaisen hyvinvointivaltion yhteydessä yhteiskunnallisena.²⁸³ Jaana Vuori puhuu äitikansalaisuudesta ja tuo esiin sen, ettei miesten ja naisten kansalaisuus ole rakentunut samalla tavalla.²⁸⁴ Kun moderni yhteiskunta alkoi muotoutua Suomessa 1800-luvun ja 1900-luvun taitteessa, laajeni myös naisten yhteiskunnallinen toiminta-alue. Naisten toiminta sidottiin kuitenkin tiukasti äitiyden ihanteeseen.²⁸⁵ Naisten yhteiskunnallisen toimijuuden ytimessä oli äitiys, ja siten kaikella, mitä naiset yhteiskunnassa tekivät, piti olla äidillinen leima.²⁸⁶ Tämä osaltaan selittää sitä, minkä vuoksi albumeissa vanhemmuutta kommentoivat nimenomaan (vanhemmat) naiset. Äitikansalaisen kasvattamisvastuu koskee kaikkia ympärillä olevia, ja aivan erityisesti muita naisia. *151 päivää aiemmin [-] kadulla kulkevat haukan silmät* -sarjakuvassa Katjan raskaus ei vielä näy päällepäin, mutta vatsa on pyöristynyt jo sen verran, että jättää housujen ylimmän napin auki. Katja ja Matti ovat käsikkäin kävelyllä, kun kipakka iäkkäämpi naisihminen kääntyy Katjan puoleen ja komentaa: "Pistä likka

²⁸⁰ Tukiainen 2008, [55].

²⁸¹ Muhonen 2009, [22]. Ks. liite 10.

²⁸² Ranta 2005, [87].

²⁸³ Palin 1996, 228.

²⁸⁴ Vuori 2001, 57.

²⁸⁵ Vuori 2004, 30.

²⁸⁶ Vuori 2004, 31. Kts. myös 1994, Julkunen 1994

nappis kiinni!”²⁸⁷ Onko vanhemmilla naisilla yhteiskunnallinen velvollisuus toimia nuorempien siveyden vartioina? Kun nämä vanhemmat naisihmiset ojentavat tarinoiden äitejä, liittyy se joko naisten pukeutumiseen, äidin ruumiiseen tai äitinä toimimiseen.

Eeva Jokisen mukaan äidin rooli on tiukimpia olemassa olevia sosiaalisia rooleja. Hänen mukaansa ”erilaisen ja moninaisen” äidin representaatioita on vähän.²⁸⁸ Yhteiskuntatieteelliset tutkijat tuntuvat olevan kohtuullisen yksimielisiä siitä, että velvoittava vanhemmuus tarkoittaa kulttuurisesti velvoittavaa äitiyttä.²⁸⁹ Asiantuntijapuhetta tutkinut Jaana Vuori kirjoittaa äidinhoivandiskurssista, joka rakentuu ajatukselle äidin ja lapsen ainutlaatuisesta suhteesta, jonka ulkopuolelle kaikki muut ihmissuhteet suljetaan. Äidinhoivandiskurssi perustuu ajatukselle naisesta synnyttäjänä, jonka ominaisluonteeseen kuuluu taipumus hoivaan ja kasvatukseen.²⁹⁰ Lapsen ja äidin suhteen korostaminen asiantuntijapuheessa näkyy myös tutkimusaineistoni albumeissa. Anne Muhosen sarjakuvassa Äiti kuljeskelee lapsi sylissään ja miettii lastenpsykiatrin lausuntoa, jossa ”Äiti on lapselle kuin tähti, jota hän seuraa: mitä loitommas hän äidistä joutuu, sitä ohuemmaksi ja hauraammaksi hänen todellisuutensa muuttuu.”²⁹¹ Sarjakuvassa lapsi sylissään hymyilevä Äiti tuntuu hyväksyvän ajatuksen tyytyväisenä.

Kaikissa tutkimissani teoksissa on imetykseen liittyviä sarjakuvia. Erityisen paljon niitä on tutkimusaineistoni naisten albumeissa, ja voin hyvin yhtyä Valtasen havaintoon siitä, että äidit tuntuvat suhtautuvan imettämiseen tunnepitoisesti.²⁹² Valtasen tutkimassa äitien omaelämäkerrallisessa kaunokirjallisuudessa äidin ja vauvan mystinen symbioosi välittyy useammassa kohdassa. Symbioosi ja sitä tukeva imettäminen perustuu naisen biologiaan ja mies suljetaan pois tästä mystisestä yhteydestä.²⁹³ Mielestäni Anne Muhosen albumiin sisältyvä sarjakuva

²⁸⁷ Tukiainen 2008, [13].

²⁸⁸ Jokinen 1996, 13.

²⁸⁹ Sevón & Huttunen 2004, 141. Kuten Eija Sevón ja Jouko Huttunen kiteyttävät, ellei miehellä ole selkeää näkemystä oman isyytensä tärkeydestä, ei häntä tue siinä kulttuurinen tai sosiaalinen ympäristökään.

²⁹⁰ Vuori 2001, 126, 355.

²⁹¹ Muhonen 2009, [28].

²⁹² Valtanen 2005, 72.

²⁹³ Valtanen 2005, 38.

imettävästä Äidistä ja lapsesta ihmeellisen taikaympyrän sisällä liittyy samaan kuvastoon.²⁹⁴ Muhosen sarjakuva on oikeastaan vain yksi pysähtynyt kuva Äidistä lapsi sylissänsä. Ympyrän muotoinen, tiukasti rajattu ruutu on albumissa poikkeuksellinen, sillä kaikkialla muualla muodostavat sivunreunat sarjakuvan ääri laidan. Tällä sivulla Äidin maailmaan ei mahdu muuta kuin lapsi – ja Äiti itse.

Valtasen tutkimissa teksteissä äidin minuus on kateissa, kunnes lapsi on kasvanut vähän suuremmaksi; niin kauan kuin äidin tärkein tehtävä on maidon tuottaminen elää hän toista varten, unohtaen itsensä ja henkiset harrastuksensa.²⁹⁵ Tukiaisen kertomuksessa, albumin viimeisissä sarjakuvissa, Katja joutuu luopumaan imettamisestä. *613 päivää myöhemmin [-] täytyy vieroittaa äiti. Sitten äidin identiteetit palaavat alkuperäiseen kokoonsa* -sarjakuvassa Rusina ei halua tulla imetetyksi. Kun Rusina on nukahtanut, soittaa Katja ystävälleen ja uskoutuu: “En yhtään arvannut kuinka suureksi osaksi omaa identiteettiäni imettäminen ehti kasvaa”, Katja tunnustaa.²⁹⁶ Jaana Vuori korostaa, miten psykososiaalinen perheasiatuntijuus keskittyi ensin muut pois sulkien äidin ja lapsen suhteeseen.²⁹⁷ Hänen mukaansa isäkeskustelu kääntyi “sisäänpäin” isän ja lapsen suhteen psykososiaaliseen pohdintaan vasta myöhemmin ja vähitellen.²⁹⁸

Suomalaista ja ruotsalaista vanhempainvapaakeskustelua tutkineen Lehtosen mukaan suomalaisessa 2000-luvun vanhempainvapaakeskustelussa osa argumenteista korostaa äidinhoivaa juuri naisten biologisiin ominaisuuksiin vedoten. Hänen mielestään äitien vanhempainvapaan käyttöä puolustellaan Suomessa usein vetoamalla “luonnollisuuteen”, jonka yhtenä perustana on äidin ainutlaatuinen asema imettäjänä.²⁹⁹ Muun muassa vuoden 2009 isäkiintiön pidentämisestä käydyssä keskustelussa kristillisdemokraattien Päivi Räsänen käyttää biologiaa kotiäitejä puolustavan argumenttinsa tukena. “Kyllä silloin kun puhutaan aivan pienten lasten, siis vauvojen, hoidon jaksottamisesta, täytyy

²⁹⁴ Muhonen 2009, [10]. Ks. liite 9. Ympyrä on myös ikuisuuden ja pysyvyyden symboli, ja tässä yhteydessä se tuo mieleen ympyränmuotoiselle pannolle maalatut renessanssimadonnat.

²⁹⁵ Valtanen 2005, 38.

²⁹⁶ Tukiainen 2008, [91].

²⁹⁷ Vuori 2004, 42.

²⁹⁸ Vuori 2004, 43.

²⁹⁹ Lehtonen 2012, 25. Myös Lammi-Taskula 2004, 52; Lammi-Taskula 2007, 103.

muistaa myös tuo biologinen todellisuus: isät eivät imetä lapsia.”³⁰⁰ Rannan albumissa Ville pohtii päiväkirjassaan vanhempainvapaalla tasa-arvoista vanhemmuutta saman teeman ympäriltä:

Aino on viime päivinä huomannut, etteivät hänen rintansa tuota enää kunnolla maitoa, eivät läheskään niin paljon kuin Fiinu haluaisi juoda. Me olemme siis kohta periaatteessa tasa-arvoisia vanhempia, niinkö se on? Mitä minun pitäisi tehdä että olisin tasa-arvoinen? Olen jo ehtinyt niin perusteellisesti huomata etten ole. Että olen vasta toinen... vapaaehtoinen.³⁰¹

Lehtosen mielestä suurimmat erot Suomen ja Ruotsin välillä löytyivät 1990- ja 2000-luvun keskusteluista. Suomalaisessa 2000-luvun isäkiintiökeskustelussa äidinhoivaa korostetaan biologiaan ja ”luonnollisuuteen” vetoamalla, ja osassa puheenvuoroista tasa-arvo koetaan jopa lapsen etua uhkaavana tekijänä. Vaikka biologiaan perustuvat argumentit ovatkin suomalaisessa 2000-luvun keskustelussa yksittäistapauksia, ne osoittavat Lehtosen mielestä kuitenkin selkeän eron Suomen ja Ruotsin välillä. Ruotsalaisessa keskustelussa sukupuolistereotyyppioihin oli alettu suhtautua kriittisesti jo 1960-luvulla, eikä biologisia argumentteja pidetty sen jälkeen enää itsestään selvinä totuuksina. Lehtosen mielestä Suomessa ei sen sijaan ole käyty läpi samanlaista stereotyyppien kyseenalaistamisprosessia. Eroa suomalaisen ja ruotsalaisen keskustelun välillä alleviivaa se, että Suomessa biologiaan ja luonnollisuuteen perustuvia argumentteja oli mahdollista esittää vielä 2000-luvullakin.³⁰² Pohjoismaisessa vanhemmuuskeskustelussa samoja teemoja on käsitelty myös sarjakuvassa. Oman tutkimusaineistoni ruotsalaiset aikalaiset ovat selvästi suomalaisia poliittisempia. Ruotsalaisissa sarjakuvissa tasa-arvokysymykset ja lastenkasvatukseen liittyvät sukupuoliroolit ja -odotukset ovat selvemmin artikuloituina esillä kuin tutkimusaineistoni sarjakuvissa.³⁰³

³⁰⁰ Lehtonen 2012, 24.

³⁰¹ Ranta 2005, [83].

³⁰² Lehtonen 2012, 25.

³⁰³ Tutkimusaineistoni ruotsalaisia ikätovereita ovat ainakin Lotta Sjöbergin *Bebisbekännelser* (2005) ja Joanna Rubin Drangerin *Alltid redo att dö för mitt barn* (2008). Lotta Sjöbergin teos julkaistiin Suomessa nimellä *Täältä tullaan! Opas aloitteleville vanhemmille* vuonna 2006. Yhteisestä kiinnostuksesta aiheeseen kertoo sekin, että Katja Tukiaisen *Rusina* julkaistiin Ruotsissa nimellä *Russinet* samana vuonna kuin Suomessa.

Tutkimissani albumeissa kuvatut ohikulkijat suhtautuvat äiteihin ja isiin eri tavalla. Äitiys ja isyys ymmärretään yhteiskunnallisesti erilaisina. Yhteiskunnallisen äitiyden ja äitikansalaisuuden juuret ovat ehkä 1800-luvulla, mutta ajatus äidin hoivan ja naisen biologian välisestä erityisestä yhteydestä istuu tiukassa, ja on löydettävissä jossain määrin myös tutkimusaineistoni sarjakuvista. Jos äitiyden yhteiskunnallisuus ymmärretään yleisessä keskustelussa ensikädessä biologisena, niin millaista on isyys yhteiskunnan silmissä? Seuraavaksi käsittelem sitä, miten isän miehisyydestä puhutaan ja miten sitä esitetään.

5.2. Isän miehekäs valinta

Jaana Vuoren tutkimuksessa asiantuntijoiden kirjoittamien tekstien lähiluku paljastaa, että isiä kuvataan monipuolisemmin kuin äitejä.³⁰⁴ Vuoren mukaan isyyden yhteiskunnallisuus rakentui toisinaan pelkästään yleisenä ”miehisyytenä”, miehen mallina olemisena.³⁰⁵ Riippumatta siitä, millaisen näkökulman asiantuntijat olivat valinneet, oli pohjimmiltaan kyse erilaisista isän miespuolisuuden tulkinnoista ja siitä, millainen isä oli miehenä.³⁰⁶ Myös Aallon tutkimissa isyysteksteissä sanapari ”miehen malli” nousi toistuvasti esille. Aallon tulkinnan mukaan käsite ”miehen malli” kuvaa hyvin sitä, miten mieheys hänen tutkimissaan teksteissä ymmärretään. Noissa kertomuksissa mieheys on jotain itsestään selvää ja kyseenalaistamatonta, jotain sellaista jota ei tarvitse selittää.³⁰⁷ Koska miehen mallina oleminen nähdään olennaisena isyyden osana, on tärkeää, että isän mieheys tulee jotenkin ilmi myös kertomuksessa.

Tutkimusaineistoni miesten albumeissa isän maskuliinisuutta korostetaan monin keinoin. Jo aikaisemmissa luvuissa käsitellyt ”miesten” kotityöt, kuten rakentaminen, tai miesten albumeissa korostuneen huolen perheen toimeentulosta tulkitsin osoituksiksi hoivaaja-isän rinnalla kulkevasta ajatuksesta perheenelättäjä-isästä. Tällainen perinteinen isän rooli korostaa perheen sisäistä sukupuolien välistä työnjakoa ja siten myös sukupuolten välistä eroa. Isän maskuliinisuuden korostaminen ei mielestäni pääty tähän.

Maskuliinisuus on ei-naismaista käytöstä. Jos naisen tehtävä on olla yhteiskunnallisesti äiti, on siis miehekästä toimia täysin päinvastoin. Miehisyyteen kuuluu tietty keskenkasvuisuus, poikamaisuus. Tutkimusaineistoni sarjakuvissa miehet saattavat päästellä pieruja sopimattomissa tilanteissa,³⁰⁸ tai intoutua puhumaan härskejä, kuten Anne Muhosen sarjakuvassa, jossa Isä lukee vanhemmuus opasta ja yrittää arvioita tulevan lapsen tämänhetkistä kokoluokkaa:

³⁰⁴ Vuori 2004, 50.

³⁰⁵ Vuori 2004, 60.

³⁰⁶ Aalto 2012, 24.

³⁰⁷ Aalto 2001, 133. Laajemmin ”miehen malli” keskustelusta ks. Aalto 2012, 127-148.

³⁰⁸ Muhonen 2009, [17]; Laitinen 2008, 50.

”Hei, Vauva on nyt n.17-18 cm pitkä – eli keskivertomunan mittainen!” Äiti osoittaa paheksuen vatsaansa ja sanoo: ”**HYS!** [--] Vauva kuulee jo!”³⁰⁹ Äidin rooli vitsin naisena on paheksua isän lapsellista käytöstä ja oikaista sitä. Yhteiskunnalliseen äitiyteen kuuluu, että nainen äitinä kasvattaa lapsensa lisäksi myös muita sen tarpeessa olevia, kuten isää.

Palinin mukaan sukupuoli merkitään esimerkiksi pukeutumisella, eleillä ja äänen värillä.³¹⁰ Arkisissa tilanteissa sukupuoli määritetään ensisijaisesti näköhavainnon perusteella. Ruumiin verhottua tai muovattua pintaa havainnoimalla oletetaan tietynlainen, näkymättömissä oleva anatomia.³¹¹ Yksi sarjakuvalle tyypillinen ilmaisullinen piirre on äärimmilleen viety pelkistäminen. Jotta kertomus etenisi sujuvasti, on lukijan saatava pienistäkin vihjeistä selville tarinan kannalta olennaisin. Esimerkiksi hahmojen vaatetuksella voi ilmaista sijaintia, kuten Anne Muhosen sarjakuvassa, jossa sairaalatakkiin pukeutuneen Äidin sijoittaa mielessään synnytyslaitokselle, vaikka ympäristöä ei muuten kuvattaisi.³¹² Kun vanhemmat riisutaan alasti, ovat he mies ja nainen. Vaikka isän ja äidin roolit ovat tulleet lähemmäksi toisiaan, kun vanhemmat riisuvat roolinsa (ja roolivaatteensa), on niiden alla väistämättä sukupuoli. Jos isä on alasti ja yksin, hän on roolinsa riisunut ”neutraali” ihminen, mutta kun hänet esitetään alasti puolison seurassa, tulee vanhemman sukupuoli korostetusti esille.

Miesten albumeissa kaikki perheenjäsenet esiintyvät alasti säännöllisin väliajoin. Rannan albumissa vanhemmat nukkuvat tavallisesti alasti.³¹³ Laitisen albumissa Karri saunoo usein,³¹⁴ mutta myös muut perheenjäsenet kuvataan alasti kylvyssä ja nukkumaan mennessään.³¹⁵ Karri Laitisen albumissa on jopa kohta, jossa Kati huomauttaa alastomuuden määrästä Karrin päiväkirjassa. *Konna ja Pulmunen* -sarjakuvassa Kati lukee Karrin päiväkirjaa ja kysyy: ”Miks mä koko ajan törttöilen tissit paljaana sun päiväkirjassa? [--] Tarviiko musta kaikki huonot puolet

³⁰⁹ Muhonen 2007, [12].

³¹⁰ Palin 1996, 237.

³¹¹ Palin 1996, 238.

³¹² Muhonen 2009, [1].

³¹³ Ranta 2005, [57, 74, 81–83, 132–133].

³¹⁴ Laitinen 2008, 70, 7, 70, 94, 116.

³¹⁵ Laitinen 2008, 3, 24, 34, 48, 51, 83, 98, 117.

paljastaa?”³¹⁶ Katin mielestä ”tissit paljaana törttöily” on äidiltä huonoa käytöstä eikä sitä hänen mielestään kai kuuluisi kertoa julkisesti. Kaiken kaikkiaan tutkimusaineistoni miesten albumeissa puolisoista äitinä annetaan huomattavasti moniulotteisempi kuva kuin millaisena äitiys vain naisten omista albumeista näyttää. Isien albumeissa äiti saattaa esimerkiksi ottaa lasillisen viiniä iltasella tai sangriaa Espanjan lomalla, mutta naisten albumeissa äiti ei yhdisty mihinkään paheksuttavaan tai arveluttavaan toimintaan. Tutkimusaineistoni naisten albumeissa alastomuutta on huomattavasti vähemmän kuin miesten albumeissa. Anne Muhosen kertomuksessa Äiti on alasti kerran.³¹⁷ Tukiainen albumissa Katja on ilman vaatteita vain saunassa ja synnytyssalissa.³¹⁸ Miksi alastomuus ei sovi äitien omakuvaan?

Selitystä siihen, miten äitiys länsimaissa on tavattu esittää on haettu muun muassa kristillisestä naiskuvasta. Kristillinen äiti—lapsi-asetelma on länsimaaisessa perinteessä eräs keskeisimmistä naiseutta määrittelevistä, tuottavista ja uusintavista aiheista.³¹⁹ Palinin mukaan kristillinen naiskuvasto on polarisoitunut kahdeksi äärimmäisyydeksi: ruumiilliseksi, syntiseksi Eevaksi ja epäseksuaaliseksi, synnittömäksi äidiksi Neitsyt Marian hahmossa.³²⁰ Kaksinapaisessa naiskuvastossa Eeva on kaikkea sitä mitä Maria, äitien esikuva ei ole. Kristillisessä kuvaperinteessä vain perisyntin tahraama Eeva kuvataan ilman vaatteita.

Uskon, että miesten kertomuksissa puolison alastomuus on tärkeää, koska se korostaa sukupuolieroa. Kun puoliso kuvataan alasti, ilman vaatteita (naisena), isän mieheys tulee selvemmin esille. Jos mies esittäisi puolisonsa täysin epäseksuaalisena ja synnittömänä, vaikuttaisi se myös heteroseksuaalisen pariskunnan toiseen puolikkaaseen ja saattaisi kyseenalaistaa isän (hetero)seksuaalisen maskuliinisuuden.

Valtunen tulee tutkimuksessaan siihen tulokseen, että lapsen synnyttänyt äiti ei ole

³¹⁶ Laitinen 2008, 89.

³¹⁷ Muhonen 2007, [20]. Raskaana oleva Äiti huomaa suihkussa napansa pullistuvan ulospäin.

³¹⁸ Tukiainen 2008, [28, 30, 34–42].

³¹⁹ Saarikangas 1997, 102.

³²⁰ Palin 1996, 229–230.

sukupuolinen olento, joten sukupuolta ei tarvitse äidin omaelämäkerrallisessa kertomuksessa erikseen korostaa.³²¹ Siten useimmat kaunokirjallisuuden äitiyden representaatiot sijoittuvat kahden ääripäähän, äidin ja ei-äidin, epäseksuaalisen synnittömän Marian ja ”ruumiillisen syntisen Eevan” välimaastoon.³²² Valtasen mukaan äitien kertomusten päähenkilöiden suhde miehiin on seksuaalinen, mutta kertomuksissa äitiys ja seksuaalisuus pidetään pääsääntöisesti erillään.³²³ Millaista on vanhempien seksuaalisuus albumeissa? Miten isän ja äidin seksuaalisuus tulee osaksi kertomusta?

Katja Tukiaisen kertomuksessa äiti esitetään kristillisestä traditiosta nousevan äitikuvan mukaisesti puhtaana ja viattomana Mariana, epäseksuaalisena ja synnittömänä. Tukiaisen kertomus on kautta linjan viaton ja siistitty, myös lapsen korville ja silmille sopivaa luettavaa. Seksuaalisuutta albumissa ei juuri ole, eikä kumpakaan vanhemmista esitetä erityisen seksuaalisina olentoina, ei edes silloin kun kansanviisaus ”kolmesta ässästä” otetaan käyttöön synnytyksen käynnistämiseksi.³²⁴

Muissa tutkimusaineistoni albumeissa vanhempien seksuaalisuudesta annetaan monipuolisempi kuva. Muhosen, Laitisen ja Rannan albumeissa on kaikissa sarjakuvia, joissa äiti on isää aloitteellisempi makuukamarin puolella. Anne Muhosen albumissa Äiti on se, joka harmittelee kun vanhemmilla ”ei oo ollut seksiä moneen kuukauteen”.³²⁵ Karri Laitisen albumissa Kati ja Karri makoilevat sylkkäin sohvalla, kun Karri ehdottaa: ”Mennään nukkumaan. Mä voisin riisua sut.” Kati jatkaa vihjailua, mutta pettyy kuullessaan, että Karri on liian väsynyt. Karrin ehdotus oli vain ”semmonen romanttinen ajatus”.³²⁶ Myös Rannan albumin sarjakuvissa Ville ”on niin väsynyt”, ettei jaksaa rakastaa kumppaniaan,³²⁷ ja hän potee toistuvasti huonoa omaatuntoa asian tiimoilta.³²⁸ Perheen

³²¹ Valtanen 2005, 59.

³²² Valtanen 2005, 16.

³²³ Valtanen 2005, 55.

³²⁴ Tukiainen 2008, [28]. Uskotaan, että synnytyksen saa käynnistymään ”kolmella ässällä” eli siivoamalla, saunomalla tai harrastamalla seksiä.

³²⁵ Muhonen 2007, [30].

³²⁶ Laitinen 2008, 29.

³²⁷ Ranta 2005, [54].

³²⁸ Ranta 2005, [74, 85].

nukkumisjärjestelyjä sivutaan jonkin verran kertomuksen aikana. Olohuoneen futon-patja saa syvempiä merkityksiä, kun Ville päiväkirjassaan käy yksityiskohtaisesti läpi, kuinka erilaisin tavoin perheen aikuisten nukkumista on yritetty järjestää – ja kuinka kaikesta huolimatta hän päätyy silti nukkumaan toisessa huoneessa.³²⁹ Kun vanhempien parisuhteella menee hyvin (eikä Villeä väsyttä), ei olohuoneen lisävuoteelle ole tarvetta. Ystävien juhlien jälkeen vanhemmat heräävät yhteisestä sängystä puhelimen ääneen, eikä Ainoa enää nukuta. ”Tule halimaan”, Aino maanittelee, mutta pitkälle yöhön venyneiden juhlien valvottama Ville ei liiemmin innostu ajatuksesta: ”Voit halia mun kuollutta ruumista”, Ville sanoo tiukasti peittoonsa kääriytyneenä.³³⁰ Myöhemmin vanhemmat makoilevat alasti sängyn päällä. Aino tiedustelee Villen mietteitä, jonka ajatukset (jälleen kerran) pyörivät lähinnä työasioissa, sarjakuvan kansainvälisissä virtauksissa ja sarjakuvakustantamisen kysymyksissä.³³¹

Aallon tutkimusaineiston teksteissä työtä pidettiin ilmiönä, joka keskeisesti määrittää miestä.³³² Yksi Rannan kertomuksen kulmakivistä on Villen haaveet suurmieheydestä. Ville haluaa olla Taiteilija isolla T:llä.³³³ Rannan albumissa Villen haaveet suurmieheydestä ja sen yhdistämisestä ”uuden isän” rooliin on kertomuksen keskeisiä teemoja. Ville palaa asian äärelle yksinäisissä pohdinnoissaan uudestaan ja uudestaan. Vanhempainvapaalla itsensä väsyneeksi ja motivaatiottomaksi isäksi tunteva Ville kamppailee masentuneiden ajatusten sekä isyyden ja taiteilijuuden yhdistämisestä seuranneiden ristiriitojen aiheuttaman ahdistuksen parissa, kun hän yllättäen keksii ratkaisun kaikkiin ongelmiinsa: ”Tie täydelliseen mielenrauhaan olisi se, että olisi valtavan suuri penis.”³³⁴ Päiväunelma elämästä suuren peniksen kanssa saa monta sivua. Kertomuksen kokonaisuudessa tämä hetkellinen käänne tuntuu erikoiselta ja yllättävältä.

Tutkija Mikko Lehtonen puhuu ilmiöstä, jonka hän on nimennyt hegemonisen

³²⁹ Ranta 2005, [66].

³³⁰ Ranta 2005, [131].

³³¹ Ranta 2005, [132–133].

³³² Aalto 2001, 132.

³³³ Ranta 2005, [46–48, 54, 132–133, 140].

³³⁴ Ranta 2005, [91–94].

maskuliinisuuden tragediaksi. Tragedia syntyy, kun miesten on loputtomasti todistettava maskuliinisuuttaan, ja itsen hyväksyminen sidotaan siihen, että menestyy paremmin kuin toiset.³³⁵ Mieheyttä mitataan menestymisessä, ja ”suorittamisen diskurssilla”, niistä tulee ”miehen mitta”. Koti-isä Ville ei lapsen ja kodin hoitamiselta ehdi työskentelemään taiteensa parissa, kilvoittelemaan valitsemallaan ensisijaisella miehisen toiminnan foorumilla. Ehkä tällaisessa tilanteessa ajatus ehdottomasta miehisyyden osoituksesta, jota kukaan ei voi ottaa pois ja jonka eteen ei tarvitse tehdä erityisemmin töitä, voi tuntua lohduttavalta? Sarjakuva päättyy kuvaan hyväntuulisesti viheltelevästä Villestä työpöydän ääressä. Jo se, että sarjakuva toisenlaisesta suurmieheydestä ylipäättään on syntynyt, edellytti, että isä on saanut aikaa ajatusleikille ja aikaa piirtää.

Rannan albumin alkupuolella perheen Fiinu-tytär sairastuu vakavasti ja joutuu joksikin aikaa sairaalaan. Kun tytär on ensimmäistä iltaa osastolla, löytää Ville itsensä yksin oululaisesta baarista. Sairaalakammoinen Ville on lähtenyt ”pois heti, kun se onnistui”.³³⁶ Tuopin äärellä Ville käy läpi edellisten päivien tapahtumia, ja järkytystään kaikkeen sairauteen liittyvän äärellä. Synkät mietteet seuraavat perheen isää tyhjillään odottavaan kotiin asti:

Olen koko elämäni elänyt unelmissa ja yrittänyt aina pitää itselläni mahdollisuuden kieltää elämäni, jos se alkaa toimia vastoin unelmia. Koska jos alan elää elämää elämän enkä unelmieni ehdoilla, unelmani eivät toteudu, vaan elämä ajaa minut rivitaloon ja keskinkertaisuuteen ja unelmani toteutuvat. [--] Olen ollut tajuavinani, etten voi enää hallita elämäni, kun olen isä, mutta en ole oikeasti tajunnut.³³⁷

Kun Fiinu ei enää ollut hengenvaarassa, kääntyivät Villen ajatukset elämän käytännön järjestelyihin, siihen miten lapsen sairaus vaikuttaa vanhempien arkeen. Diabeteksen hoito edellyttää ”säännöllistä elämää lähellä sairaalaa”, ja Ville oli toivonut elämältä ”jotain ihan muuta kuin ikuista, jokapäiväistä hiilihydraattien laskemista”.³³⁸ Ensi järkytyksestä toivuttuaan Villen ajatukset pyörivät juuri se

³³⁵ Lehtonen 1995, 34-35, 43-45.

³³⁶ Ranta 2005, [31].

³³⁷ Ranta 2005, [31-46].

³³⁸ Ranta 2005, [38].

ympärillä, ettei hän ”**halua** omistautua sairaan lapsen hoitamiseksi”.³³⁹

Vuoren mukaan julkisessa keskustelussa korostetaan isyyttä vahvasti miehen henkilökohtaisena valintana.³⁴⁰ Rannan sarjakuvassa Villen ongelman ydin on juuri siinä, ettei hän itse ollut valinnut sairaan lapsen isyyttä identiteettikategoriakseen. Albumissa Ville ihmettelee itsekin reaktiotaan:

Miksi perkeleessä minä istun täällä tyhjässä kodissa, vaikka haluaisin vain olla sairaan lapseni luona?! Istun baarissa ja mietin omaa projektiani, vaikka kaipaankin rakkaimpiani ja pelkään hirveästi ja haluan hoitaa Fiinua!³⁴¹

Oli kyse sitten isyydestä ”miehen valintana” tai vain yleisempänä miehisyytenä, perustuvat molemmat Vuoren havaitsemat isyyskeskustelun mallit äitiyden yhteiskunnallisuuteen. Jos naiset eivät huolehtisi yhteiskunnallisesta hoivavelvollisuudestaan, isyys voisi tuskin olla vapaaehtoista tai pienten lasten hoivaan epäilevästi suhtautuvaa maskuliinista isyyttä.³⁴²

Myös Tigerstedtin mukaan isyys on yksityinen ja yksilöllinen ilmiö.³⁴³ Ainakin näin on, jos sitä vertaa äitiyteen, jota leimaa voimakas yhteiskunnallisuus: naista arvioidaan herkästi akselilla äiti – ei-äiti.³⁴⁴ Tarkastelemissani kertomuksissa yksi keskeinen ero miesten ja naisten kertomusten välillä on se, että naisten kertomukset on rakennettu korostaen jakoa aikaan ennen lapsen syntymää ja sen jälkeen. Tapa järjestää kertomus kahteen osaan korostaa muutoksen kokonaisvaltaisuutta molempien äitien kertomuksissa. Katja Tukiaisen kertomuksessa jokainen sarjakuva on nimetty suhteessa lapsen syntymään. Kaikki albumissa tapahtuu joko ”ennen” tai ”jälkeen”; lapsen syntymä aloittaa uuden ajanlaskun äidin elämässä.

Anne Muhosen kertomuksessa on kaksi osaa. Kertomuksen jakaminen kahteen erilliseen albumiin korostaa asetelmaa, jossa tarina siitä mitä oli ennen ja siitä mitä

³³⁹ Ranta 2005, [45].

³⁴⁰ Vuori 2004, 49.

³⁴¹ Ranta 2005, [47].

³⁴² Vuori 2004, 60.

³⁴³ Tigerstedt 1994, 79.

³⁴⁴ Aalto 2001, 100.

jälkeen ei mahtunutkaan samoihin kansiin. Kahden albumin sarjakuvat liittyvät kiinteästi toisiinsa ja kommentoivat tapahtumia osien välillä. Toisiinsa linkittyvissä sarjakuvissa korostuu kokonaisvaltainen muutos äidin ajattelussa: lapsen syntymän jälkeen äidin huolenaiheet ja epävarmuudet tuntuvat katoavan tyystin kertomuksesta. Anne Muhosen ensimmäisessä *Sydänääniä*-albumissa Äiti ja Isä saattavat kulkea käsikädessä kadulla, kun heidät ohittaa nainen lyhyessä hameessa ja korkokengissä. Äiti katsoo naisen perään ja huokaa murheellisena “Mikset sä oo milloinkaan epävarma siitä, tykkääkö mä vielä susta?”³⁴⁵ Toisessa *Sydänääniä*-albumin sarjakuvassa raskaana oleva äiti vaihtaa kadulla kuulumisia tuttavan kanssa “pitkästä aikaa”. Äiti ei mainitse raskautta vaan selvästi odottaa ystävättären huomaavan sen itse Äidin pyörityneestä vatsakummusta. Näin ei kuitenkaan käy, ja ystävän poistuttua paikalta Äiti jää apeana mutisemaan itselleen “Nyt se luulee, että mä oon vain lihonut.”³⁴⁶ Muhosen kertomuksessa odottava Äiti tuntuu olevan huomattavan epävarma vartalostaan ja viehätysvoimastaan. Sekä ulkonäköön liittyvä että muukin epävarmuus katoaa Äidin kertomuksesta lapsen syntymän myötä. Kun *Jokeltelua*-albumissa kireisiin ulkoiluvaatteisiin pukeutunut ystävä ihmettelee aikooko Äiti oikeasti lähteä ulos “noissa vaatteissa”, vetää Äiti pipoa syvemmälle päähän ja tokaisee “Äitien on sallittua näyttää vähän hoopoiltakin.”³⁴⁷

Vanhemman roolin omaksumisesta voi seurata, että alkaa nähdä muut ihmiset toisin kuin ennen. Molempien tutkimusaineistoni naisten albumeista löytyy sarjakuva, jollaista miesten albumeista ei löydy. Sarjakuvissa päähenkilö äiti tulee tietoiseksi siitä, että jokainen on jonkun lapsi. Tukiainen sarjakuvassa *63 päivää aiemmin [--] näen vain vauvoja* Katja kävelee kaupungilla ja kiinnittää huomionsa ohittamiinsa ihmisiin: metrokäytävän portaiden viereen sammuneeseen kodittomaan, kaljapullot kädessä heiluvaan kaljupäiseen miesseurueeseen ja kumaraan kepin kanssa kulkevaan vanhukseen. Kyynelsilmäisen Katjan ainoa ajatus on: “Jonkun vauva.”³⁴⁸ Anne Muhosen *Jokeltelua*-albumissa Äiti työntää

³⁴⁵ Muhonen 2008, [29].

³⁴⁶ Muhonen 2008, [14].

³⁴⁷ Muhonen 2009, [30].

³⁴⁸ Tukiainen 2008, [21].

lastenvaunuja kadulla ja kulkee teini-ikäisten kiroilevan tupakkaringin ohi. Äidin ainoa, huolestunut ajatus on: "Apua, sustakin tulee joskus teini."³⁴⁹ Kanssakulkijat eivät ole äidille enää vain toisia, vaan toisten lapsia.

Katja Tukiaisen sarjakuvassa *1 yö aiemmin* [--] on täysikuu Katja makaa valveilla sängyssään eikä saa unta. Ihmisten ohjeet ja neuvot pyörivät Katjan pään yläpuolella:

"Käytä kestovaippoja." "Käytä kertakäyttövaippoja." "Synnytä veteen." "Öljyä väliliha." "Ota äitiyspakkaus." "Älä ota äitiyspakkausta." "Anna kun kosken." "Anteeksi kun koskin." "Onpa se iso." "Ettei vain kaksoset." "Tuleekohan maitoa." "Raskaana olevia on pornoleffoissa." Sarjakuvan lopussa Katja katsoo epätoivoisena vatsaansa ja sanoo: "Ole kiltti tule jo!"³⁵⁰

Sarjakuvassa Katja on väsynyt ja turhautunut odottamiseen ja ihmisten alituisiin ohjeisiin raskaana olevalle äidille.

Kuvakerronnaltaan Tukiaisen sarjakuva muistuttaa merkittävästi Rannan albumin osiota, jossa Ville makaa sängyssä valveilla ajatustensa kanssa.³⁵¹ Siinä missä Katjaa vainoavat neuvot ja ajatukset liittyvät raskauteen ja synnyttämiseen, liittyvät Villeä vaivaavat neuvot isyyden ja taiteilijuuden yhdistämiseen. Ajatus- ja puhekuplat piirittävät sängyssään pyörivää Villeä:

Miten olen voinut antaa kusettaa itseäni tällä tavalla? [--] Millaisia neuvoja olen kuunnellut? [--] "Onhan monilla taiteilijoilla lapsia..." [--] "Ennen vanhaan taiteilijat ei hoitaneet lapsiaan, joo, mutta se johtui vain siitä, ettei miehet silloin yleensäkään hoitaneet..." [--] "Ei sulla ole valittamista." [--] "Älä viitsi valittaa. Sulla on koko elämä aikaa!" [--] "Eikö se ole ihana etuoikeus, että voi olla lapsen kanssa kotona?" [--] "Apuhahan on tavallaan palkkio jo tehdystä työstä." [--] "Eihän sun tarvitse jaksaa kuin marraskuun loppuun..." [--] "Helmikuun alkuun saakka..." [--] "Huhtikuun lopussa saat..." [--] "Kesäkuun alussa olet vapaa..." [--] "Etkö aio viettää ollenkaan kesälomaa perheen kanssa?" [--] "Pahimmatkin uraisät on kesällä..." [--] "Sillä on varmaan korvatulehdus, mutta graduseminaari on pakollinen..." [--] "Kai Fiinu voi perjantait olla pois tarhasta? Onhan siinä neljä päivää..." [--] "Voitko

³⁴⁹ Muhonen 2009, [39].

³⁵⁰ Tukiainen 2008, [29]. Ks. liite 11.

³⁵¹ Ranta 2005, [139–142].

tulla kotiin, Fiinu on tosi huonovointinen. Soitin sairaalaan...”³⁵²

Tukiaisen sarjakuvassa ulkopuolisten antamista ohjeista monet liittyvät äidin ruumiiseen. Rannan sarjakuvissa taiteilijan ja lastensa elämässä aktiivisesti mukana olevan ”hyvän isän” roolien yhteensovittamiseen. Tavallaan Villeä ja Katjaa molempia vaivaa identiteettiin liittyvät asiat. Tukiaisen sarjakuvassa ihmisten ohjeet ja sanomiset liittyvät lapsen hoitoon ja äitinä olemiseen, ja Katjan ongelma on se, että lasta ei vain kuulu. Rannan albumissa Ville haluaa kiihkeästi omistautua sekä taiteelle että perheelleen, muttei onnistu näiden yhdistämisessä toisen kärsimättä. Tukiaisen ja Rannan sarjakuvia vertaamalla saa sen vaikutelman, että naisen ongelmat ratkeavat lapsen synnyttyä ja miehen vasta alkavat.

Jos kertomuksen rakenne korostaa ennen–nyt-asetelmaa, tai jos tapahtumat esitetään kronologisessa järjestyksessä, luodaan paitsi merkityksellinen elämänkulku myös kehitystarina.³⁵³ Vaikka tarkastelemieni miesten tarinat ovat rakenteeltaan erilaiset kuin naisten, ovat kaikki aineistoni sarjakuvat mielestäni korostetusti kehityskertomuksia. Isien albumeissa lapsen syntymä ei aloita samanlaista ”uutta ajanlaskua” kuin äitien albumeissa. Pikemminkin isien kertomukset rakentuvat monesta pienestä kertomuksesta. Karri Laitisen lyhyissä kohtauksissa isä esiintyy monissa erilaisissa rooleissa. Ville Rannan kertomuksessa Ville tulee isäksi ”uudestaan ja uudestaan”, se on kertomus isän eri identiteettien välisen tasapainon vuorottaisesta järkkymisestä ja palaamisesta takaisin tasapainotilaan.

Isä on julkisessa (ja siten myös julkaistussa albumissa) mies, nainen on julkisessa äiti. Kristillinen traditio äidin kuvaamisessa näkyy sekä miesten että naisten albumeissa. Miesten albumeissa puolison äitiys tuodaan esille monipuolisemmin kuin naisten omakuvissa. Vanhempien seksuaalisuus tuodaan eri tavoin esille albumeissa. Miesten albumeissa aihetta käsitellään hieman enemmän, mutta selviä eroja on myös miesten ja naisten kesken. Isyyden yhteiskunnallisuus on tutkimusaineistoni albumeissa isän yleistä miehisyyttä sekä (isän)

³⁵² Ranta 2005, [141]. Ks. liite 12.

³⁵³ Valtanen 2005, 49.

henkilökohtaisia valintoja. Isän rooli miehen mallina perheessä näkyy sarjakuvissa isän maskuliinisuuden korostamisena, ja sillä, että miesten albumeissa työ saa suuremman roolin, on yhteys tarpeeseen korostaa isän mieheyttä. Kokonaisuuksina sarjakuva-albumit ovat identiteetin muotoutumiseen liittyviä kehityskertomuksia. Naisten albumit korostavat jakoa aikaan ennen ja jälkeen lapsen syntymän, miesten albumeissa isyyden omaksumista kuvataan fragmentaarisemmin pienillä kertomuksilla.

6. Lopuksi: Miten kertomus saadaan päätökseen?

Miten taiteilijat päättävät kertomuksensa vanhemmuudesta? Vanhemmuus on jatkuva prosessi, joka ei tule valmiiksi, mutta sarjakuva-albumin on saatettava loppuun. Mikä on kertomusten lopputulos ja minkälaisia johtopäätöksiä 2000-luvun vanhemmuudesta voi tehdä tutkimusaineistoni sarjakuvien pohjalta?

Anne Muhosen kertomuksessa muutos ei ole vain henkistä, uuden roolin omaksumista, vaan se saa myös konkreettiset, fyysiset mittasuhteet. Muhosen *Jokeltelua*-albumin viimeisessä sarjakuvassa lasta sylissään kannatteleva Äiti esittelee hauistaan ja sanoo: ”Kiitos henkilökohtaisen personal trainerini, on minullakin jämäkän jäntevät **äiti-kädet!**”.³⁵⁴ Käsi-teema toistuu Muhosen albumien viimeisillä sivuilla. Tarinan ensimmäisen osan, *Sydänääniä*-albumin viimeiselle sivulle on piirretty pienen käden ääriviivat. Sen sisällä lukee: ”14 tunnin synnytyksen jälkeen: Maailman ihanin POIKA 3970g, 52 cm.”³⁵⁵ Tarinan toisen osan, *Jokeltelua*-albumin viimeisellä sivulla on lapsen sormiväreillä itse painama kämmenenjälki.³⁵⁶ Ensimmäisen osan lopussa äiti piirtää vasta maailmaan saatetun lapsen käden, mutta kun tarinan toinen osa saadaan päätökseen tekee lapsi sen jo itse. *Jokeltelua*-albumin takakannessa on kuvia itseksensä leikkivästä lapsesta, ensi kertaa albumin aikana ilman kumpaakaan vanhemmistaan.³⁵⁷

Karri Laitisen albumin lopussa syntyy perheeseen toinen lapsi. Karri Laitisen kertomus päättyy uuteen alkuun. Kun esikoinen on kasvanut omaksi itsenäiseksi perheenjäseneksi, alkaa Karrin perheessä uusi vaihe, jossa on opeteltava isäksi ja äidiksi (ja tyttären isosiskoksi) myös uudelle tulokkaalle. *Viimeinen päivä isyyslomaa* -sarjakuvassa esikoinen Heta saa isän sylissä ensimmäisen mustasukkaisuuskohtauksen, kun aiemmin vain hänelle kuulunut erikoispaikka pitää nyt jakaa pikkuveljen kanssa.³⁵⁸ Laitisen albumin viimeisillä sivuilla on paljon piirroksia nuorimmaisesta sekä Katista yhdessä vauvan kanssa. Albumin

³⁵⁴ Muhonen 2009, [41].

³⁵⁵ Muhonen 2007, [46].

³⁵⁶ Muhonen 2009, [42].

³⁵⁷ Muhonen 2009, kannen sisäpuoli.

³⁵⁸ Laitinen 2008, 125.

viimeisessä sarjakuvassa Karri juttelee liikuttuneena sylissään pitelemälleen viikonikäiselle kuopukselle: "Kun olet siinä vatsan päällä lämpimässä, tuntuu kuin olisin tärkeässä työssä."³⁵⁹ Vaikka Laitisen albumissa Karri esitetään usein erilaisissa rooleissa työn touhussa – opettamassa luokkahuoneessa, kodin rakennuspuuhassa tai muissa arjen askareissa, joissa isyys tai lasten läsnäolo ei aina tule itsestäänselvästi esille, kiteytyy albumin viimeisessä kuvassa ajatus isän ja lapsen suhteesta kaikkein tärkeimpänä "isän rooleista".

Ville Rannan albumin viimeisessä sarjakuvassa Ville on Fiinun kanssa kaksin kotona. Hän on edellisenä yönä pyörinyt pitkään valveilla synkkien mielteiden vaivaamana. Ville ei tunne itseään enää taiteilijaksi, ja katkelmat käydyistä keskusteluista ja muiden neuvoista vainoavat unen ja valveen rajamailla tempoilevaa perheenisää. Aamulla Ville istuu syvälle ajatuksiinsa vaipuneena futonilla yön synkät mielteet yhä ympärillään: "Kaikki on hyvin. Paitsi, että ei saa piirtää eikä valittaa siitä. Jos saa olla lapsensa kanssa kotona ja rakastaa lastaan, ei saa haluta mitään muuta. Eikä saa valittaa. [--] Ei saa valittaa eikä varsinkaan masentua siitä, ettei saa piirtää." Vähän matkan päässä Villen Fiinu-tytär saa puuhailla rauhassa omiaan, tytär piirtelee kumisaappaat jalassa ja tarkkailee isäänsä. Sarjakuvan viimeisessä kohtauksessa Fiinu on lopettanut piirtämisen. Tyttö haluaa isän syliin istumaan. "Isi on koomea! [--] Isi on heeno ja komea! [--] Ja söpö!", Fiinu sanoo ja suukottaa isäänsä. Viimeisessä kuvassa isä ja tytär nauravat yhdessä: "Fiinukin on maailman söpöin tyttö!".³⁶⁰ Kertomuksen lopussa Fiinu on se, joka vetää Villen pois synkistä mielteistä. Rannan albumin ajoittain erittäin synkistä hetkistä huolimatta isän ja tyttären lämmin ja läheinen suhde nousee tarinan tärkeimmäksi lopputulemaksi.

Katja Tukiaisen *Jälkisanat 890 päivää myöhemmin* [--] *Rusina oppii huumorin alkeet* -sarjakuvassa kertomuksen päähenkilöt Katja, Matti ja Rusina nauravat yhdessä Rusinan kertomalle vitsille.³⁶¹ Lapsesta on tullut osa perhettä; siinä missä kertomuksen alussa oli kaksi on nyt kolme. *Jälkisanat 1000 päivää myöhemmin* -

³⁵⁹ Laitinen 2008, 126.

³⁶⁰ Ranta 2005, [143].

³⁶¹ Tukiainen 2008, [92].

sarjakuvassa Katja piirtää Rusinan kuvaa. "Ajatella, siitä on jo monta kuukautta kun lopetin imettämisen ", Katja pohtii, ja syventyy piirtämiseen ja Rusinan vauvaajan muistelemiseen. Hetken kuluttua Katja huomaa paitansa yllättäen kastuneen; hänen rintansa ovat yllättäen alkaneet tuottaa maitoa uudestaan.³⁶² Tukiaisen albumi on kertomus pienen lapsen, imeväisikäisen äitiydestä. Tukiaisen albumi keskittyy ajanjaksoon, jolloin äitinä oleminen oli Katjan tärkein – ja ehkä hetkellisesti myös ainoa – identiteettikategoria. Pienen lapsen vanhempana tämä on kuitenkin ohimenevä vaihe, pieni hetki, kunnes lapsi kasvaa suuremmaksi. Vanhemman rooli muuttuu lapsen kasvaessa.

Katja Tukiaisen albumin viimeinen sarjakuva kertoo Rusinan tarinan. Yhdelle sivulle on mahdutettu pieniä kuvia lapsen kehityksestä.³⁶³ Ne ovat pieniä hetkiä ja saavutuksia, virstanpylväitä, jotka äiti on kuuliaisesti merkinnyt muistiin päivälleen: "159 päivää aiemmin potkii pienillä jaloillaan", "2 päivää myöhemmin kannattelee päätään", "147 päivää myöhemmin maistaa sosetta", "570 päivää lausuu ensimmäisen sanansa", ja niin edelleen. Tämä yhden sivun sarjakuva on Tukiaisen albumissa ainoa, joka on kirjoitettu lapsen näkökulmasta: kaikissa muissa kertojana, kokijana ja tekijänä on äiti. Kaikissa tarkastelemisiani albumeissa tarinan kertominen lopetetaan, kun lapsi on oma persoonansa, aktiivinen toimija. Vanhemmuuden omakuvat ovat tarinoita vanhemmaksi kasvamisesta, mutta myös lapsen kasvamisesta omaksi persoonakseen. Tarinan lopussa lapsi on subjekti, ei objekti.

Jokainen albumi päättyy hyväntuulisesti ja hyväntahtoisesti vitsailien. Albumeiden viimeisissä kuvissa on kuvattu vanhempi yhdessä lapsensa kanssa hiukan erilaisin painotuksin. Muhosen albumin lopetus korostaa äidissä tapahtunutta muutosta (identiteetin omaksuminen, äitiyden tuleminen osaksi itseä). Tukiaisen albumin loppu korostaa kasvamista perheeksi (isän, äidin ja lapsen muodostama kokonaisuus). Laitisen ja Rannan albumeissa lopetus nostaa isän (tekijän) ja lapsen välisen suhteen tärkeimmäksi.

³⁶² Tukiainen 2008, [93].

³⁶³ Tukiainen 2008, [95]. Vrt. Laitisen sarjakuva perheen esikoisesta, joka on hänen kertomuksensa alussa. Laitinen 2008, 8.

Tutkielmani on käsitellyt sitä, minkälaisia piirteitä ja puolia vanhemmuudesta sarjakuvataiteilijat tuovat esiin kertomuksissaan. Tutkimusaineistoni sarjakuvat kertovat pääsääntöisesti kertoja-vanhemman arkipäivän sattumuksista ja tämän omista huomioista niiden ympäriltä. Tutkimusaineistoni sarjakuvissa kuvataan vanhemmaksi tuloa ja lapsen saamista, tuoreen ydinperheen elämää ja arkea, sekä niitä tuntemuksia, joita muutos vanhemmassa saa aikaan. Yhteistä tutkimusaineistoni sarjakuville on tietyt esittämisen keinot. Niissä on luonnoksia sarjakuvan esikuvalapsesta, imettämisestä, työnteosta, vanhempainvapaista, väsymyksestä, sairaaloista tai neuvoloista, lapsen hauskoista sanomisista, perheen ulkopuolisen maailman suhtautumisesta iseihin ja äiteihin, ystävistä ja isovanhemmista.

Tutkimuksessa puhutaan usein joko isistä tai äideistä. Kuitenkin usein isän tai äidin voisi yhtä hyvin korvata ”vanhemmalla”, ilmaista ilman sukupuolta. Vanhemmuuden tarkasteleminen niin, että isät ja äidit, miehet ja naiset, pidetään tiukasti omissa lokeroissaan on mielestäni joiltain osin luonut harhaanjohtavaa kuvaa vanhemmuuden kokonaisuudesta. Erityisesti äitiyden typistäminen biologiseksi determinismiksi tuntuu väkivaltaiselta yksinkertaistamiselta vanhemmuuden moninaisuuden rinnalla. On paljon perheitä, jotka eivät syystä tai toisesta istu tyypillisen perheen muottiin, mutta joissa kokemukset vanhemmuudesta ovat hyvin samanlaisia erilaisista perhesuhteista riippumatta. Silloin ei ole kyse siitä ollaanko isiä vai äitejä, vaan siitä, että ollaan perhe tietynä aikana. Vaikka perhekäsityksen monipuolistumisesta ja perinteiden murroksesta puhutaan paljon, on käytännön puheen tasolla kuva perheestä edelleen varsin konservatiivinen ja tiukka. 2000-luvun yhteiskunnassa omasta vanhemmuudesta puhuminen sitoutuu vahvasti sukupuolikokemukseen.

Tutkimusaineistossani vanhemmuus rakentuu pääasiassa ydinperheen – äidin, isän ja lapsen – välisessä vuorovaikutuksessa. Suurin osa tarinoiden tapahtumista sijoittuu kodin piiriin, ja tärkein kertojan omaan vanhemmuuteen liittyvä henkilö on oma puoliso, perheen toinen aikuinen. Oman ja puolison vanhemmuuden lisäksi

kertomuksissa vierailee myös muita isiä ja äitejä, jotka ovat merkityksellisessä roolissa kertomuksen kokonaisuuden kannalta. Oma vanhemmuutta suhteutetaan ympärillä oleviin toisiin vanhempiin. Sarjakuvissa esiintyvät perheen ulkopuoliset ihmiset laajentavat vanhemmuuden kirjoa ja tuovat näkyviin uusia ja erilaisia puolia päähenkilöiden vanhemmuudesta. Merkityksellisiä toisia vanhempia kertomuksissa olivat paitsi päähenkilön omat, myös puolison vanhemmat ja erilaiset ystäväperheet. Eri aikoina vanhemmiksi tulleet sivuhenkilöt – kertojan omat vanhemmat ja ne ystävät, jotka jakavat kertojan kanssa vanhemmaksi tuleminen kokemuksen tässä ajassa – tuovat pohdittavaksi jatkuvuuden ja muutoksen vanhemmuudessa. Jos kertomuksessa ”merkityksellisiä toisia” oli vähemmän, nousi tarinassa tärkeälle sijalle vanhemman kokema yksinäisyys tai ulkopuolisuuden tunne kertojan sukupuolesta riippumatta.

Perheen arjen kuvauksissa nousee esiin samoja teemoja kuin samaan aikaan käydyssä julkisessa vanhemmuuskeskustelussa. Kodin töiden ja askareiden jakaminen vanhempien kesken tai työn ja vanhemmuuden yhdistämisen kysymykset nousevat esiin paitsi tutkimuksessa myös albumien sivuilla. Sarjakuvissa työ merkitsee sekä perheenjäsenten kesken jaettavia kotitöitä, puhetta niin sanotuista miesten ja naisten töistä, että perheen toimeentulosta huolehtimisesta ja taiteilijana työskentelyä. Osaltaan jo yksin vanhemmuudesta kertova albumi on taiteilija-vanhemman työskentelyn tulos. Sarjakuvissa lasta ja kotia hoitavat molemmat vanhemmat. Miesten albumeissa isän työt ovat olennainen osa kertomusta. Tähän sisältyy niin kodin piirissä toimitetut ”perinteiset miesten työt”, kuten rakentaminen, kuin varsinaisen ansiotyön tekeminen. Vaikka isät albumeissa huolehtivat kodista ja lapsista äitien rinnalla, on keskeinen ero miesten ja naisten kertomusten välillä se, että miesten albumeissa huoli perheen toimeentulosta tuodaan selkeämmin esille. Naisten kertomuksissa äidin työnteko tulee esiin vain silloin, kun sillä on suora yhteys lapseen ja äitiyteen.

Tutkimusaineistoni äitien albumit ovat siistitympiä kuin isien. Esimerkiksi alastomuutta tai vanhemmuuteen mahdollisesti liittyviä negatiivisia tunteita sisältyy naisten kertomuksiin huomattavasti vähemmän kuin miesten. Myös vanhempien parisuhteeseen liittyviä sarjakuvia löytyy vähemmän äitien

albumeista kuin isien. Naisten albumit äitiyden omakuvina ovatkin huomiota herättävän ”puhtoisia”. Miesten albumeissa puolisoista äitinä annetaan huomattavasti moniulotteisempi kuva.

Naisten albumeissa korostuu voimakkaasti kertomuksen jäsentyminen lapsen syntymää edeltävään ja seuraavaan aikaan. Tutkimusaineistoni miesten kertomukset ovat fragmentaarisempia, ne koostuvat itsenäisistä ja näennäisesti toisistaan irrallisista jaksoista, eikä lapsen syntymää esitetä erityisenä käännekohtana. Jonkinlaisesta identiteettien uudelleenmuotoutumisprosessista on kuitenkin kyse kaikissa tutkimusaineistoni sarjakuvissa. Eniten pohdintaa vanhemman ja taiteilijan identiteettien yhteensovittamisesta voidaan havaita Ville Rannan albumissa, jossa isä tekee epäkonventionaalisen valinnan ja jää kotiin lapsensa kanssa. Lapsensa kanssa kotona olevien äitien tarinoissa identiteettien välisiä ristiriitoja ei tuoda samalla tavalla julki. Toisaalta Villen Rannan albumi on erityistapaus myös sikäli, että perheen lapsi sairastuu kertomuksen aikana vakavasti, ja senkin takia Ville joutuu kohtaamaan isyydessään keskimääräistä hankalampia kysymyksiä.

Joissain asioissa aineistoni kertomukset ovat häkellyttävän yksimielisiä, esimerkiksi siinä, miten perheen ulkopuolisten suhtautumista isihin ja äiteihin kuvataan. Vaikka tutkimusaineistoni sarjakuvilla on paljon yhteistä, yllätyin itsekkin siitä, kuinka paljon kertomusten välillä oli eroja, ja siitä että erot eivät aina olleet niitä, joita tutkimuksessa oli ajateltu isien tai äitien kertomuksille tyypillisiksi. Jotkin piirteet jotka tutkimuksessa on ajateltu koskettavan juuri miehiä tai naisia, isejä tai äitejä, olivatkin oman tutkimusaineiston valossa yhteisiä. Jossain toisessa yhteydessä erot miesten ja naisten kertomusten välillä tulivat taas selvästi näkyviin. Tärkeää on huomioda, että kaikki erot sarjakuvakertomusten välillä eivät jakaudu tekijän sukupuolen mukaan. Esimerkiksi perheen lähipiiriin ottaminen osaksi kertomusta vaihteli selvästi aineiston sisällä. Osa kertomusten välisistä eroista saattaa johtua sarjakuvan itsensä ominaisuuksista, esimerkiksi albumin rakenteesta tai sarjakuvatyyppistä.

Tutkimusaineistoni sarjakuvat antavat monipuolisen kuvan pienen lapsen perheen

arjesta, ja näissä vanhemmuudesta kertovissa sarjakuvissa tutkimuksen kannalta kiinnostavia teemoja on runsaasti. Tämän tutkimuksen puitteissa vain osan on voinut ottaa tarkempaan käsittelyyn. Joitain tutkimuksessani sivuamiani aiheita olisi hyvin voinut tarkastella laajemminkin, esimerkiksi vanhempien parisuhdetta osana kertomusta. Lähteenä sarjakuvamuotoiset omaelämäkerralliset tekstit poikkeavat puhtaasti kirjallisista ja yksin sanoihin sidotuista sukulaisistaan. Esimerkiksi päiväkirjan kirjoittamisen kirjallisten konventioiden painolasti ei asetu samassa suhteessa kuva ja sana tasapuolisesti hyödyntävän median harteille. Sarjakuvalla voi vanhemmuudesta kertoa erilaisia asioita, ja näin myös tutkimuksen piiriin voi tuoda sellaisia puolia, joita siellä aiemmin ei ole käsitelty. Yksi sellaisia erityiskysymysten joukkoja joilla sarjakuvan tutkimuksella mielestäni olisi paljon annettavaa, olisivat esimerkiksi vanhemmuuden ruumiillisuuteen tai tilallisuuteen liittyvät kysymykset. Molempien tutkimusaiheiden kohdalla sarjakuvan erityisyys, se että asioista ei vain kirjoiteta vaan niitä ilmaistaan myös kuvallisesti annettujen muotojen ja hahmojen varassa, tulisi esiin kiinnostavalla tavalla.

Neljän sarjakuvataiteilijan kertomukset tarjoavat useita näkökulmia vanhemmuuteen, vaikka neljä tekijää on sinänsä melko suppea otos. Tutkimusaineistoni sarjakuvat ovat tarinoita yhdessä asuvien heterovanhempien esikoisista, ja varmasti on sellaista vanhemmuutta, joka ei mahtunut tämän tutkimuksen piiriin. Tässä tutkimuksessa keskityin albumeina julkaistuun ja ihmishahmoiseen esittämistapaan sitoutuneeseen sarjakuvaan. Tämä rajasi tutkimuksen ulkopuolelle osan 2000-luvun alun vanhemmuussarjakuvasta. 2000-luvulla internet-sarjakuva kasvoi huomattavaksi ilmiöksi, ja internetiin tehtiin paljon sellaista vanhemmuussarjakuvaa, jota ei ole koskaan julkaistu paperille painettuna. Esimerkiksi tällainen on Emmi Valveen sarjakuvablogi *Neron kasvatust ja hoito*, joka kertoo vahinkoraskaudesta ja yksinhuoltajan perhearjesta. Uskon, että tällaisten sarjakuvien ottaminen mukaan tutkimukseen laajentaisi vanhemmuuden spektriä ja toisi esiin uusia ulottuvuuksia ja näkökulmia tieteellisen keskustelun piiriin.

Yksi mahdollinen laajennussuunta olisi suomalaisen vanhemmuussarjakuvan

suhteuttaminen kansainväliseen kenttään. Kiinnostus omaelämäkerralliseen sarjakuvaan ja vanhemmuuteen ei ollut vain suomalainen ilmiö. Samoihin aikoihin tutkimusaineistoni sarjakuvien kanssa julkaistiin esimerkiksi Ruotsissa vanhemmuus-aiheista sarjakuvaa, josta osa julkaistiin pian myös Suomessa. Tutkimusaineistoni sarjakuvia on käännetty ainakin ruotsiksi (Katja Tukiainen 2008) ja ranskaksi (Ville Ranta 2006). Kiinnostava vertailu voisikin syntyä vertailemalla suomalaista, ruotsalaista ja ranskankielisellä kielialueella tehtyä omaelämäkerrallista vanhemmuudesta kertovaa sarjakuvaa.

Tutkimusta tehdessäni tulin pohtineeksi sarjakuvan ja visuaalisen kulttuurin tutkimusta laajemmin. Kun aloitin tämän tutkimuksen tekemisen halusin tuoda kuvantutkimuksen kiinteämmäksi osaksi kulttuurihistoriallista sarjakuvan tutkimusta. Omaan tutkimukseeni linkittyvä tutkimus tuntui kuitenkin vaikealta tavoittaa, ja näkökulman laajempi hyödyntäminen osoittautui tämän tutkimuksen puitteissa liian haastavaksi tehtäväksi. Aluksi ajattelin, että koska sarjakuvaa oli tutkittu lähinnä kirjallisuustieteissä ja viestinnätutkimuksessa, on se ohjannut sarjakuvatutkimuksen piirissä esitettyjä kysymyksiä tiettyihin suuntiin. Uskon yhä, että tämä on osaksi totta. Tutkimuksen edetessä huomasin, ettei tilanne silti ole niin yksinkertainen. Väitän myös, että kuvallisen aineiston kysymyksiin on vaikeampi tarttua osittain, koska akateeminen opinnäytetyö on kirjallinen tuotos. Kuvalliseen aineistoon viittaaminen tai sen suora lainaaminen on hankalaa, kun vakiintuneita käytäntöjä ei ole, monenkirjavista tekijänoikeustulkinnoista puhumattakaan. Ajattelen, että kielellisen käänteiden jälkeisen akateemisen maailman tekstiorientoituminen ohjaa ja rajaa – ainakin jossain määrin – mahdollisia aineistolle suunnattuja kysymyksiä kohti sellaisia, joille on helpompi antaa sanallinen vastaus. Hetken jo harkitsin tämänkin työn esittämistä sarjakuvallisessa muodossa, mutta koin, että se olisi suunnannut tutkimuksen fokusta kauemmas alkuperäisestä tutkimusaineistosta ja kohti abstraktia tieteenfilosofista kannanottoa. Tekstin dominanssi on nähdäkseni haaste kaikelle visuaalisen kulttuuriin ja sen historiaan kohdistuvalle tutkimukselle. Se on haaste joka tulevaisuudessa on otettava vakavammin myös historiantutkimuksen kentällä, sillä lähihistorian valossa näyttää siltä, ettei kuvallisen aineiston määrä

tulevina aikoina tule ainakaan laskemaan – oikeastaan päinvastoin.

Tässä tutkimuksessa halusin näyttää, mitä sarjakuvilla on annettavana kulttuurihistoriallisen vanhemmuuskeskustelun kentälle. Minä ajattelen, että niillä on paljon annettavaa.

LÄHTEET

Ensisijaiset sarjakuvalähteet

Laitinen, Karri: *Kafkan tutti – Kaikki ei ole unta mitä yöllä näkee*. Kreegah Bundolo, Jyväskylä 2008.

Muhonen, Anne: *Sydänääniä*. Kirjapaino Oma oy, Jyväskylä 2007.

Muhonen, Anne: *Jokeltelua*. Domus Print, Tampere 2009.

Ranta, Ville: *Isi on vähän väsynyt*. Asema, Oulu 2005.

Tukiainen, Katja: *Rusina*. Like, Helsinki 2008.

Muut sarjakuvat

PNG: *Maailma mustavalkoinen. Sarjakuvia lapsettomuuden surusta*. Otavan kirjapaino oy, Keuruu 2010.

Ranta, Ville: *Papa est un peu fatigué*. Traduit du finnois par Kirsi Kinnunen avec la collaboration de Stéphanie Dubois. Imprimé en France sur les presses de Oudin Imprimeur, à Poitiers. Ça et Là, 2006.

Rubin Dranger, Joanna: *Alltid redo att dö för mitt barn*. Albert Bonniers Förlag, WS Bookwell, Finland 2008.

Sjöberg, Lotta: *Bebis-bekännelser*. Bokförlaget DN, Stockholm 2005.

Tukiainen, Katja: *Postia Intiasta*. Sarjamaanian/Suomen yrityslehdet Oy, Jyväskylä 2002.

Valve, Emmi: *Neron kasvatusta ja hoito*. (blogi)
<http://neronkasvatustajahoito.blogspot.fi>

Tutkimuskirjallisuus

Aalto, Ilana: *Isyyden aika. Historia, sukupuoli ja valta 1990-luvun isyyskeskusteluissa*. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 112. Jyväskylän yliopisto 2012.

Aalto, Ilana: *Kerrottu isyys. Muutos ja jatkuvuus kahden sukupolven miesten isyyskertomuksissa 1990-luvulla*. Kulttuurihistorian pro gradu -tutkielma. Turun Yliopisto 2001.

Aalto, Ilana & Kolehmainen Jani (toim.): *Isäkirja*. Vastapaino, Tampere 2004.

Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas: *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen*. Gaudeamus, Helsinki 1995. Alkuteos *The Social Construction of Reality* (1966).

Bruner, Jerome : Life as Narrative. *Social Research*, Vol. 54, No. 1 (Spring 1987), 11-32.

Carr, David : *Time, Narrative and History*. Bloomington 1986.

Cohn, Dorrit : *Fiktion mieli*. Gaudeamus, Tampere 2006. Alkuteos : *The Distinction of Fiktion*. (1999)

Haataja, Anita: *Pohjoismainen ansaitsija-hoivaajamalli – Ruotsin ja Suomen perhevapaajärjestelmän vertailu*. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006:43. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki 2006.

Hagström, Charlotte: *Man blir pappa. Föräldraskap och maskulinitet i förändring*. Lund 1999.

Hearn, Jeff: Pro-feminist, fathers and fatherhood. Teoksessa *Isän jäljillä. Konferenssi-raportti*. TemaNord 1999:559. Kööpenhamina 1999, 40-50.

Heikkinen, Merja: *Sillä välin toisaalla... Sarjakuvan kulttuuripoliittinen asema ja sarjakuvien tuotanto*. Taiteen keskustoimikunnan julkaisuja nro 12. VAPK-kustannus, Helsinki 1991.

Heikkinen, Merja: *Graafisen suunnittelun ja sarjakuvan ammattilaisten työtilanne ja kansainvälinen toiminta*. Teoksessa *Taideteollisuuden ja sarjakuvan ammattilaisten työtilanne ja kansainvälinen toiminta*. Merja Heikkinen ja Auli

Irjala. Nykypaino oy, Helsinki 1998, 52-86.

Helsti, Hillka: *Kotisyntyysten aikaan. Etnologinen tutkimus äitiyden ja äitiysvalistuksen konflikteista.* Helsinki 2000.

Herkman, Juha: *Sarjakuvan kieli ja mieli.* Vastapaino, Tampere 1998.

Hietala, Veijo: *Kuvien todellisuus – Johdatusta kuvallisen kulttuurin ymmärtämiseen ja tulkintaan.* Kirjastopalvelut oy, Helsinki 1993.

Huttunen, Jouko: Muuttunut ja muuttuva isyys. Teoksessa *Mies ja muutos. Kriittisen miestutkimuksen teemoja.* Toim. Arto Jokinen. Tampere 1999.

Huttunen, Jouko: Isyys ja miehisuus. Teoksessa *Ydinperheestä yksilöllistyviin perheisiin.* Toim. Juha Virkki. Jyväskylä 1994, 46-66.

Häggman, Kai: *Perheen vuosisata. Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa.* Historiallisia tutkimuksia 179. Helsinki 1994.

Hänninen, Ville: *Esipuhe* teoksessa *Kotimaisia sarjakuvantekijöitä.* BTJ kirjastopalvelu, Helsinki 2004, 7-8

Hänninen, Harto: *Kohti uutta ruudunhallintaa.* Teoksessa *Kenelle soittaisin seuraavaksi? Uusi suomalainen sarjakuva.* Kiasma, Nykytaiteen museo, Helsinki 1999, 8-9.

Itkonen, Satu: *Sydänääniä. Äiti ja lapsi suomalaisessa taiteessa.* Kirjapaja, Helsinki 2003.

Jaukkuri, Maaretta: *Esipuhe.* Teoksessa *Kenelle soittaisin seuraavaksi? Uusi suomalainen sarjakuva.* Kiasma, Nykytaiteen museo, Helsinki 1999, 7.

Jokinen, Eeva: *Väsynyt äiti. Äitiyden omaelämäkerrallisia esityksiä.* Gaudeamus, Tampere 1996.

Jokinen, Heikki: Katja Tukiainen. Teoksessa *Kotimaisia sarjakuvantekijöitä.* BTJ kirjastopalvelu Helsinki 2004, 195-199.

Jokinen, Heikki: *Tuolien välistä omalle pallille – sarjakuva valtion taidehallinnossa.*

Edita Prima Oy, Helsinki 2002.

Julkunen, Raija: Suomalainen sukupuolimalli – 1960-luku käänteenä. Teoksessa *Naisten hyvinvointivaltio*. Toim. Anneli Anttonen, Lea Hendrikson & Ritva Nätkin. Tampere 1994, 179-201.

Julkunen, Raija: Työssäkäyvän äidin julkiset ja yksityiset suhteet. Teoksessa *Naiset yksityisen ja julkisen rajalla*. Toim. Leena Eräsaari, Raija Julkunen ja Harriet Silius. Vastapaino, Tampere 1995, 88-107.

Kaila-Behm, Arja: *Miehestä esikoisen isäksi*. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 49 Kuopio 1997.

Karisto, Antti: Sarjakuva ja identiteetti. Teoksessa *"Ai tuntuks siust sellaselt" – sarjakuva evakkomuistojen tallentajana*. Toim. Anja Kuhalampi & Eija Mäkelä. Tampereen yliopistopaino, Tampere 2007, 7-12.

Kenelle soittaisin seuraavaksi? Uusi suomalainen sarjakuva. Kiasma, Nykytaiteen museo, Helsinki 1999.

Kolehmainen, Jani: Osallistuva isä – muuttunut mies? Teoksessa *Isäkirja – Mies, vanhemmuus ja sukupuoli*. Toim. Ilana Aalto ja Jani Kolehmainen. Vastapaino, Tampere 2004, 89-109.

Kosonen, Päivi: *Elämät sanoissa. Eletty ja kerrottu epäjatkuvuus Sarrauteen, Durasin, Robbe-Grillet'n ja Perecin omaelämäkerrallisissa teksteissä*. Tutkijaliiton julkaisu 97. Tutkijaliitto, Helsinki 2000.

Kotimaisia sarjakuvantekijöitä. BTJ Kirjastopalvelu oy, Helsinki 2004.

Kuhalampi, Anja & Mäkelä, Eija (toim.): *"Ai tuntuks siust sellaselt" – sarjakuva evakkomuistojen tallentajana*. Tampereen yliopistopaino, Tampere 2007.

Laitinen, Reetta: *Sarjakuvablogien arjen sankarittaret* teoksessa *Kotimaista naissarjakuvaa – marginaalista maailmankartalle*. Toim. Miia Vistilä. BTJ Kustannus, Helsinki 2008b, 11-19.

Lammi-Taskula, Johanna: *Parental Leave for Fathers? Gendered Conceptions and Practices in Families with Young Children in Finland*. Research Reports 166. Stakes,

Helsinki 2007.

Lammi-Taskula, Johanna: Sukupuoli, vanhempainvapaat ja isät. Teoksessa *Isäkirja – Mies, vanhemmuus ja sukupuoli*. Toim. Ilana Aalto ja Jani Kolehmainen. Vastapaino, Tampere 2004, 167-192.

Larossa, Ralp: *The Changing Cultures of Fatherhood in Comic-Strip families: A Six-Decade Analysis*. Journal of Marriage and Family 62, May 2000, 375-387.

Lehtonen, Mikko: *Pikku jättiläisiä. Maskuliinisuuden kulttuurinen rakentuminen*. Tampere 1995.

Lehtonen, Ulla: "Isät eivät imetä", Suomalainen ja ruotsalainen isyys- ja vanhempainvapaakeskustelu 1970-luvulta 2000-luvulle. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto 2012

McCloud, Scott: *Sarjakuva – näkymätön taide*. Helsinki 1994. Alkuteos: Understanding Comics. The Invisible Art. (1993)

Manninen, Pekka: *Vastarinnan välineistö – sarjakuvaharrastuksen merkityksiä*. Tampere University Press, Tampere 1995.

Manninen, Vesa: *Pojan polku, isän tie. Psykoanalyttisia tutkielmia pojan kasvusta, isän merkityksestä ja miehen tavoitteista*. Helsinki 1991.

Markkola, Pirjo: *Työläiskodin synty. Tamperelaiset työläisperheet ja yhteiskunnallinen kysymys 1870-luvulta 1910-luvulle*. Historiallisia tutkimuksia 187. Helsinki 1994.

Miller, Nancy K.: Representing Others: Gender and the Subjects of Autobiography. *Differences: A Journal of Feminist Cultural Studies*. Vol. 6, no. 1. 1994, 1-27.

Muhonen, Anne: Rohkean naiseuden puolesta (Katja Tukiainen). Teoksessa Kotimaista naissarjakuvaa – marginaalista maailmankartalle. Toim. Miia Vistilä. BTJ Kustannus, Helsinki 2008, Toim. Miia Vistilä. BTJ Kustannus, Helsinki 2008, 165-170

Mäkinen, Reima: Omaelämäkerrallinen sarjakuva. Teoksessa "Ai tuntuks siust sellaselt" – sarjakuva evakkomuistojen tallentajana. Toim. Anja Kuhalampi & Eija

Mäkelä. Tampereen yliopistopaino, Tampere 2007, 36-44.

Nichols, Bill: *Introduction to Documentary*. Indiana University Press, Bloomington 2010

Norkola, Tero: Kirjoituksia sydänten kammioista. Henkilökohtaisen päiväkirjan poetiikkaa. Teoksessa *Sivupolkuja. Tutkimusretkiä kirjallisuuden rajaseuduille*. Toim. Tero Norkola ja Eila Rikkinen. Tietolipas 146. SKS, Helsinki 1996, 37-50.

Ollila, Anne: *Suomen kotien päivä valkenee... Marttajärjestö suomalaisessa yhteiskunnassa vuoteen 1939*. Historiallisia tutkimuksia 173. Tampere 1993a.

Ollila, Anne: Muistitieto historian tutkimuksen lähteenä. Teoksessa *Keskusteluja professorin kanssa*. Toim. Totti Tuhkanen, Elisa Pispala & Keijo Virtanen. Turun yliopisto. Historianlaitoksen julkaisuja n:o 28. Turku 1993b, 57-68.

Palin, Tutta: Ruumis. Teoksessa *Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen*. Toim. Anu Koivunen & Marianne Liljeström. Tampere 1996, 225-244.

Rantalaiho, Liisa: Sukupuolisopimus ja Suomen malli. Teoksessa *Naisten hyvinvointivaltio*. Toim. Anneli Anttonen, Lea Hendrikson & Ritva Nätkin. Jyväskylä 1994, 9-30.

Rantanen, Teemu: Kotityön maskuliiniset kehykset. *Naistutkimus* 1/1998, 17-33.

Saarikangas, Kirsi: Äitiyden esittäminen ja Post-Partum Document. Teoksessa *Ruumiin kuvia: Subjektin ja sukupuolen muunnelmia*. Toim. Sara Heinämaa, Martina Reuter ja Kirsi Saarikangas. Gaudeamus, Tampere 1997, 102-126.

Salmi, Minna: Työn ja perheen yhteensovittamisen kentät. Teoksessa *Puhelin, mummo vai joustava työaika? Työn ja perheen yhdistämisen arkea*. Toim. Minna Salmi ja Johanna Lammi-Taskula. Stakes, Helsinki 2004, 1-9

Sedergren, Jari & Kippola, Ilkka: *Dokumentin ytimessä. Suomalaisen dokumentti- ja lyhytelokuvan historia 1904-1944*. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 1228. Ws Bookwell Oy, Porvoo 2009.

Sevón, Eija & Huttunen, Jouko: Isäksi naisten kertomuksissa ja vähän miestenkin. Teoksessa *Isäkirja – Mies, vanhemmuus ja sukupuoli*. Toim. Ilana Aalto ja Jani

Kolehmainen. Vastapaino, Tampere 2004, 133-166.

Siltala, Juha: *Miehen kunnia. Modernin miehen taistelu häpeää vastaan.* Helsinki 1994.

Strandén, Pirjo: *Nuori lapsiperhe. Tutkimus nuorten perheiden elämäntilanteesta ja toimintaedellytyksistä.* Mannerheimin Lastensuojeluliiton lapsiraportti A 38. S.l. 1982.

Tigerstedt, Christoffer: Kotityö ja isyys uusina projekteina? Teoksessa *Miehen elämää. Kirjoituksia miesten omaelämäkertoista.* Toim. Jorma Sipilä ja Arto Tiihonen. Tampere 1994, 68-85.

Turunen, Riitta: Asuinpaikka: äiti – Reproduktiivisen teknologian ihmeellinen maailma. Teoksessa *Vanhemmuuksia. Oikeuden nainen – naisen oikeus – projektin seminaarijulkaisu.* Helsingin yliopiston yksityisoikeuden laitoksen julkaisuja 45. Helsinki 1996, 61-76.

Valtanen, Suvi: *Omaelämäkerrallisuus ja äitiyden representaatiot Anna-Leena Härkösen, Cia Kiiskisen ja Terhi Utraisen teoksissa Heikosti positiivinen, Äitiyspakkaus ja Välimatkoja.* Kotimaisen kirjallisuuden pro gradu -tutkielma. Turun Yliopisto 2005.

Valjakka, Timo: Katja Tukiainen Works 1999-2007. Teoksessa *Katja Tukiainen Works 1999-2007.* Daada. Vammalan kirjapaino oy, Vammala 2007.

Vilkko, Anni: Kodiksi kutsuttu paikka. Tapausanalyysi naisen ja miehen omaelämäkertoista. Teoksessa *Liikkuvat erot. Sukupuoli elämäkertatutkimuksessa.* Toim. Matti Hyvärinen, Eeva Peltonen ja Anni Vilkko. Tampere 1998, 27-72.

Vilkko, Anni: *Omaelämäkerta kohtaamispaikkana. Naisen elämä ja kerronta.* Tampere 1997.

Vistilä, Miia: *Kotimaista naissarjakuvaa. Marginaalista maailmankartalle.* BTJ Kustannus, Helsinki 2008.

Vistilä, Miia: Tarina on tärkein (Anne Muhonen) teoksessa *Kotimaista naissarjakuvaa – marginaalista maailmankartalle.* Toim. Miia Vistilä. BTJ

Kustannus, Helsinki 2008, 105-110.

Vuori, Jaana: Isyyden mallit ja isien valinnat. Teoksessa *Isäkirja – Mies, vanhemmuus ja sukupuoli*. Toim. Ilana Aalto ja Jani Kolehmainen. Vastapaino, Tampere 2004, 29-64.

Vuori, Jaana: *Äidit, isät ja ammattilaiset*. Tampere University Press, Tampere 2001.

Waugh, Caulton: *The Comics*. MacMillan, New York 1947.

